

POKUŠAJ KODIFIKACIJE GRAĐANSKOG PRAVA
U STAROJ JUGOSLAVIJI
(»PREDOSNOVA GRAĐANSKOG ZAKONIKA
ZA KRALJEVINU JUGOSLAVIJU«)

Vesna Radovčić, Zagreb

U V O D

Pojam »građanski zakonik« u smislu kodifikacije (ozakonjene sistematske zbirke) privatnog, odnosno građanskog prava terminološki se iskristalizirao tek u buržoaskom zakonodavstvu i znanosti.¹ Novija pravna povijest pokazuje da su u nastajanje i uređenje svih država buržoaskog tipa, osim onih koje pripadaju anglosaksonskom pravnom krugu,² ugrađeni »pokušaji«, točnije rečeno nastojanja, više ili manje dugotrajna i intenzivna, oko stvaranja i donošenja građanskih zakonika. Odmah nakon ustava, krivičnog zakonika itd., koji su potrebni za opstanak takvih država, dolazi — ništa manje važan — građanski zakonik, koji je izraz i pretpostavka njihove zrelosti i stabilizacije.³

¹ Termin »*ius civile*«, iz kojeg je prvobitno doslovnim prijevodom proistekao i termin »građansko pravo«, u raznim je periodima evropske pravne povijesti označavao različite pojmove: u rimskom pravu, npr., do *Constitutio Antoniniana* (212) pravo koje je vrijedilo samo za uski krug stanovnika rimske države, tj. za rimske građane; u srednjem vijeku pravo suprotstavljeno kanonskom pravu itd. U francuskoj revoluciji dobiva termin »građansko pravo« »politički patos slobodnih građana (*cives, citoyens*)« /Wieaker/, da bi s vremenom dobio značenje s obzirom na grane pravnog poretka, obuhvaćajući one grane koje tradicionalno predstavljaju sadržaj građanskih zakonika (statusno, uključivši obiteljsko, stvarno, obvezno i nasljedno pravo).

² U posljednje vrijeme i u tim državama prevladava tendencija kodificiranja pojedinih pravnih grana, dakle tendencija napuštanja tzv. precedentnog prava i na području građanskog prava. O pravnim skupinama i pravnim familijama, u koje suvremena znanost grupira pojedine pravne poretke s obzirom na način stvaranja prava, odnosno s obzirom na tipove građanskih zakonika, vidi F. Wieaker, *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*, Göttingen, 1952, 293. i sl. M. Horvat, *Pravne skupine u uporednom pravu*, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, XVIII, 1968, br. 3—4, 266. i sl.

³ I socijalističke zemlje se još nisu uspjele potpuno emancipirati niti od distinkcije prava na javno i privatno, niti od potrebe za kodifikacijom privatnog (građanskog) prava, odnosno za građanskim zakonikom. Podsjećamo, npr., da je RSFSR dobila svoj građanski zakonik već 1922, te da danas sve sovjetske repub-

Podsjetit ćemo samo na neke izrazitije primjere takvih nastojanja iz opće povijesti i iz povijesti jugoslavenskih naroda, iz ove posljednje i zbog toga što njihove niti vode i ugrađuju se i u povijest predosnove Građanskog zakonika stare Jugoslavije, koja predstavlja temu ove radnje. Francuska je svoj građanski zakonik dobila 1804. godine.⁴ Formalno je rad oko izrade njegova nacrti i donošenja trajao oko četiri godine, odnosno od 1800, kada je Napoleon, tada konzul, sastavio komisiju, do 1804, kada je zakonik (20. III) u cjelini objavljen kao »Code civil des Français« (dalje: CC). Međutim, stvarnu sliku o — vremenski zapravo neizmjerljivom — naporu oko njegova donošenja pružit će, bar približno ovi podaci: CC-u su prethodila četiri nacrti; prva dva nacrti izrađena su još za trajanja revolucije,⁵ a druga dva nakon njezina završetka, i to od Napoleonove komisije, pa čak i uz njegovo osobno sudjelovanje;⁶ Code civil (nazivan povremeno i Code Napoleon), konačni proizvod te komisije, materijalnopravno, a i tehnički, spajao je u sebi tekovine francuske revolucije i dugotrajno izgrađivane temelje francuske pravne znanosti.⁷ Već ovi škrti podaci iz povijesti postanka CC-a pokazuju da se napori oko njegova stvaranja nikako ne mogu vremenski ograničiti na četverogodišnji rok, da se na taj rok može ograničiti samo završni dio posla: ustavni postupak do njegova objavljivanja i rad komisije, koji se sastojao u odabiranju i sažimanju već stvorenog materijala, u sistematiziranju tog materijala na način da središnje mjesto dobije neograničeno privatno vlasništvo, osnovni institut privatnog, odnosno građanskog prava.

Počeci nastojanja Austrije oko izrade građanskog zakonika datiraju još od 1753, kada je Marija Terezija osnovala komisiju s nalogom da stvori »opće privatno pravo za austrijske nasljedne zemlje«,⁸ a završetak tih nastojanja datira publiciranjem građanskog zakonika 1811. I kad se odbiju stanovita zatišja u radu na nacrtu, uvjetovana unutrašnjim i vanjskim političkim zbivanjima koja je Austrija proživljavala u tom vremenskom razmaku od preko 60 godina, ostaje nepoljuljan dojam da se kroz to vrijeme nikada nije napuštala misao o potrebi ozakonjene sistematske zbirke privatnog, odnosno

like imaju svoje građanske zakonike, izrađene na temelju »Osnova građanskog zakonodavstva Saveza SSR i saveznih republika«, koji su doneseni 1961, a stupili na snagu 1962. Vidi A. Gams, Uvod u građansko pravo, opšti deo, Beograd, 1972. 28. i 29.

⁴ O postanku, karakteristikama i djelovanju CC-a, vidi Wieaker, op. cit., 210; E. Molitor, Grundzüge der neuen Privatrechtsgeschichte, Karlsruhe, 1494, 44. i sl.

⁵ Zanimljiva mišljenja drugih autora o ovim nacrtima, koji su inače sadržavali uglavnom deklaracijski formulirana prirodnopravna učenja, prenosi P. Koschaker u djelu Europa und das römische Recht. München und Berlin, 1953, 201.

⁶ Napoleonova zasluga je više u njegovoj inicijativi da se zakonik donese i u njegovoj organizaciji rada na nacrtu, nego u stvarnom osobnom doprinosu pri njegovoj izradi. S tom ogradom prenosimo njegovu izjavu u progonstvu na Sv. Heleni: ma gloire n'est pas d'avoir gagné quarante batailles... se que rien n'efacera, se que vivra éternellement, c'est mon Code civil. (Citirano prema Koschaker, op. cit., 136).

⁷ Posebno su pri izradi korištena djela velikih autoriteta francuske pravne znanosti XVII i XVIII st., inače velikih sistematičara općeg prava, Domata i Pothiera, ovog posljednjeg naročito (pri posljednjoj redakciji).

⁸ O postanku, karakteristikama i djelovanju ABGB-a vidi Wieaker, op. cit., 207. i sl; Molitor, op. cit., 50. i sl.

građanskog prava, doduše tehnički i materijalnopravno u tom širokom vremenskom rasponu različito zamišljane.⁹ I ovdje će to potvrditi nekoliko podataka iz povijesti austrijskog građanskog zakonika: Za vrijeme Marije Terezije osnovane su dvije komisije i izrađena dva nacrt (Codex Theresianus iuris civilis). Za vrijeme Josipa II osnovana je nova, treća komisija i izrađen novi nacrt, te prvi dio toga nacrt 1786. objavljen kao »Josefinisches Gesetzbuch«. Za vrijeme Leopolda II izrađen je, nakon promjene vodstva u komisiji (od tada: poznati Martini), četvrti nacrt, taj nacrt probno stavljen na snagu u Galiciji (tzv. galicijski zakonik), a istodobno predan javnosti (provincijama, fakultetima, sudačkim komisijama) na ocjenu. 1801. godine povjerena je revizija nacrt 1. dvorskoj komori. Tek nacrt koji je ova izradila, s Zeillerom, najvećim znanstvenim autoritetom u povijesti austrijskih kodifikacija, kao glavnim referentom, objavljen je — nakon nekoliko ponovnih ispitivanja — 1. VI 1811. kao »Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die deutschen Erblände« (dalje: ABGB). Ako se ovome pridoda i podatak da su sadržajno i tehnički autori svih nacrt 1. bivali inspirirani utjecajima austrijske pravne znanosti »općeg« (recipiranog rimskog) prava, prirodNOPravne škole itd., doduše svaki u različitim razmjerima, onda i ovdje postaje još potpunija predodžba o nastojanjima, inače u odnosu na Francusku konzervativne, Austrije da dobije svoj građanski zakonik.

U Njemačkoj je građanski zakonik (»Bürgerliches Gesetzbuch«, dalje: BGB) donesen 1896. s datumom stupanja na snagu prvog dana 1900.¹⁰ Ali datum početka izrade njegovog nacrt 1. treba tražiti čitavih dvadesetak godina unatrag, u 1874. godini, dakle kratko vrijeme nakon stvaranja jedinstvene njemačke države u versajskoj Dvorani ogledala 1871. U ovom slučaju i sam vremenski raspon rada na donošenju zakonika — ispunjen osnivanjem dviju komisija, izradom i objavljivanjem triju nacrt 1. (prvog 1887. s pet (!) knjiga »Motiven«, drugog 1895, trećeg 1896), pozivima pri objavljivanju prvog i drugog nacrt 1. javnosti da dade mišljenje o njima, brojnim odgovorima na te pozive (600 mišljenja raznih organa vlasti, pravnih praktičara i profesora, privrednih društava itd. o prvom nacrtu!), točnije rečeno brojnim, često veoma oštrim, kritikama,¹¹ pa čak i znatnim izmjenama već objavljenog zakonika¹² itd., itd. — pruža dovoljnu predodžbu o važnosti koju je Njemačka pridavala građanskom zakoniku zbog svojih ambicija da se uredi i modernizira poput drugih buržoaskih država, pa čak da ove u tome i prestigne.¹³ Međutim i ovdje treba

⁹ Prvi nacrt je, u stvari, predstavljao opširan, ne uspješno sistematiziran udžbenik općeg (recipiranog rimskog) prava, a slijedeći nacrti, kao odraz sve šireg prihvaćanja drugih utjecaja, naročito utjecaja prirodNOPravne škole, postaju tehnički i materijalnopravno sve jednostavniji i suvremeniji.

¹⁰ O postanku, karakteristikama i djelovanju BGB-a vidi Wieaker, op. cit., 279. i sl.; Molitor, op. cit., 65. i sl.

¹¹ Među najistaknutije kritike spadaju one O. Gierkea i Mengera. Vidi Wieaker, op. cit., 280. i sl.

¹² Uglavnom zbog u međuvremenu donesenih ili izmijenjenih zakona (Wieaker, op. cit., 282).

¹³ Dokaz za to je i sam zakonik, koji sadržava mnoge nove pravne institute, nepoznate prvim kodifikacijama, što će se uočiti i u daljnjim izlaganjima o temi radnje.

istaknuti da je njemački građanski zakonik tehnički i materijalno pravno utjelovljivaio prethodno, pod raznim utjecajima izgrađivane tekovine njemačke pravne znanosti, posebno pandektistike,¹⁴ pa da se i nastojanja Njemačke, kao i Francuske i Austrije, na putu do vlastitog građanskog zakonika ne mogu odrediti sigurnim mjerama, najmanje isključivo vremenskim.

Izdvojili smo nastojanja gornjih triju država oko stvaranja građanskih zakonika, jer su ta nastojanja okrunjena uspješnim rezultatima koje kasnija pravna znanost i zakonodavstva više neće moći mimoći. Tri građanska zakonika, koje su one donijele, CC, ABGB, BGB, bit će kasnije uzori većini drugih buržoaskih država, postojećih ili kasnije stvarenih, pri donošenju njihovih građanskih zakonika, ako one nisu izabrale drukčiji put građanskopravne regulacije (npr. precedentno pravo).¹⁵ Primarni razlozi zbog kojih su se druge zemlje odlučivale za građanske zakonike podudarati će se s primarnim razlozima navedenih triju zemalja. Bit će to svijest o važnosti građanskog zakonika za njihovu državnopravnu egzistenciju i stabilizaciju. Da u tome nisu izuzetak ni manje države, potvrdit će neki primjeri iz povijesti jugoslavenskih naroda: primjer Srbije, koja donosi svoj »Građanski zakonik za kneževinu Srbiju« 1844. god. (dalje: SGZ), započevši prve pripreme već 1829, dakle na samom početku priznavanja samostalnosti unutrašnje samouprave od strane Turske (tri Hatti šerifa 1829—1833); primjer Crne Gore, koja, povjerivši izradu nacrtu — s ambicijama da zakonik bude u skladu sa specifičnim crnogorskim prilikama — pravniku svjetske reputacije Baltazaru Bogišiću, donosi svoj »Opšti građanski zakonik« 1888. god. (dalje: OIZ); čak i primjer Hrvatske, koja se, u okviru više ili manje ograničenog suvereniteta, u više navrata vraća pitanju regulacije građanskog prava, najintenzivnije na Velikom saboru 1861, na kojemu odlučuje zadržati u primjeni, među »judicijelnim« zakonima namenutima za vrijeme Bachova apsolutizma, jedino »Opći građanski zakonik« (dalje: OGZ).¹⁶ Slijedeća izlaganja pokazat će da je istim razlozima bila motivirana i stara Jugoslavija u svojim nastojanjima da stvori svoj građanski zakonik.

¹⁴ Posebno bogat razvitak njemačke pravne znanosti u XIX st. počinje od Savignyove teoretske pobjede nad Thibautom početkom stoljeća, kada je Savigny negativno odgovorio na poziv Thibouta da Njemačka, kao i Francuska, donese svoj građanski zakonik (Savigny je obrazložio svoj odgovor — u skladu s učenjem svoje, tzv. historijske škole — pored ostalog i nedovoljnom izgrađenošću njemačke pravne znanosti). Vidi Koschaker, op. cit., 258. i sl.

¹⁵ Vidi bilj. 2.

¹⁶ Treba napomenuti da se tada i aktivno radilo na nacrtu hrvatskog građanskog zakonika u posebno izabranom saborskom odboru. Nacrt su izradili Maks Prica i Đuro Križanić, uzevši kao podlogu nametnuti OGZ. Vidi: I. Maurović, *Nastojanja i pokušaji, da se reformira opći građanski zakonik, predavanje, Ljetopis JAZU.* sv. 15, 1940, 88. i 89.

I

PROBLEM NEUJEDNAČENOSTI PRAVNOG SISTEMA U KOMPLEKSU DRUGIH PROBLEMA PRVE ZAJEDNIČKE DRŽAVE JUGOSLAVENSKIH NARODA

Ujedinjenjem Srba, Hrvata i Slovenaca 1918. god. (Prvodecembarški akt) prvi put je stvorena državnopravna zajednica etnički srodnih jugoslavenskih naroda, što je bio velik događaj u njihovoj povijesti, iako samo ujedinjenje nije bilo ostvareno uz njihovo potpuno ravnopravno sudjelovanje. Međutim, ujedinjenje je bilo tek prva pretpostavka te zajednice, događaj od kojeg je ona počela egzistirati. Svoje potpuno opravdanje ono je moralo tek naći u izgradnji takvog tipa države, u kojoj će ti narodi doživjeti potpunu afirmaciju vlastitih nacionalnosti, ekonomski, kulturni itd. prosperitet, sve ono što im je zbog stalne prisutnosti i upletanja tuđinskih vladavina u prošlosti bilo uskraćivano. Već je Prvodecembarški akt, prvi ustavni akt nove države, imao neka svojstva koja su ga činila slabim znakom da će jugoslavenski narodi u novoj državi naći ispunjenje nada koje su u početku u nju polagali. Ne samo da nije obvezivao na kvalificiranu većinu¹⁷ pri izglasavanju prvog ustava u ustavotvornoj skupštini, što bi bilo kakva-takva garancija da će tim ustavom biti ustanovljena država ravnopravnih naroda, već je, prepuštajući, makar i privremeno, vlast Petru I, dakle dinastiji predratne Srbije, anticipirao ne samo oblik vladavine i uređenje, već i odlučujuću političku snagu nove države. Daljnji razvitak u tom pravcu osigurali su Izborni zakon od 3. IX 1920. i Privremeni poslovnik za Ustavotvornu skupštinu od 28. XI 1920. Prešavši dopuštene okvire akata provizornog karaktera, ovi su akti Privremenog narodnog predstavništva postavili znatna ograničenja suverenom pravu odlučivanja buduće Ustavotvorne skupštine.¹⁸ Vidovdanski ustav (1921), izglasan u suvereno prikraćenoj Skupštini, od radikalno-demokratske većine¹⁹ — iako je proklamirao i neka napredna načela suvremenog ustavnog života: parlamentarizam, makar i ograničeni, osnovna građanska prava i slobode itd. — sankcionirao je monarhijski oblik vladavine, unitarističko i centralističko uređenje nove države, dakle stanje koje je već bio utro Prvodecembarški akt. Prvi ustav prve zajedničke države jugoslavenskih naroda je tako umjetno zbrisao granice između historijskih pokrajina i razlike između nacionalnosti i stvorio sistem koji je osiguravao samo jednoj, velikosrpskoj buržoaziji glavnu riječ pri odlučivanju o svim, unutrašnjopolitičkim i vanjskopoličkim pitanjima nove države. I inače nezrela za tako velik i težak zadatak, ona se u svim pitanjima rukvodila svojim uskim interesima oko obogaćivanja, akumulacije kapitala, većinom u najprimitivnijim oblicima, ne uviđajući da bi to moglo biti fatalno ne samo za interese zajedničke države već i nje same. Kriza

¹⁷ Prema »Naputku Središnjeg odbora SHS« (t. 1) ova većina je trebala biti dvotrećinska. Vidi: Ferdo Čulinović, Jugoslavija između dva rata, I dio, Zagreb, 1961, 40. i 116.

¹⁸ Čulinović, op. cit., 216—221.

¹⁹ O izglasavanju Vidovdanskog ustava, posebno o transakcijama s poslaničkim klubom »Džemijet« vidi: Čulinović, op. cit., 382. i sl.

sistema, koja je uskoro uslijedila, dovela je 1929. godine do »šestojanuarske diktature« (Proklamacija kralja Aleksandra), u kojoj unitarizam i centralizam, s kraljem kao odlučnim ustavnim faktorom, izbijaju u svojoj punoj čistoći.²⁰ Ovom diktaturom samo pojačana, kriza se nije mogla zaustaviti ni vraćanjem ustavnosti 1931. godine Aleksandrovim oktrojem. Septembarski ustav vraćao je ustavnost u užem opsegu od one koja je bila ustanovljena Vidovdanskim ustavom²¹ pa je još manje od ovog mogao biti garancija protiv majorizacije u korist jedne nacije, točnije rečeno, jedne buržoazije. Uredba o Banovini Hrvatskoj (26. VIII 1939) došla je prekasno da bi postojeće stanje izmijenila. II svjetski rat pretekao je sva druga zbivanja, pa se pravi uspjeh ove uredbe nije mogao manifestirati, iako bi se on teško mogao i inače zamisliti s obzirom na njenu polovičnost u rješavanju nacionalnog pitanja.

Kako vidimo, politički sistem stare Jugoslavije bio je za čitavog njenog trajanja tako udešen da je osiguravao dominantnu ulogu u državi malobrojnoj velikosrpskoj buržoaziji. Veoma brojni i složeni problemi višenacionalne države, opterećene ekonomskom i kulturnom zaostalošću uopće te nerazmjerom u stupnju razvitka pojedinih dijelova, bili su tako rješavani često bez ikakvog sudjelovanja pojedinih jugoslavenskih naroda, a da se i ne govori posebno da nisu uvažavani interesi radničke klase i drugih zapostavljenih grupacija, seljaštva posebno.

Razumljivo je da pored takvog stanja stvari većina tih problema nije u toj državi mogla biti riješena, odnosno nije mogla biti adekvatno riješena.

I, u odnosu na najvitalnija pitanja: nacionalno i socijalno, donekle drugorazredni problem izjednačavanja prava u staroj Jugoslaviji²² također je bio rješavan u znaku politike vladajuće velikosrpske buržoazije, bez odlučnijeg utjecaja drugih nacija, odnosno buržoazija. Ovdje to, po prirodi stvari, nije bilo uočljivo u takvoj oštini, u kakvoj je bilo uočljivo pri rješavanju drugih problema, nacionalnog i socijalnog posebno. Pravni partikularizam je najprije otklanjan tamo gdje je vladajućoj velikosrpskoj buržoaziji najviše smetao: u tzv. državnom, odnosno ustavnom i upravnom pravu. Ranija regionalna prava u ovim pravnim granama bila su nespojiva s centralističko-unitarističkim sistemom koji je ova buržoazija htjela uspostaviti u novoj državi. Odmah nakon izjednačenja ovih pravnih grana, doduše s nešto manje žustrine, ali još uvijek s velikom zainteresiranošću režima, izjednačavano je krivično materijalno i procesno pravo, građansko procesno pravo i, djelomično, radno i socijalno, te agrarno pravo, odnosno pravo o zemlji radničkoj zaštiti, dakle izjednačavane su pravne grane i područja koja su također bila značajna za konsolidaciju uspostavljenog poretka nove države. Građansko pravo²³ ostalo je gotovo

²⁰ Zakon o kraljevskoj vrhovnoj vlasti i vrhovnoj državnoj upravi (6. I 1929), Zakon o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja (3. X 1929), Zakon o zaštiti države (2. VIII 1929) i brojni drugi ozakonili su ovo uređenje. Poblježe o tome: F. Čulinović, *Jugoslavija između dva rata, II dio*, Zagreb, 1961, 5 i sl.

²¹ O Septembarskom ustavu i o uređenju koje je ustanovljivao vidi poblježe: Čulinović, op. cit., 31. i sl.

²² O pravnom razvitku Jugoslavije između 1918—1941. vidi: F. Čulinović, *Državnopravna historija jugoslavenskih naroda XIX. i XX. vijeka*, knj. II, Zagreb, 1959, 307 i sl.

²³ uključivši bračno, odnosno porodično pravo.

u čitavom svom opsegu neunificirano.²⁴ Rad na izjednačavanju ove pravne grane, odnosno njenih centralnih područja, bio je, kako ćemo vidjeti, organiziran neposredno nakon ujedinjenja, ali se odvijao tako sporo da je tek 1934. godine dospio do završne faze (štampanjem »Predosnove Građanskog zakonika Kraljevine Jugoslavije«), da bi nakon toga bio posve obustavljen. Pravni partikularizam u ovoj pravnoj grani — čak šest pravnih područja — očitito nije smetao vitalnim interesima tadašnjih nosilaca vlasti da bi jednako žustro, kao u drugim pravnim granama, uznastojali da ga uklone. Ovo će nam potvrditi podaci o izvorima u pojedinim pravnim područjima:

1. U hrvatsko-slavonskom pravnom području (uključivši dio Vojvodine²⁵), koje je po sudsko-upravnoj podjeli bilo u nadležnosti Vrhovnog suda Stola sedmorice, Odjeljenja A, vrijedilo je građansko pravo bivše Banske Hrvatske, tj. austrijski Opći građanski zakonik, po stanju prije tri tzv. Djelomične novele (1914, 1915, 1916);

2. U slovensko-dalmatinskom pravnom području, koje je, po sudsko-administrativnoj podjeli bilo u nadležnosti Stola sedmorice, Odjeljenja B, vrijedilo je građansko pravo Slovenije i Dalmacije, kao bivših austrijskih pokrajina (uključivši otoke Rab, Pag, Krk, te područje kotara Kastav). Ovdje je, znači, također vrijedio austrijski Opći građanski zakonik, ali po stanju nakon navedenih triju novela iz 1914, 1915. i 1916. godine;

3. U bosansko-hercegovačkom pravnom području, koje je prema istoj podjeli pripadalo u nadležnost Vrhovnog suda u Sarajevu, vrijedilo je građansko pravo ranije Bosne i Hercegovine, kao dijelova Habsburške monarhije. Ovdje je usporedo vrijedilo austrijsko građansko pravo (OGZ) i građansko pravo iz razdoblja turske vladavine, s tim da je ovo posljednje, potiskivano iz primjene još od vremena okupacije, bilo u primjeni tek na vrlo uskom području građanskog prava.²⁶

4. U srbijanskom pravnom području (Srbija s Makedonijom), na kojem je prema sudsko-upravnoj podjeli bio nadležan Kasacioni sud u Beogradu, odnosno dva apelaciona suda u Beogradu i Skoplju, vrijedilo je građansko pravo bivše Kraljevine Srbije, tj. Građanski zakonik iz 1844. godine (taj je, kako je poznato, samo skraćeni prijevod istog, austrijskog OGZ-a);

5. U crnogorskom pravnom području, koje je bilo u nadležnosti Velikog suda u Podgorici, vrijedilo je pravo bivše Crne Gore: za stvarno i obvezno pravo Danilov zakonik i Opšti imovinski zakonik 1888, za porodično i nasljedno pravo, pored ovih, i običajno pravo;

6. U pravnom području Vojvodine,²⁷ Međimurja i Prekomurja, koje je po sudsko-upravnoj podjeli pripadalo pod nadležnost Kasacionog suda u Novom

²⁴ Građansko pravo je unificirano samo u nekim svojim perifernim područjima (propisi o državljanstvu, ličnim imenima, zemljišnim knjigama, o pobijanju izvan stečaja, o radnjama).

²⁵ koji je bio u sastavu bivše Vojne krajine.

²⁶ na području porodičnog i nasljednog prava, te samo nekih stvarnopravnih instituta (zadržavanje ovih posljednjih je u vezi sa stanjem u agrarnim odnosima, odnosno s postojanjem vlasništva na tzv. mirijskim zemljištima i drugih instituta, specifično turskih).

²⁷ Izuzevši dio koji je ulazio u hrvatsko-slavonsko pravno područje. Vidi t. 1.

Sadu (Odjeljenje B), vrijedilo je mađarsko građansko pravo. Usljed nedostatka građanskog zakonika,²⁸ ovdje je glavni izvor građanskog prava bilo sudsko pravo, tj. pravo koje su stvarali građanski sudovi koristeći se mađarskim običajnim pravom,²⁹ načelima pandektarnog prava, austrijskim Općim građanskim zakonikom, njemačkim građanskim zakonikom (BGB), te malobrojnim mađarskim zakonima s građanskopravnog područja.³⁰

Građanska prava šest pravnih područja stare Jugoslavije nisu se dakle, sudeći po izvorima, bitno međusobno razlikovala. U hrvatsko-slavonskom, slovensko-dalmatinskom, srbijanskom, pa i bosansko-hercegovačkom pravnom području primjenjivano je, bez obzira na modifikacije, izvanjsko ruho i opseg primjene (novelirani, nenovelirani, »Građanski zakonik za Kneževinu Srbiju«, faktična primjena u Bosni i Hercegovini) jedno te isto pravo: pravo austrijskog građanskog zakonika 1811. U jedinstveni, liberalističko-individualistički duh građanskog prava tih pravnih područja, duh građanskog prava kakav je odgovarao liberalno-kapitalističkoj Jugoslaviji, ne treba, dakle, sumnjati. S obzirom na naprijed navedene izvore, koji su posredstvom sudskog prava primjenjivani u pravnom području Vojvodine, Međimurja i Prekomurja, gotovo s jednakom sigurnošću može se ovakvo svojstvo pripisati i duhu građanskog prava tog pravnog područja. Izdvaja se, ako površno sudimo o Opštem imovinskom zakoniku, jedino građansko pravo crnogorskog pravnog područja. Kolektivistički oblici vlasništva sankcionirani u ovom zakoniku (vlasništva kućne zadruge, bratstva, plemena), te neki posebni instituti koji podsjećaju na kolektivni način življenja, uistinu izdvajaju Opšti imovinski zakonik od drugih građanskih zakonika. Ali ako taj dio u zakoniku izbrišemo, ostaje u njemu kostur — gotovo doslovno kopiran — liberalističko-individualističkog zakonika.³¹

Nema dakle sumnje o bitnim, liberalističko-individualističkim karakteristikama građanskog prava svih šest pravnih područja stare Jugoslavije. Takve karakteristike građanskog prava su, da ponovimo, i odgovarale sistemu prve jugoslavenske države. Potvrda tome jest i sama predosnova građanskog zakonika, koja je — po instrukcijama tadašnje vlasti — izrađena uglavnom po uzoru na OGZ i koja je, bez obzira na neke razlike, preuzela bitna, individualističko-liberalistička svojstva tog zakonika. Novi građanski zakonik, da je ova predosnova bila ozakonjena, ne bi donosio ništa bitno novo, osim što bi uklanjao razlike koje su postojale između građanskih prava pojedinih pravnih područja. Ograničene na pojedina uža područja građanskog prava i na pojedine institute, i to manje na području stvarnog i obveznog prava, više na području bračnog, odnosno porodičnog i nasljednog prava, ove se razlike nisu tadašnjoj vlasti, u ukupnosti problema s kojima se suočavala u općoj krizi sistema, ukazivale

²⁸ Zaključkom Judeks-kurijalne konferencije ovdje je 1861. ukinuto važenje OGZ-a. To je važenje bilo prošireno na Vojvodinu, kao dio Ugarske, 1852, koje godine je prošireno i na Hrvatsku.

²⁹ Glavnu podlogu ovog čine Verbötyjev Tripartitum i tzv. privremena zakonska pravila, tj. zaključci Judeks-kurijalne konferencije 1861.

³⁰ Podatke o ovim zakonima vidi u: Bogdanfi-Nikolić, Opšte privatno pravo, sv. I, Pančevo, 1925, 8 i 9.

³¹ Prepoznaje se i uzor u OGZ-u.

kao problem koji traži svoje hitno rješenje. Razumljivo je, stoga, što je rad na izjednačavanju građanskog prava bio zapostavljan i što za punih dvadesetak godina trajanja stare Jugoslavije nije priveden kraju.

II

ORGANIZACIJA I TOK IZRADE GRAĐANSKOG ZAKONIKA; PLAN RADA I POLAZIŠTE PRIVATNOPRAVNOG ODSJEKA, ODNOSNO PRIVATNOPRAVNE KOMISIJE

Opća organizacija rada na izjednačavanju prava započeta je neposredno nakon ujedinjenja osnivanjem Ministarstva za pripremu ustavotvorne skupštine i za izjednačavanje zakonodavstva, koje je pored Ministarstva pravde bilo nadležno da vodi opću brigu oko izjednačavanja prava.³² Ograničivši se na izjednačavanje ustavnih i upravnih propisa — u tom trenutku najvažnijih — ovo je ministarstvo prepustilo brigu oko izjednačavanja propisa drugih pravnih grana i područja Ministarstvu pravde, odnosno ministarstvima odgovarajućih resora. Ministarstvu pravde je posve prepuštena briga oko izjednačavanja sudskog, odnosno krivičnog i građanskog zakonodavstva. Uredbom od 16. XII 1919. ustanovljen je pri ovom ministarstvu Stalni zakonodavni savjet,³³ koji je rad oko izjednačavanja rasporedio između tri odsjeka kao stručna tijela, i to privatnopravnog, krivičnopravnog i javnopravnog. Privatnopravni odsjek je tako bio jedino tijelo koje se bavilo izjednačavanjem privatnog prava, pa i izradom građanskog zakonika sve do 1929, kada je Šestojanuarskom proklamacijom ukinut.³⁴ Zakonom o »Vrhovnom zakonodavnom savetu i Komisijama stručnjaka pri Ministarstvu Pravde« od 31. I 1929.³⁵ umjesto Stalnog zakonodavnog savjeta osnovan je pri Ministarstvu pravde Vrhovni zakonodavni savjet »kao savjetodavni organ predsjednika ministarskog saveta«. Na osnovi ovlaštenja čl. 2. tog zakona ministar pravde je rješenjem od 19. XI 1930. sastavio posebnu komisiju za izradu nacрта građanskog zakonika, i to uglavnom od istih članova od kojih je bio sastavljen Stalni zakonodavni savjet.³⁶ U nadležnosti ovog stručnog tijela ostala je izrada građanskog zakonika sve do 1939. godine, kada je čitava dotadašnja organizacija postala bespredmetna donošenjem Uredbe o Banovini Hrvatskoj, kojom je uredbom donošenje građanskog zakonika stavljeno u nadležnost Banovine Hrvatske, dok je obvezno pravo zadržano u nadležnosti zajedničkog ministarstva.³⁷

³² Već u prvoj vladi Kraljevine (od 20. XII 1918. do 16. VIII 1919); nakon donošenja ustava to je ministarstvo pretvoreno u Ministarstvo za izjednačenje zakonodavstva.

³³ Živojin M. Perić, *Obrazloženje §§ 1—319 Predosnove Građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju*, Beograd, 1939, str. III.

³⁴ Perić, op. cit., III.

³⁵ *Službene novine* br. 23, od 2. II 1929.

³⁶ O sastavu Privatnopravnog odsjeka i kasnije Privatnopravne komisije vidi: Perić, op. cit., III—IV.

³⁷ Vidi Članak II, t. 1 i 9 Uredbe o Banovini Hrvatskoj (*Službene novine* br. 194—A—LXVIII, od 26. VII 1939. *Narodne novine* br. 196 od 30. VIII 1939.)

Treba napomenuti da je po Vidovdanskom ustavu (čl. 133) bio predviđen kraći postupak za donošenje zakona koji imaju kao predmet izjednačavanje zakonodavstva i uprave, i to ograničeno na pet godina od stupanja na snagu Ustava. O zakonskim prijedlozima raspravljao je samo Zakonodavni odbor (st. 2), a Narodna je skupština o njima odlučivala nakon što ih je taj odbor prihvatio, i to »poimeničnim glasanjem jedanput i u celini, prima li ih ili odbacuje« (st. 3). Zakonom od 17. VI 1926. bio je rok od pet godina produžen za daljnje tri godine, računajući od 29. VI, jer izjednačavanje nije teklo predviđenim tempom.

Rad na građanskom zakoniku započeo je Privatnopravni odsjek 1921. godine, kada je rasporedio poslove među članove-redaktore (odluka od 29. V)³⁸ i zauzeo stanovište o pitanju, kakav će građanski zakonik izraditi: da li će recipirati, izmijenivši ga više ili manje, neki strani zakonik,³⁹ ili će — što bi bio veći stupanj zakonodavne djelatnosti — izraditi posve novi, vlastiti zakonik, sintetizirajući domaće pisano i običajno pravo, te sudsku praksu i rezultate pravne znanosti. Stalni zakonodavni savjet, odnosno njegov privatnopravni odsjek, izabrao je prvu alternativu, uzevši kao bazu za izradu zakonika austrijski Opći građanski zakonik 1811, odnosno hrvatsko službeno izdanje tog zakonika iz 1853 (»Obći austrijanski građanski zakonik«).⁴⁰ Na ovakav izbor utjecala je instrukcija tadašnje vlade,⁴¹ koja je, stavljajući težište na izjednačenje, a ne na reformu građanskog prava,⁴² odabrala lakši put recepcije stranog zakonika. Na izbor OGZ-a između tih zakonika utjecala je, s jedne strane, činjenica da je taj zakonik neposredno ili posredno vrijedio na većini područja koja je jugoslavenska država obuhvaćala,⁴³ i to većinom sa stoljetnom tradicijom, a, s druge strane, to što taj zakonik, »iako datira još i iz početka prošloga, Devetnaestoga Veka, ipak je u glavnom zadržao i do danas svoj visoki rang i autoritet, osobito otkako je izmenjen i dopunjen trima Novelama od 1914—1916. god.«⁴⁴ Crnogorski Opšti imovinski zakonik, makar su mu priznavane visoke vrijednosti kao zakoniku i makar je bio rođen na jugoslavenskom tlu, pa nije stran u pravom smislu te riječi, otpao je u ovom izboru zato što je obuhvaćao samo stvarno i obvezno pravo i zato što je uglavnom odgovarao specifičnim crnogorskim prilikama,⁴⁵ a pomalo i zato što bi »ponos nove Države trpeo da se kao njen Građanski Zakonik uzme baš Zakonik Crne Gore, najmanje jugoslavenske provincije«.⁴⁶ Osim ograničenja da se kao osnova pri izradi građanskog zakonika uzme OGZ, Stalnom zakonodavnom savjetu, odnosno njegovom privatnopravnom odsjeku, nisu izričito od strane vlade postavljana nikakva ograničenja. On je dakle mogao slobodno

³⁸ Perić, op. cit., 4.

³⁹ Ovisno o tome to bi, prema Božidar Markoviću, bila potpuna recepcija ili adaptacija. (Vidi njegovo djelo: *Reforma našega građanskog zakonodavstva*, Beograd, 1939, 8.)

⁴⁰ Izdanje Carsko-kraljevske dvorske i državne štamparije, Beč, 1853.

⁴¹ Perić, op. cit., 1 i sl.

⁴² Pored političkih razloga utjecao je na izbor tog puta i financijski moment.

⁴³ Vidi naprijed o pravnim područjima, str. 255, 256.

⁴⁴ Perić, op. cit., 3.

⁴⁵ Ivan Maurović, *Izvjestaj o predosnovi Građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju*, Zagreb, 1934, 3 i 4.

⁴⁶ Perić, op. cit., 3.

odlučiti u kojoj će se mjeri podvrći reviziji tekst OGZ-a.⁴⁷ Po Živojinu Periću, odnosno po odluci Privatnopravnog odsjeka od 29. V 1921, koju on radi ilustracije navodi, izgleda da su prvobitno bili zamišljeni prilično široki okviri za reviziju OGZ-a, i to ne samo oni koje određuju tri austrijske novele (1914—1916), već i preko toga, koliko to traži »utvrđena sudska praksa«. Ideja revizije u tim okvirima dopuštala je i »izvjesno pozajmljivanje i iz drugih, stranih, zakonodavstava, tim pre što se je, na svaki način, i jurisprudencija sudova koji su primjenjivali Hrv. (Austr.) Građ. Zakonik morala često osvrutati i na nove rezultate u Evropskom Građanskom Pravu i njima, koliko je to bilo moguće, dopunjavati taj Zakonik«. ⁴⁸ Već 1922. godine, u povodu nesporazuma o opsegu revizije,⁴⁹ Privatnopravni je odsjek precizirao taj opseg (odluke od 1. IV i od 20. X) u tom smislu da se revizija ne smije shvatiti kao potpuna prerada OGZ-a, odnosno kao izrada novog građanskog zakonika, već samo kao popunjavanje i izmjena hrvatskog građanskog zakonika trima austrijskim novelama, »koliko je to potrebno«, opravdavajući to potrebom za što hitnijom unifikacijom zakonodavstva. Pri tome je Privatnopravni odsjek izuzeo »samo pojedine partije projekta, gdje će se moći u većoj mjeri izradivati nove zakonske odredbe, kao kod naslednog, porodičnog, zadružnog i baštinskog prava« (odluka od 1. IV).⁵⁰ Konačno stanovište Privatnopravnog odsjeka o granicama revizije, izraženo navedenim odlukama 1922. godine, stvaralo je veoma slabe mogućnosti za reviziju teksta OGZ-a i znatno pojednostavljivalo čitav njegov posao. Međutim, kako ćemo vidjeti kasnije pri prikazu »Predosnove Građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju«, ovaj se odsjek, kao i kasnija Privatnopravna komisija, nije posve pridržavao ovog, deklariranog stanovišta. Redaktori ove predosnove unosili su u tekst OGZ-a izmjene i dopune ne samo prema trima austrijskim novelama, već i prema drugim izvorima, tj. građanskim zakonicima, osnovama građanskih zakonika, zakonima i drugim propisima. Međutim i tada su ostajali pri stanovištu da se revizija izvrši »u čednim granicama«. ⁵¹ Treba napomenuti da su radikalnijoj reviziji OGZ-a bili skloni većinom članovi-redaktori, i pravnici uopće, iz Srbije. Revizija »u čednim granicama« bila je teza »prečanskih« članova-redaktora i pravnika uopće. Ova podijeljenost u stanovištu o granicama revizije nije bila plod većih ili manjih koncesija tadašnjem službenom stanovištu vlade, već više plod različitog odgoja članova-redaktora. Srbijanski su članovi-redaktori bili, uglavnom, školovani u romanskim (francuskim) školama, »prečanski« u germanskim (austrijskim). Vidjet ćemo kasnije koliko su, usprkos ovom subjektivnom faktoru, jedni ili drugi bili bliži realnom rješenju problema.

⁴⁷ Perić, op. cit., 3.

⁴⁸ Perić, op. cit., 3.

⁴⁹ U povodu toga što je jedan od redaktora (K. G.) smatrao »kao da bi se imao izraditi nov Zakonik na osnovi sadašnjeg Hrvatskog Građanskog Zakonika i Novela...« te kasnije u povodu prijedloga drugog redaktora Ž. Perića da se propisi »O uzimanju nasljedstva u posjed« izrade po uzoru na BGB i ZGB (Ž. M. Perić, op. cit., 4. i 5)

⁵⁰ Perić, op. cit., 5.

⁵¹ Ivan Maurović, Nastojanja i pokušaji, da se reformira opći građanski zakonik, predavanje na svečanoj sjednici Akademije, *Ljetopis JAZU*, sv. 15, 1940, 91.

Bez obzira na to što je, stvarajući nacrt građanskog zakonika, Privatno-pravni odsjek (kasnije komisija) imao obaviti relativno jednostavan zadatak: u tekst OGZ-a unijeti samo najnužnije izmjene i nadopune, njegov je rad tekao vrlo sporo. Pored povremenih razmimoilaženja među članovima-redaktorima u stanovištu o granicama revizije, a i u stanovištima o pojedinim pitanjima, razlozi sporosti rada komisije bile su i rijetko — u razmacima od 6, 10, 14 mjeseci — sazivane sjednice⁵² (čitaj: minimalna financijska sredstva), zauzetost članova-redaktora redovnim dužnostima sveučilišnih profesora, advokata itd. Znatno vremena je uzalud izgubljeno i zbog toga što je 1925. godine »sa mjerodavnog mjesta usred posla«⁵³ stavljen prijedlog da se najprije izradi nacrt samo jednog dijela građanskog zakonika, tj. obligaciono pravo, i samo taj dio publicira, usljed kojeg je prijedloga prekinut dotadašnji rad. Nakon dvije godine je ovaj plan prethodne izrade i objavljivanja obveznog prava napušten, pa je sav utrošeni trud postao uzaludan, među ostalim i posebno mukotrpan trud oko rješavanja pitanja principijelne prirode: propisi kojeg zakonika iz područja stvarnog, nasljednog itd. prava će se primjenjivati tamo gdje je neophodno upućivanje na njih u obveznom pravu.⁵⁴

Završne konture dobio je rad Privatnopravnog odsjeka tek 1932. godine. Na sjednici od 13. V te godine bilo je izvršeno drugo čitanje nacрта. Treće čitanje i konačna redakcija nacрта povjerena je tada užoj komisiji od tri člana (Arandžević, Krek, Maurović), a izrada obrazloženja (motiva) Živojinu Periću i Živanu Spasojeviću. Navedena uža komisija⁵⁵ završila je svoj zadatak 1933. godine (na sjednici u Ljubljani od 23. IX do 11. X), prešavši, s ovlaštenjem ministra pravde, donekle ovlaštenja dana na sjednici od 13. X 1932. godine.⁵⁶ Usprkos tome što su neki članovi komisije tražili da nacrt građanskog zakonika, prije nego bude publiciran, još pregleda i nova, superrevizionarna komisija, ipak je — na inzistiranje Ministarstva pravde — štampan bez tog pregleda u prvoj polovini 1934. godine.⁵⁷ Raspisom istog ministarstva od 27. V 1935. god. (br. 54.984) razasla je »Predosnova Građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju« — nazvana tako upravo zbog toga što komisija nije smatrala definitivnim nacrt građanskog zakonika kakav je štampan — raznim nadležstvima, korporacijama i ustanovama (fakultetima) na mišljenje i eventualne primjedbe.⁵⁸ Živojini Perić⁵⁹ završio je svoje obrazloženje nacрта građanskog

⁵² Maurović, op. cit., 95.

⁵³ I. Maurović, Izvještaj o predosnovi Građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju, Zagreb, 1934, 4.

⁵⁴ Vidi, primjerice, prijedlog člana-redaktora Ivana Maurovića u njegovu članku: Oko revizije općeg građanskog zakonika, *Mjesečnik Pravnčkog društva u Zagrebu*, 1927, br. 5 i 6, 255 i sl.

⁵⁵ Arandžević nije sudjelovao zbog spriječenosti redovnim zanimanjem i drugim poslovima (Perić, op. cit., str. IV)

⁵⁶ Perić, op. cit., IV, bilj. 2. Između ostalog unijeli su i propise o realnim teretima, kojih nije bilo u tekstu Predosnove kada im je dana na konačnu redakciju.

⁵⁷ Maurović, Izvještaj o predosnovi Građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju, 4.

⁵⁸ Eisner-Pliverić, Mišljenja o predosnovi Građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju, Zagreb, 1937, 3.

⁵⁹ Spasojević nije sudjelovao pri izradi obrazloženja zbog zauzetosti drugim poslovima, posebno onima vezanim uz tadašnju njegovu funkciju dekana (Perić, op. cit., str. V).

zakonika djelomično (§§ 1—319) i sa zakašnjenjem (1939).⁶⁰ Jedan od redaktora, Ivan Maurović, da bi zadovoljio zahtjeve »stručnih čitalaca« za obrazloženjem dok ono ne bude završeno, izdao je već 1934. godine »Izvještaj o Predosnovi Građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju«, koji sadržava samo kraće »pripomene i uputstva« tom zakoniku.⁶¹

Nakon toga nastupilo je potpuno zatišje u aktivnosti službenih faktora oko donošenja građanskog zakonika zbog već poznatog toka unutrašnjih i vanjskih političkih zbivanja. Međutim, od štampanja »Predosnove građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju« (ubuduće: Predosnova) 1934. godine pa do izbijanja II svjetskog rata, odnosno do kapitulacije Jugoslavije, izašle su brojne rasprave, mišljenja i kritički osvrti na Predosnovu, među kojima je najopširnija i najstudioznija rasprava potekla od dvaju profesora Pravnog fakulteta u Zagrebu B. Eisnera i M. Pliverića.⁶² Od ostalih spominjemo kritički osvrt Č. Markovića, sveučilišnog profesora iz Subotice, koji je osvrt bio povod polemici između ovog profesora i člana-redaktora Predosnove Ivana Maurovića,⁶³ nadalje osvrte S. Šapčanina, F. Čulinovića, I. Steinmetza i brojne druge objavljene u tadašnjim pravnim časopisima i spomenicama (»Pravosuđe«, »Mjesečnik«, »Spomenica Mauroviću« itd.).⁶⁴

III

KARAKTERISTIKE »PREDOSNOVE GRAĐANSKOG ZAKONIKA ZA KRALJEVINU JUGOSLAVIJU«

A. SISTEM I SADRŽAJ

Svoj polazni princip da će građanski zakonik izraditi na temelju OGZ-a, uvažavajući pri tome i izmjene koje je taj zakonik doživio 1914/16. u Austriji, odnosno u Sloveniji i Dalmaciji (tri tzv. djelomične novele), Privatonpravni odsjek nije — kako smo vidjeli — mijenjao za čitavog trajanja svojeg rada.

⁶⁰ Štampao ga je, u stvari, s ovlaštenjem ministra pravde, kao vlastito djelo. Puni naslov glasi: *Obrazloženje §§ 1—319 Predosnove Građanskog Zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju* (Beograd, 1939).

⁶¹ Maurović, op. cit., 4.

⁶² Već spomenuta: *Mišljenja o prednosti Građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju*, Zagreb, 1939.

⁶³ Na veoma nepovoljan sud Č. Markovića o Predosnovi kao »krpež krpeži« na predavanju održanom u Udruženju pravnikâ 3. I 1936. god. (štampano u *Pravosuđu*, 1936, br. 1, str. 1, i sl., te kao posebni otisak iz *Spomenice Dolencu i dr., Ljubljana*, 1936) odgovorio je član-redaktor Ivan Maurović u *Mjesečniku Pravničkog društva u Zagrebu*, 1936, br. 6 i 7, 267. i sl. Ovome je opet Č. Marković odgovorio člankom u *Pravosuđu*, 1936, br. 9, 386 i sl. (Odgovor na odbranu predosnove građanskog zakonika). Zatim je slijedio osvrt Maurovića na taj odgovor (»Odgovor« gosp. prof. dra Čede Markovića na odbranu Građanskog zakonika, *Mjesečnik*, 1936, br. 11, 499. i sl.) i, konačno, Markovićeve »Svršetak jedne polemike« (Predosnova Građanskog zakonika, *Pravosuđe*, 1937, br. 1, 1 i sl.)

Mijenjao je ponešto tek shvaćenje o pitanju u kojem opsegu će podvrći reviziji tekst OGZ-a koristeći se, osim navedenih novela, i drugim izvorima, tj. sudskom praksom, novijim evropskim građanskim zakonima, odnosno osnovama građanskih zakonika itd.

Prikaz same Predosnove, odnosno njenog sistema, sadržaja, te tehnike, jezika i stila, otkrit će nam kakav je bio rezultat rada komisije, uolikoj se mjeri zakonik kakav je ona predlagala — s naprijed navedenom ogradom da je potreban još jedan pregled superrevizije komisije — udaljivao od OGZ-a, da li je on kao svojevrsna kombinacija više utjecaja bio samostalno djelo, različito od OGZ-a, ili, više ili manje, vjerna kopija tog zakonika.

»Predosnova Građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju« obuhvaćala je samo građansko pravo, podrazumijevajući pod tim pojmom područja privatnog prava koja tradicionalno ulaze u sadržaj buržoaskih građanskih zakonika. Regulaciju drugih područja privatnog prava, pa i trgovačkog, odnosno privrednog prava, ostavila je za posebne zakonike, iako su u vrijeme njezina stvaranja već postojali primjeri zemalja koje su istim zakonikom regulirale građansko i trgovačko pravo.⁶⁴

Predosnova je dakle sadržavala stvarno, obvezno, nasljedno i statusno pravo, uključivši u ovo posljednje i bračno, odnosno obiteljsko pravo. Ovu materiju je rasporedila po trodijelnom (institucionom) sistemu.⁶⁵ Po granama koje je obuhvaćala i po sistemu po kojem je te grane rasporedila, Predosnova je posve slijedila svoj uzor, tj. OGZ, razlikujući se od njega tek po broju paragrafa (1432).

Nakon kratkog »Uvoda« (13 paragrafa) slijedi I dio »O ličnom pravu« (§§ 14—319), koji obuhvaća osim propisa statusnog prava i propise bračnog, odnosno obiteljskog prava, II dio »O imovinskom pravu« (§§ 320—1286), te III dio »Zajednička naređenja« (§§ 1287—1432), koji sadržava propise »općeg dijela«. Ovaj dio ima sva ona svojstva nerazrađenosti i nepotpunosti, pa i netočnosti, s kojima se taj dio javlja u OGZ-u, predstavljajući u njemu neuspjelu realizaciju prirodno-pravne ideje o potrebi izdavanja u posebni dio općih propisa, odnosno instituta zajedničkih svim drugim, pojedinačnim institutima zakonika.⁶⁶

⁶⁴ Pravac započet sa Švicarskim građanskim zakonikom, točnije: švicarskim Zakonom o obligacijama 1883, odnosno 1911.

⁶⁵ Institucionni sistem vuče podrijetlo iz rimskog prava, odnosno od Gajevih i Justinijanovih Institucija. Od tog sistema treba razlikovati tzv. pandektarni sistem, koji je izgradila pandektistička nauka (opći dio, stvarno, obligaciono, porodično i nasljedno pravo), a koji je preuzeo njemački građanski zakonik, kao i drugi moderni građanski zakonici izrađeni po njegovu uzoru.

⁶⁶ Među prvim, tzv. prirodno-pravnim kodifikacijama na prijelazu XVIII u XIX st., imali su opći dio pruski »Allgemeines Landrecht« (ALR) 1794, koji je — dosljedno prirodno-pravnom učenju — predstavljao kodifikaciju sveukupnog prava (vidi Wieaker, op. cit., 201. i sl.), i upravo austrijski građanski zakonik 1811, dok ga CC nije imao. Utjelovljujući rezultate pandektističke znanosti, koja je inače obilovala brojnim raspravama i diskusijama o opravdanosti i svrsishodnosti općeg dijela, razrađeni, ali pomalo i nategnuti opći dio, a k tome još i neizdvojen kao jedinstveni samostalni dio, ima njemački BGB 1896/1900. Prvenstveno zadatak civilističke znanosti, a manje siguran indicij za uspješnost ili neuspješnost nekog građanskog zakonika u praksi, opći dio se još uvijek nije pojavio u pravnoj znanosti u obliku koji bi bio opće prihvatljiv.

I sistematika unutar pojedinih dijelova i poglavlja Predosnove uglavnom se podudara sa sistematikom odgovarajućih dijelova i poglavlja OGZ-a. Od te sistematike redaktori Predosnove su odstupili većinom tamo gdje je to bilo potrebno s obzirom na poduzete sadržajne promjene i nadopune. Sasvim izuzetno odstupili su oni i radi stvarnog poboljšanja sistematike. Ovo je, uostalom, i razumljivo s obzirom na to što je komisija pri provođenju svojeg osnovnog zadatka pitanje sistema zakonika smatrala drugorazrednim i nastojala što više pridržavati se teksta izvornika.⁶⁷ Pravi opseg intervencija redaktora u sistematiku pojedinih dijelova, odnosno poglavlja Predosnove, ukazat će se nakon njihovog prikaza pojedinačno. Ovdje navodimo neke upadljivije intervencije: u I poglavlju I dijela odvajanje i posebno naslovljavanje propisa »O prirodnim licima«⁶⁸ od propisa »O jurističkim (pravnim) licima«, u IV poglavlju istog dijela odvajanje propisa o štitništvu od propisa o starateljstvu i pomoćništvu, u II dijelu uvođenje posebnog poglavlja (VIII) »O realnim teretima«, u II poglavlju III dijela izdvajanje propisa o preuzimanju duga iz propisa o asignaciji, itd., itd.

Na prije postavljeno pitanje u pogledu sadržaja Predosnove odgovorit ćemo kasnije, prethodno prikazavši taj sadržaj po pojedinim dijelovima redom, počevši od Uvoda.

1. »UVOD« (§§ 1—13)

Kratki uvodni dio Predosnove sastoji se od svega 13 paragrafa. §§ 1—8 sadržavaju propise »O građanskim zakonima« (I), a odnose se na objavljivanje, početak obvezne snage, povratnu snagu, prestanak obvezne snage, te na primjenjivanje »po pravu i pravici«. §§ 9—13 sadržavaju propise »O vršenju prava« (II), a odnose se na opća pravila o poštenju i povjerenju, o zloupotrebi prava, o presumpciji poštenja, te na isto takva pravila o samopomoći, o nužnoj obrani, o stanju nužde i nužnoj pomoći.

Iako su po opsegu podjednaki (13, odnosno 14 paragrafa), »Uvod« OGZ-a i »Uvod« Predosnove znatno se razlikuju po sadržaju, odnosno po predmetu reguliranja, a, kao posljedica toga, i po sistematici.

Odvojivši propise »O građanskim zakonima« od propisa »O vršenju prava«, Predosnova je u prvim preuzela većinu odgovarajućih propisa OGZ-a.⁶⁹ Tako one o objavljivanju zakona, o povratnoj snazi, o prestanku obvezne snage, dva propisa o primjeni, odnosno o tumačenju zakona. Veće razlike u odnosu na OGZ uzrokuju samo propisi §§ 6 i 8 Predosnove. Propisi § 6 napuštaju prirodno pravno rješenje pitanja popunjavanja zakonskih praznina propisa § 7 OGZ-a. S neznatnim modifikacijama prihvaćeno je rješenje tog pitanja iz čl.

⁶⁷ Perić, op. cit., 7. i 8.

⁶⁸ Tako su naslovljene fizičke osobe.

⁶⁹ Opća priroda ovih propisa, tj. njihova vrijednost za zakone uopće, a ne samo za građanske zakone, nameće pitanje o njihovu mjestu u građanskom zakoniku. Ali komisija se nije posebno upuštala u ovo teoretsko pitanje, pa je slijedila OGZ (»Da ne bi« — kako kaže Perić u svom Obrazloženju, str. 19 — »mnogo odstupila od usvojenog sistema«).

1, st. 2 švicarskog građanskog zakonika 1907. (Das schweizerische Zivilgesetzbuch; u daljem tekstu: ZGB), kojim se otvaraju široke pravnostvaralačke mogućnosti za suca (tzv. slobodno sudačko pravo), doduše ne posve dosljedno, jer se postavljaju i neka objektivna mjerila kojih se sudac mora pridržavati.⁷⁰ Međutim, osim što oslobađa Predosnovu od reminiscencije na staro »prirodno pravo«, prihvaćanje švicarskog rješenja ne donosi bitne promjene. I »načela prava naravskoga« OGZ-a — u nauci o tome vlada jedinstveno mišljenje — u svojoj neodređenosti stavljala su suca pri popunjavanju praznina u položaj zakonodavca, kao što ga stavlja u taj položaj i ovlaštenje da pronalazi »pravilo, koje bi sam zakonodavac izdao, da je slučaj imao u vidu;...« (§ 6, st. 2 Predosnove).

§ 8 Predosnove sadržava posve novi, opći propis o obaveznom sučevu suđenju »po pravu i pravici« u slučajevima kad zakon na to upućuje, kao i onda kad zakon sučevu odluku »čini zavisnom od važnosti razloga ili činjenica«, ili nalaže sucu da odluči »s obzirom na okolnosti ili s obzirom na ono što je primereno«. Ovaj propis su redaktori Predosnove preuzeli iz ZGB-a (čl. 4) s namjerom da se i u takvim slučajevima, kad su zakonski tekstovi »i potpuni i jasni« i kad sudac nije obavezan suditi *stricto iure*, nametne sucu obveza suđenja po zakonskom pravu.⁷¹

Svi propisi »O vršenju prava« (§§ 9—13) novost su u »Uvodu« Predosnove. Tih propisa u »Uvodu« OGZ-a nema, odnosno nema ih u OGZ-u u generalnoj koncepciji, kakvu su trebali imati u Uvodu Predosnove po, ne baš uspješno provedenoj, zamisli njezinih redaktora. Ovi propisi daju Uvodu Predosnove karakter »općeg dijela«, kakav karakter nema Uvod OGZ-a.

Propisi § 9 upućuju na »poštenje i povjerenje« pri vršenju prava i ispunjavanju dužnosti, dakle, na načela objektivna, u pravnom prometu uobičajena, te zabranjuju zloupotrebu prava. Prvo je preuzeto iz čl. 2, st. 1 ZGB-a, drugo iz § 226 BGB-a. Prva opća norma nije bila u OGZ-u izričito formulirana, ali je po mišljenju u nauci vrijedila za austrijsko pravo. III novela je ovo načelo uvela (§ 154), ali uže redigirano. Ona je, naime, utvrdila samo dužnost naknade štete za onoga tko štetu namjerno nanese »na način protivan dobrim običajima«. Propis o zloupotrebi prava je subjektivno koncipiran, ali s užitim domašajem od odgovarajućeg propisa III novele, koji, utvrđujući odgovornost za štetu učinjenu »na način protivan dobrim običajima«, uvodi moral u pravni poredak i proširuje pojam protupravnosti.

Propis o presumpciji *bonae fidei* (§ 10) preuzet je, također, iz ZGB-a (čl. 3), s tim da je manje apstraktno koncipirana druga rečenica, koja, zahtijevajući ispričivu zabludu, suzuje pojam *bonae fidei*. OGZ pozna ovu presum-

⁷⁰ Treba upozoriti na strože gledanje Predosnove na običajno pravo, i to u usporedbi ne samo s OGZ-om, koji dopušta njegovu primjenu kad se na njega zakon poziva (§ 10), nego i sa Švicarskim građanskim zakonikom, na koji se Predosnova ugledala, a koji za popunjavanje praznina upućuje suca, nakon analogije, najprije na običajno pravo, a tek onda na pravilo »koje bi on postavio kao zakonodavac« (čl. 1, st. 2).

⁷¹ Dakle ne s ciljem da pruža rješenje za popunjavanje praznina (Vidi: Perić, op. cit., 18). Na opasnost da se upravo upućivanjem generalnom normom na »pravo i pravicu«, neodređene pojmove, koji traže tumačenje, otvori put sučevoj samovolji tamo gdje se inače ne sumnja da treba suditi unutar zakonskih okvira, posebno su upozorili Eisner i Pliverić (op. cit., 25—26).

pciju, ali samo u pogledu posjeda. Smatrajući da se pitanje bonae fidei ili malae fidei postavlja i kod drugih instituta,⁷² redaktori Predosnove su taj propis, generalno koncipiran, smjestili u Uvod, ispustivši onaj među propisima o posjedu (§ 328 OGZ).

Propis § 11, koji postavlja pravilo da je dopuštena zaštita prava samo redovnim putem, odnosno da je zabranjena samopomoć, postoji i u OGZ-u, u jednakoj, generalnoj koncepciji (§ 19). Predosnova je, dakle, preuzela tu odredbu OGZ-a, ali ju je redigirala prema čl. 52, st. 3 švicarskog Zakona o obligacijama (1911), dopustivši izuzetno samopomoć. Unijevši ovu normu kao opću⁷³ u Uvod, redaktori Predosnove su ispustili propis o samopomoći pri smetanju posjeda koji se nalazi u § 344 OGZ-a, a nisu imali potrebe ni za posebnim propisom o odgovornosti za štetu u poglavlju o pravu na naknadu štete.

Propisi o nužnoj obrani (§ 12)⁷⁴ i o stanju nužde i o nužnoj pomoći (§ 13) udešeni su, prvi, prema čl. 52 švic. Zakona o obligacijama i, drugi, prema III noveli § 1306(a) OGZ(n).⁷⁵ I ovi propisi, međutim, usprkos namjeri redaktora, nisu općenito koncipirani, tj. na način kako to traži njihovo mjesto u Uvodu. Kao što propis § 11 ne rješava opće pitanje dopustivosti samopomoći, već specijalno pitanje da li u slučaju samopomoći nastupa odgovornost za štetu, tako ni ova dva propisa ne rješavaju pitanje dopustivosti nužne obrane, odnosno prouzrokovanja štete u stanju nužde, već, također, isto pitanje o odgovornosti za štetu.

Na kraju, spomenimo da su u Uvodu Predosnove izostavljeni propisi §§ 1, 2, 10—14 Uvoda OGZ-a. Osvrnut ćemo se samo na dva propisa, među ovima značajnija. U § 2 OGZ-a reproducirana je poznata paremija: Ignorantia iuris nocet. Ovaj je propis ispušten po uzoru na novije kodifikacije, a ispuštanje je obrazloženo pored ostalog i općim gledanjem u pravnoj znanosti da ovo pravilo nije točno, odnosno da se zabluda o pravu može uvažiti ako se može opravdati po općim načelima.⁷⁶

Propisom § 10 OGZ-a dopuštena je izuzetno, u slučajevima gdje se na njih poziva zakon, primjena pravnih običaja. Predosnova ne samo da nije priznala običajno pravo kao opće pravno vrelo⁷⁷ već je ispuštanjem § 10 isključila i njegovu izuzetnu primjenu. Tako »prosti običaji i navike« (Verkehrssitte) mogu po Predosnovi imati pravnu vrijednost samo kao elementi tumačenja volje stranaka (§ 900).

⁷² Vidi primjer koji navodi Perić, op. cit., 28.

⁷³ I u ovom propisu nije uspješno provedena zamisao o njegovoj generalnoj koncepciji; rješava se, kao u švicarskom propisu, posebno pitanje naknade štete.

⁷⁴ Pojam nužne obrane definiran je jednako kao i u § 24 Krivičnog zakonika (1929).

⁷⁵ I ovaj propis novele je, također, udešen prema čl. 52, st. 2 švic. Zakona o obligacijama.

⁷⁶ I. Maurović, Izvještaj o predosnovi Građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju, Zagreb, 1934, 7; Ž. M. Perić, op. cit., 19—20.

⁷⁷ Vrijednost običajnog prava kao izvora predmet je raspravljanja od najstarijih, rimskih vremena (Julijan, D. 1, 3, 32, 1, izjednačuje ga po obveznoj snazi sa zakonom; Konstantin, C. 8, 52, 2, izričito zabranjuje da bi običajno pravo moglo ukidati zakone). Većina zakonodavstava ne daje običajnom pravu vrijednost općeg pravnog vrela.

2. Prvi dio Predosnove: »O LIČNOM PRAVU« (§§ 14—319)

Prvi dio Predosnove razdijeljen je, kao i I dio OGZ-a, na četiri poglavlja sa slijedećim naslovima: »Pravo ličnosti«, »O bračnom pravu«, »O pravnim odnosima među roditeljima i decom«, »O štitništvu (tutorstvu), skrbništvu (starateljstvu) i pomoćništvu«.

Prvo poglavlje »Pravo ličnosti« (§§ 14—102) obuhvaća odvojeno grupirane propise o fizičkim (»prirodnim«) osobama (do § 41) i o pravnim (jurističkim) osobama (§§ 42—102). Propisi o fizičkim osobama (I) odnose se na postanak fizičke osobe, na pravnu i djelatnu sposobnost, na prebivalište, državljanstvo, srodstvo i tazbinu, te na prestanak osobe, proglašenje osobe umrlom i, na kraju, na zaštitu ličnosti, posebno imena. Propisi o pravnim osobama (II) razvrstani su kao »Opšta naređenja«, propisi o udruženjima, o zadužbinama i o porodičnim zadrugama. Opći propisi odnose se na postanak pravne osobe, na pravnu i djelatnu sposobnost, na prebivalište, pripadnost državi, te na prestanak pravne osobe. Propisi o udruženjima odnose se na osnivanje, statute, prijavu, upis, na odnos između statuta i zakona, na organizaciju udruženja, nadalje na prestanak, na likvidaciju te na udruženja bez ličnosti, na udruženja slušalaca na univerzitetima i na postupak nadzorne vlasti. Propisi o zadužbinama odnose se na osnivanje, na stjecanje osobnosti kad je dozvola dana tek nakon smrti osnivača, na upis, opozivanje i pobijanje zadužbine, na prijenos imovine, organizaciju, upravu, nadzor, promjene organizacije i promjene svrhe, na prestanak i likvidaciju, na izuzetke (crkvene zadužbine, zadužbine kojima upravljaju univerziteti), te na postupak nadzorne vlasti. Propisi o porodičnim zadrugama (§ 102) samo definiraju pojam porodične zadruge, određuju njihovo svojstvo jurističke osobe, kao i organe, te upućuju na Zakon o porodičnim zadrugama.

Ovo se poglavlje Predosnove po predmetu reguliranja podudara s odgovarajućim poglavljem OGZ-a u tom smislu što određuje koje su osobe građansko-pravni subjekti i koja su njihova svojstva kao ličnosti (lični status pojedinaca, isključivši onaj dio statusa kojemu je izvor bračno, odnosno porodično pravo). Inače se samo uređenje tog statusa u Predosnovi znatno razlikuje od onog u OGZ-u. Zbog tih razlika nastale su i razlike u sistematici: najupadljivija se razlika sastoji u odvojenom grupiranju u Predosnovi propisa o fizičkim i o pravnim osobama, pa unutar ovih posljednjih, u odvojenom grupiranju općih propisa o pravnim osobama i onih o udruženjima, zadužbinama i porodičnim zadrugama, itd., itd.

Osim što su uspješnije grupirani, propisi o fizičkim osobama donose dosta drugih novosti. Većina od njih su više ili manje prerađeni propisi OGZ-a, ili posve novi propisi. Posve novi su ovdje propisi o prebivalištu, koje, zbog važnosti prebivališta i u privatnom, odnosno građanskom pravu, sadržava većina modernih građanskih zakonika. Neke od ovih propisa Predosnova je udesila prema tim istim zakonicima, većinu prema građanskom parničnom postupku. Dok se prva dva paragrafa odnose na voljni domicil, ostali se odnose na zakonski (domicil vojnika i državnih službenika u inozemstvu) i na izvedeni domicil (domicil supruge, bračne, »pozakonjene« i usvojene djece, te vanbračne djece).

Znatne promjene doživjeli su u Predosnovi propisi o proglašenju nestalih osoba (»otsutnih«) za umrle. Neki su posve novi (§§ 34, 37, 38, st. 1), drugi su temeljito prerađeni i nadopunjeni (§§ 33, 35, 36). Kao značajnije navodimo neke od promjena koje Predosnova donosi u propisima §§ 33 i 38, st. 1. U propisima § 33, koji utvrđuju slučajeve u kojima se može tražiti proglašenje nestale osobe umrlom, Predosnova određuje preciznije za pojedine slučajeve uvjete za proglašenje osobe umrlom, traži za presumpciju smrti sudsku odluku, (napušta, dakle, običnu presumpciju, predviđenu u OGZ-u) te određuje osobe ovlaštene tražiti proglašenje, što je OGZ propustio predvidjeti.

U pogledu dokazivanja Predosnova je u st. 1, § 38 recipirala čl. 32 ZGB, koji utvrđuje pravilo o teretu dokaza kad se netko radi vršenja prava poziva na to da je određena osoba živa, ili da je u određeno vrijeme bila živa, ili da ju je druga osoba nadživjela. Pravilo, koje se ovdje utvrđuje, da teret dokaza pada na osobu koja se na te činjenice poziva, u skladu je s općim pravilima o dokazivanju. Ovdje uzgred napominjemo da je Predosnova zadržala presumpciju, predviđenu u OGZ-u, o istodobnoj smrti više osoba ako se ne može dokazati da je jedna od njih nadživjela drugu, da, dakle, nije prihvatila rimske, odnosno pandektne presumpcije koje se osnivaju na razlikovanju po dobi i spolu a koje presumpcije poznaju neka zakonodavstva.

U Predosnovi je posve nova zaštita ličnosti. Stariji građanski zakonic, pa i OGZ, polazeći od zaštite samo materijalnih, ekonomskih subjektivnih prava, ne poznaju zaštitu nematerijalnih dobara, pa tako ni čovjekove ličnosti, tj. njenih pojedinih atributa. Predosnova je ovu zaštitu uredila prema ZGB-u i lihtenštajnskom građanskom zakoniku, koji u toj zaštiti idu najdalje, te prema III noveli. U općim propisima (§§ 39 i 40) utvrđuje se nevaljanost odricanja od pravne i djelatne (poslovne) sposobnosti, te pravo tužbe onoga tko je »povređen ili ugrožen u svojoj ličnosti« uz egzemplifikativno nabranje dobara na koja se odnosi zaštita (čast, sloboda, kućni mir, poslovna tajna, kredit). U propisima o zaštiti imena (§ 41) pruža se ta zaštita u dva slučaja: »prvo, ako nekome bude osporeno pravo da se služi svojim imenom, ili ako bude njegov interes povrijeđen, što ko drugi neovlašćeno upotrebljava njegovo ime...«, drugo, ako je povrijeđen nečiji interes time što »vlast« drugome dozvoli preinačenje imena. U skladu s prirodom zaštićenih dobara su i sankcije za njihovu povredu. Sankcija je dvostruka: ide za uklanjanjem učinjenih povreda i za sprečavanjem daljnjih (§§ 40 i 41, st. 1). Ove sankcije za povredu prava ličnosti u OGZ-u nisu bile predviđene. Za zaštitu malobrojnih »prava ličnosti« (povreda tijela, slobode) u tom je zakoniku bila predviđena samo sankcija naknade štete u propisima o pravu na naknadu štete. Naknadu štete, kao i naknadu za povredu ličnosti predviđa i Predosnova, uvjetujući je, razumljivo, krivnjom.⁷⁸

Posve su novi u ovom poglavlju i propisi § 14 o početku čovjekove ličnosti i § 32 o njenom prestanku smrću, koji propisi su uneseni po uzoru na ZGB. Novi su i propisi § 17 o pravnoj sposobnosti koja se priznaje svakoj osobi bez obzira na razlike u vjeri, spolu i staležu (po uzoru na čl. 11 ZGB-a ovdje je

⁷⁸ Većina zakonodavstava predviđa ovu sankciju usprkos dilemama o njezinoj opravdanosti pri povredi dobara nematerijalnih i novčano neprocjenjivih.

proširen § 39 OGZ-a),⁷⁹ nadalje propis § 18 o djelatnoj sposobnosti, uređen prema čl. 12 ZGB i po propisima o starateljstvu, koji određuje pojam djelatne sposobnosti te užu pojam »svojevlasti«, tj. poslovne sposobnosti.⁸⁰ Drugi propis o poslovnoj sposobnosti u § 19 podudara se s propisom § 21 OGZ-a, s jednom razlikom u pogledu dobi stjecanja te sposobnosti (21 godina, umjesto 24).

Među propisima o srodstvu i tazbini samo je jedan prerađen, odnosno nadopunjen, i to onaj u kojem se ti pojmovi definiraju. U § 29, osim što nema propisa o porodici,⁸¹ dodan je jedan novi propis po uzoru na BGB, u kojem se utvrđuje da tazbina ne prestaje »prestankom bračne veze ili bračne zajednice«, i time — kako kaže Maurović — riješeno »jedno u literaturi i praksi sporno pitanje«.⁸²

Na kraju, treba spomenuti da su u Predosnovi ispušteni propisi §§ 34—38 OGZ-a o državljanstvu, i to zato što su kao međunarodno privatnopravni ostavljeni za Uvodni zakon. Zadržan je samo propis § 33 o načelnoj građansko-pravnoj jednakosti stranaca s tuzemcima.

Ispušteni su još propisi o razlikovanju statusa iz osobnih svojstava i odnosa i statusa iz porodičnih odnosa, o »prirođenim« pravima čovjeka i o mogućnosti njihova zakonskog ograničavanja,⁸³ i propis o samopomoći, prenesen i nadopunjen u § 11 Predosnove.

Odredbе I poglavlja o jurističkim osobama obuhvaćaju 61 paragraf (§§ 42—102). Ovako opširnim reguliranjem jurističkih osoba Predosnova se posve udaljava od OGZ-a, koji o njima, nazvavši ih »moralnim« osobama, ima svega tri propisa: §§ 26 i 27 (među propisima statusnog prava) i § 646 (među propisima o fideikomisima). Prvi se odnosi na pravne osobe uopće (u stvari samo na udruženja), drugi na općine, a u trećem se pravi distinkcija između zadužbina i supstitucija i fideikomisa. Poblize uređenje je u OGZ-u prepušteno ugovorima i posebnim propisima (§ 26 OGZ-a). Teoretska obrada pravnih osoba pada u drugu polovinu XIX stoljeća i kasnije, pa se zato iscrpnija njihova regulacija i javlja tek u novijim građanskim zakonicima. Opseg propisa u pojedinim zakonicima još uvijek se prilično razlikuje, što je posljedica dileme da li propise o pravnim osobama, u njihovoj ukupnosti, naročito one organizacione prirode, treba unositi u građanske zakonike. Predosnova je hrabro odstupila od OGZ-a i, slijedeći primjere ZGB-a i BGB-a, opširno regulirala pravne osobe. Većinu propisa preuzela je iz prvog zakonika, nešto manje iz drugog, izuzetno i iz Lihtenštajnskog građanskog zakonika. Propisi Predosnove odnose se, kako smo vidjeli, na postanak, funkcioniranje (organizaciju) i prestanak pravnih osoba, najprije općenito, a zatim u pogledu korporacija i zadužbina. Zavodi su samo spomenuti. U pogledu sadržaja nave-

⁷⁹ Propis § 18 OGZ-a ima u vidu samo jednu, aktivnu stranu pravne sposobnosti, a i inače je nepotpun.

⁸⁰ Razlikovanje između djelatne sposobnosti i poslovne sposobnosti (»svojevlasti«), koje nalazimo u Predosnovi, napušteno je u modernom građanskom pravu, koje oba pojma obuhvaća pojmom poslovne sposobnosti.

⁸¹ Razlog ovom ispuštanju vidi: Maurović, op. cit., 9. i Perić, op. cit., 52.

⁸² Maurović, op. cit., 9.

⁸³ Obrazloženje ovome vidi: Perić, op. cit., 34—35.

denih propisa, koji ne smatramo potrebnim potanko navoditi, stavljamo dvije napomene: prvo, Predosnova polazi od modernije, organske teorije o pravnim osobama,⁸⁴ drugo, za osnivanje udruženja prihvaća sistem prijave, uz dva izuzetka (koncesijski sistem kad je to posebnim propisima određeno; slobodno osnivanje, tj. bez prijave, za tzv. idealna udruženja), a za osnivanje zadužbina prihvaća koncesijski sistem.

Na propise § 102 o porodičnim zadrugama već smo se osvrnuli. Ovdje napominjemo da je Predosnova, uvrstivši ih u materiju o pravnim osobama i proglasivši ih izričito pravnim osobama htjela prelomiti pozitivnim odgovorom sporno pitanje tadašnje pravne literature o pravnoj prirodi porodičnih zadruga.

Drugo poglavlje Predosnove »O bračnom pravu« (§§ 103—173) obuhvaća propise o pojmu braka, o pojmu zaruka i njihovim pravnim učincima, opći propis o sposobnosti zaključiti brak, propise o bračnim smetnjama, propise o oslobođenju od oglašenja i od bračnih smetnji, o pravnim posljedicama valjanog braka (o pravima i dužnostima suprugâ, o njihovim zajedničkim pravima, o posebnim pravima i dužnostima svakog supruga), propise o raskinuću »bračne veze ili zajednice«, propise o ponovnom sjedinjenju razvedenih supruge, ograničenju i »opreznosti u pogledu sklapanja ponovnog braka« i, na kraju, o upisu proglašenja braka nevaljanim i razvodu braka u »knjigu o brakovima«.

Po sistematici se i ovo poglavlje Predosnove uglavnom podudara s odgovarajućim poglavljem OGZ-a. Neke manje razlike nastale su uglavnom zbog skraćivanja tog poglavlja, razloge kojih ćemo vidjeti kasnije.

Glavna je značajka bračnog prava Predosnove da je ono uređeno na akonfesionalnoj osnovi, s jeđnim jedinim odstupanjem u pogledu forme zaključenja braka, koja, načelno, mora biti vjerska (§ 129). Upravo po tome se to pravo bitno udaljilo od bračnog prava OGZ-a, koje — iako nema posve konfesionalni karakter — uvažava shvaćanje pojedinih priznatih vjera i stvara razlike između bračnog prava katolika i bračnog prava ostalih kršćanskih vjera te bračnog prava Židova. Upućujemo samo na one razlike između bračnog prava OGZ-a i Predosnove koje potvrđuju bitnu preorijentaciju ove posljednje prema akonfesionalnosti, jer su to ujedno i najvažnije razlike u toj pravnoj grani. U Predosnovi nisu predviđene bračne smetnje »zbog posvećenja ili zavjeta« i »razlika u vjeri« pa su izostavljeni odgovarajući propisi OGZ-a. Izostavljeni su i propisi OGZ-a o neraskidivosti braka između katolika, o dopuštenju razvoda »suprugu nekatoliku«... »i onda, ako je druga strana prešla na katoličanstvo« te propisi koji sadržavaju iznimke od općeg prava za Židove.

Izmijenjena je i koncepcija propisa o dopustivosti razvoda braka zbog određenih razloga. U Predosnovi taj propis ima opću vrijednost, u OGZ-u vrijednost samo za pripadnike nekatoličkih kršćanskih vjera. Iako je, kako smo vidjeli, u pogledu forme Predosnova zadržala vjerski karakter, pa i recipirala odgovarajući propis OGZ-a s neznatnim modifikacijama, ipak ona ne traži crkvenu formu s onakvom strogošću, s kakvom je traži OGZ. Kao i austrijsko pravo, odnosno pravo slovensko-dalmatinskog pravnog područja, ona dopušta izuzetno — ako nadležni vjerski organ odbije sudjelovanje pri zaključenju braka ili ako nijedan od zaručnika ne pripada jednoj od priznatih

⁸⁴ Ovu teoriju zastupa i u pogledu porodičnih zadruga (102)

vjera — građanski brak po nuždi (Notzivilehe).⁸⁵ Zato unosi propis § 130, kojeg u OGZ-u nema.

Treće poglavlje »O pravnim odnosima među roditeljima i decom« (§§ 174—226) obuhvaća propise o osnovu pravnih odnosa između roditelja i djece, o zakonskom određivanju bračnog rođenja, o zajedničkim pravima i dužnostima roditelja, o posebnim pravima oca, odnosno o očinskoj vlasti i njenim posljedicama (a) u pogledu zanimanja, b) u pogledu imovine, c) u pogledu obveza djece), o vanbračnoj djeci, odnosno propise o dokazivanju očinstva vanbračnog djeteta i o osporavanju očinstva bračnog djeteta, o djeci iz braka proglašenog nevaljanim, nadalje propise o pozakonjenju vanbračne djece, o pravnom odnosu između vanbračnih roditelja i djece, o prestanku očinske vlasti te, na kraju, o odnosima sličnim pravnom odnosu između roditelja i djece, tj. o usvojenju i o »primanju djece radi njege«.

Po sistemu, koji je vjerna kopija sistema OGZ-a, Predosnova je preuzela propise tog zakonika o pravnim odnosima između roditelja i djece, s izmjenama i nadopunama koje bitno ne udaljavaju njezino uređenje tih odnosa od uređenja u OGZ-u. Pri ovome je uglavnom slijedila kao uzore I i III novelu, I i II čehoslovačku osnovu, tek izuzetno BGB, odnosno ZGB.

Tako — osvrnut ćemo se radi potvrde toga samo na neka važnija područja odnosa roditelja i djece — utvrđujući prava i dužnosti roditelja prema djeci, Predosnova nije slijedila naprednija rješenja BGB-a i ZGB-a, od kojih ovaj posljednji poznaje institut roditeljske vlasti, već je posve preuzela sistem OGZ-a, neznatno ga korigirajući po austrijskim novelama. Preuzela je, tako, i institut očinske vlasti, i to s onom širinom ovlaštenja koju joj daje OGZ. Opseg materinske vlasti, koja nije priznata kao samostalni institut, već se jedva probija kroz »zajednička prava i dužnosti roditelja« (§§ 177—183), svodi se faktički samo na tjelesnu i zdravstvenu njegu (§ 178). Neznatno poboljšanje u pravnom položaju matere donijet će tek propisi o starateljstvu (§ 338), koji u određenim, vrlo ograničenim slučajevima dopuštaju mogućnost da i mati bude postavljena skrbnikom.

Također ni u uređenju pravnog položaja vanbračnog djeteta, odnosno pravnih odnosa vanbračnih roditelja i djece, Predosnova nije bitno odstupila od OGZ-a. Stanovito poboljšanje u pravcu izjednačavanja po pravima vanbračne djece s bračnom,⁸⁶ trebali bi donijeti tek propisi §§ 202 i § 203, st. 2 Predosnove. U prvom propisu Predosnova je — preuzimajući odgovarajući propis OGZ-a — ispustila pasus u kojem se vanbračna djeca izričito isključuju od obiteljskih i rodbinskih prava, što bi, povezano s propisom § 737 Predosnove,⁸⁷ značilo da Predosnova izjednačuje vanbračnu djecu s bračnom po pravnom položaju prema materi i materinim srođnicima. Drugim propisom se kao osobe obavezne na uzdržavanje vanbračne djece određuju ne samo otac (»u prvom redu«) i mati, već i djed i baka s materine strane. Međutim usprkos ovim poboljšanjima, kao i onima u propisima §§ 205 i 206, vanbračna djeca su i po Predosnovi ostala znatno zapostavljena po pravnom položaju

⁸⁵ Austrijski zakon od 9. IV 1870. i raniji od 25. V 1868.

⁸⁶ Predosnova inače, načelno, kao i OGZ, izjednačuje vanbračnu djecu s bračnom (§ 203).

⁸⁷ Ovaj propis odnosi se na zakonsko pravo nasljeđivanja vanbračne djece.

prema bračnoj djeci, jer im i nadalje nije priznata pripadnost očinskoj vlasti, a niti im je priznato zakonsko nasljedno pravo prema ocu (§ 737).

Odnosi slični pravnom odnosu između roditelja i djece (usvojenje, »primanje dece radi nege«) uređeni su u Predosnovi potpunije, a u nekim pitanjima i drukčije nego što su uređeni u OGZ-u. U ovom uređenju redaktori su slijedili, osim OGZ-a, kao glavnog uzora, i dvije čehoslovačke osnove, austrijske novele i BGB. Navodimo samo neke, važnije razlike s obzirom na OGZ, postignute, uglavnom, unošenjem nekoliko novih propisa. Za razliku od OGZ-a, Predosnova dopušta usvojenje vlastitog vanbračnog djeteta, ako nije moguća legitimacija per subsequens matrimonium,⁸⁸ isključuje usvojenje vlastitog bračnog druga, brata ili sestre, kao i — inače dopušteno — usvojenje većeg broja osoba ako se one nalaze u odnosu koji je nespojiv s odnosom između braće i sestara, nadalje zabranjuje uvjetno i vremenski ograničeno usvojenje, dopušta zajedničko usvojenje sa strane bračnih drugova, isključivši u svim drugim slučajevima usvojenje od više osoba, utvrđuje formalne pretpostavke za valjanost ugovora o usvojenju, koje pretpostavke OGZ nije određivao itd., itd.

Četvrto poglavlje »O štitništvu (tutorstvu), skrbništvu (starateljstvu) i pomoćništvu« (§§ 227—319) sadržava odvojeno grupirane propise o ovim institutima. Na štitništvo se odnose propisi §§ 227—302, na starateljstvo i pomoćništvo, koje Predosnova uređuje zajedno, kao dva posve srodna instituta, odnose se propisi §§ 303—319. Ovdje nema uvodnih propisa, koje ima odgovarajuće poglavlje OGZ-a a u kojima se određuje pojam štitništva i skrbništva, odnosno postavlja razlika između ova dva instituta. Propisi Predosnove o štitništvu obuhvaćaju propise o pojmu štitništva, o glavnim dužnostima štitnika, o osobama koje se brinu za postavljanje štitnika, o organu koji postavlja štitnika, o isključenju od štitništva (uopće i u pogledu određenog štitništva), o razlozima za oslobođenje od štitništva, o načinima pozivanja na štitništvo (testament, zakon, sud), o postupku pri postavljanju i pri odbijanju štitništva, nadalje propise o odgovornosti štitnika i suca, o stupanju na dužnost štitništva, o »zaverenju«, o ispravi o postavljenju štitnika, o zavodskom štitništvu, o generalnom štitništvu, o sjedinjenju štitničkih glavnih dužnosti u jednoj osobi, o podjeli štitničkih poslova između više štitnika, o potpomaganju štitnice saštitnikom (pomoćni štitnik), o dužnostima i pravima saštitnika, o naročitim dužnostima i pravima štitnika u pogledu odgoja djece, o dužnostima maloljetnika, o prvenstvenom pravu matere da se brine za odgoj, o troškovima odgajanja i uzdržavanja, o naročitim dužnostima štitnika u pogledu upravljanja imovinom. Slijede, zatim, opći propisi o upravljanju imovinom, pa posebni propisi za neposredno upravljanje imovinom, nadalje slijede propisi o kauciji, o obvezi polaganja računa, o vremenu polaganja računa, o načinu rješavanja računa, zatim posebni propisi za zaštitu pri posrednom upravljanju imovinom, propisi o slučajevima u kojima se maloljetnik obvezuje bez pristanka štitnikova te, na kraju, propisi o prestanku štitništva, o uvjetima za razrješenje štitnika od zvanja, o odgovornosti štitnika za tuđu krivnju, o odgovornosti štitnikova suca i o nagradi štitnika (godišnjoj i pri završetku štitništva).

⁸⁸ Kako je ovo pitanje rješavalo austrijsko pravo vidi: Maurović, op. cit., 23.

Propisi o skrbništvu i pomoćništvu (§§ 303—319) odnose se na pojmove ovih instituta, na razloge za postavljanje skrbnika i pomoćnika, na način postavljanja skrbnika i pomoćnika, na njihova prava i dužnosti, na upravu imovinom, nadalje na prestanak skrbništva i pomoćništva, na privremeno pomoćništvo i na njegov prestanak te, na kraju, na opće odredbe o početku djelovanja oduzimanja svojevlasti, odnosno o postupku.

Propisi ovog poglavlja raspoređeni su po sistemu po kojem su raspoređeni i propisi odgovarajućeg poglavlja OGZ-a. Izvršene su neke promjene u sistematici, koje su bile potrebne s obzirom na unesene sadržajne izmjene i nadopune, posebno u sistematici propisa o skrbništvu zbog uvođenja instituta pomoćništva. Izmjene i nadopune preuzetih propisa o štitništvu iz OGZ-a izvršili su redaktori Predosnove slijedeći kao uzor I austrijsku novelu, a izmjene i nadopune propisa o skrbništvu (pomoćništvo je samo jedna njegova vrsta) slijedeći propise carske austrijske naredbe od 28. VI 1916. (tzv. »Entmündigungsordnung«).

U OGZ-u instituti štitništva i starateljstva, izgrađeni na temeljima rimskog prava, imaju pretežno porodični, a otud i patrijarhalni karakter. Prva novela i »Entmündigungsordnung« pokušali su modernizirati ove institute po uzoru na moderne građanske zakonike, BGB i ZGB posebno. U istim granicama, dakle ne radikalno, modernizirala je štitništvo i skrbnništvo i Predosnova. Navodimo samo neke važnije propise Predosnove koji potvrđuju stanovitu modernizaciju ovih instituta, odnosno njihov društveni karakter.

Predosnova je donekle ublažila neravnopravan položaj žene prema muškarcu, utvrđen propisima OGZ-a o štitništvu. Tako je priznala i materi pravo da određuje tutora⁸⁹ (tutela testamentaria), doduše s ograničenjem, tj. ako otac nije iskoristio svoje pravo određivanja tutora, te je ispustila propis OGZ-a koji određuje da ne može biti štitnik osoba koju je otac isključio od štitništva, koji bi propis mogao pogoditi i majku. Nadalje je odredila da je po zakonu (tutela legitima) mati u prvom redu pozvana da bude tutor, a ne — kao po OGZ-u — tek nakon djeda s očeve strane. Među osobe koje, po pravilu, ne treba postavljati kao tutore Predosnova nije, kao OGZ, ubrojila i žene.⁹⁰ Također nije predvidjela obavezno postavljanje suštitnika ženskim štitnicima kao opći institut, već ga je ograničila samo na taksativno navedene slučajeve.

Stanovitij modernizaciji instituta štitništva i skrbnništva i njihovom društvenom karakteru pridonijelo je i uvođenje instituta zavodskog i generalnog štitništva, kao i povećanje, po uzoru na »Entmündigungsordnung«, broja razloga za postavljanje skrbnika. Osim zbog »duševne bolesti ili slaboumnosti« (§§ 304, st. 1, 305, st. 1, t. 1) i zbog rasipništva (§ 305, st. 1, t. 2), može se postaviti skrbnik i zbog »navike zloupotrebljavanja alkohola (pijanstva) ili živčanih otrova« (§ 305, st. 1, t. 3).

Za ova dva posljednja slučaja Predosnova predviđa djelomično oduzimanje svojevlasti, a i u prvom slučaju, ako duševno bolesne ili slaboumne osobe nisu nesposobne da se brinu o svojim poslovima (inače po § 304 predviđa Predosno-

⁸⁹ OGZ je priznavao to pravo samo ocu. Vidi § 196.

⁹⁰ Time priznato pravo žene da bude tutor tuđoj djeci Predosnova je ograničila samo time što je primanje štitništva uvjetovala muževim pristankom.

va potpuno oduzimanje). Ovo uvažavanje srednjih stanja između potpunog duševnog zdravlja i potpune duševne bolesti plod je utjecaja krivičnog prava, odnosno pojma smanjene uračunljivosti.

U sva tri nabrojena slučaja djelomičnog oduzimanja svojevlasti predviđeno je po Predosnovi postavljanje pomoćnika (Beistand), a ne skrbnika (§ 305, st. 2). Pomoćništvo je novi institut, OGZ-u nepoznat. »Entmündigungsordnung« ga je preuzela od Švicarskog građanskog zakonika, ali mu nije dala odgovarajući sadržaj. Tamo se ovaj institut rodio iz razlikovanja staranja o osobi i o imovini staranika od staranja samo o imovini, zastupanja itd. U sistemu ove austrijske naredbe, pa i u Predosnovi, nema dijeljenja ovih funkcija staranja. I skrbništvo i pomoćništvo obuhvaćaju obje funkcije. Razlika je samo u njihovoj širini (pri potpunom oduzimanju i djelomičnom oduzimanju svojevlasti). U biti institut pomoćništva i nije novost, njega podrazumijeva i starateljstvo OGZ-a.

4. Drugi dio Predosnove: »O IMOVINSKOM PRAVU« (§§ 320—570)

Izdvojivši njegov uvod, koji se odnosi na stvari i njihovu pravnu podjelu, ovaj dio Predosnove je razdijeljen na dva odjeljka. I o d j e l j a k, pod naslovom »O stvarnim pravima«, obuhvaća propise o posjedu, vlasništvu, založnom pravu, služnostima, realnim teretima, te propise nasljednog prava. II o d j e l j a k, pod naslovom »O obveznom pravu«, obuhvaća propise o ugovorima i o pravnim poslovima uopće, te propise o pojedinim tipovima obveznopравnih ugovora, uključivši i propise o bračnim imovinskim ugovorima, i o pravu na naknadu štete.

Primjećuje se gotovo potpuna podudarnost materije i sistematike ovog dijela Predosnove s materijom i sistematikom odgovarajućeg dijela OGZ-a. Jedina uočljivija razlika sastoji se u tome što se u Predosnovi među propisima »O stvarnim pravima« nalaze i propisi o realnim teretima, kojih u OGZ-u nema.

I ovdje ćemo, po pojedinim poglavljima, ukratko prikazati kako je i po kojem rasporedu Predosnova regulirala pojedina područja i institute imovinskog prava i ustanoviti u tom pogledu njezin odnos s OGZ-om.

Propisima Uvoda u drugi dio Predosnove (»O stvarima i njihovoj pravnoj podjeli«, §§ 320—340) određuje se pojam stvari u pravnom smislu općenito, pojmovi ničije stvari, javnog dobra i državne imovine, općinskog dobra, privatnog vladaočeva dobra, te pojmovi pojedinih stvari, podijeljenih po »kakvoći« (tjelesne i netjelesne, pokretne i nepokretne, zamjenljive i nezamjenljive, itd.). Ovi propisi Predosnove se po sadržaju uglavnom podudaraju s odgovarajućim propisima OGZ-a. Nešto značajnije razlike su slijedeće: U propisima o pripatku (§§ 329—333) nalazimo promjenu u samoj definiciji pojma pripatka. Po uzoru na BGB (§ 94) taj je pojam jasnije i preciznije definiran nego u OGZ-u, koji pod pojmom »pripadnosti« obuhvaća i pojam priraštaja (akcesije). Propis § 330 je posve nov. Preuzet je doslovno iz III novele (§ 10). Njime se rješava pitanje, koje je nametnuo razvitak industrije i prometa, da li stroj povezan s nepokretnom stvari (tvornicom) predstavlja pertinenciju, ako je zadržano

vlasništvo za drugu osobu, tj. za osobu koja nije i vlasnik tvornice. Značajnu novost donosi i propis § 326, koji uvodi novu podjelu stvari na zamjenljive i nezamjenljive, kao i propis § 335, koji definira pojam tih stvari. OGZ nije poznavao pojam zamjenljivosti i miješao ga je s pojmom potrošnosti (§ 301 OGZ-a).

U prvom poglavlju »O posedu« (§§ 341—377) nema većih razlika u odnosu na odgovarajuće poglavlje OGZ-a. Uglavnom se razlike sastoje u tome što su u Predosnovi izostavljeni neki propisi OGZ-a. Među tim propisima nalaze se, u prvom redu, propisi o tzv. tabularnom posjedu. Tabularni posjed, tj. posjed koji bi se prema OGZ-u (§ 321) stjecao samim upisom u javne knjige, nema elementa fizičke vlasti (corpus) što ga pojam posjeda pretpostavlja (§ 309 OGZ; § 341 Predosnove). Redaktori Predosnove su ga ispustili kao pojam »koji nema nikakve realne vrijednosti«, a koji je ipak »sposoban da u velikoj mjeri prouzrokuje smetnje i zablude«. Dosljedno tome u ovom poglavlju nema ni propisa OGZ-a o presumpciji da u slučaju spora u pogledu posjeda stvari posjed pripada osobi upisanoj u javnim knjigama kao posjednik, propisa o prestanku tabularnog posjeda te ostalih propisa koji su s tim pojmom povezani.

Izostavljanje ostalih propisa nema većeg značenja, pa nije potrebno potanko navoditi njihov sadržaj. Podsjećamo samo da se u pogledu dvaju od tih propisa, tj. u pogledu propisa o presumpciji poštenja (bonae fidei) i propisa o samopomoći i ne radi o izostavljanju iz Predosnove uopće, već o prenošenju u Uvod, u obliku općih normi (§§ 10 i 11).

Inače je Predosnova posve preuzela uređenje posjeda iz OGZ-a, koje uređenje proizlazi iz romanističkog, tzv. subjektivnog shvaćanja posjeda, i otklonila uređenje posjeda koje se javlja u modernim zakonicima (BGB, ZGB, itd.), a koje je izgrađeno na tzv. objektivnom shvaćanju posjeda.

Drugo, treće, četvrto i peto poglavlje II dijela Predosnove (§§ 378—463) odnose se na institut prava vlasništva. Raspoređeni po sistematici koja se uglavnom podudara sa sistematikom OGZ-a, propisi ovih četiriju poglavlja govore o pojmu vlasništva i o načinima stjecanja vlasništva prisvajanjem, priraštajem i predajom. Uređenje stjecanja vlasništva dosjelošću ostavljeno je, kao i u OGZ-u, za posljednji, III dio »Zajedničkih naređenja«, što znači da je dosjelosti ostavljen karakter općeg instituta. Slijedeći posve sistematiku OGZ-a, Predosnova je preuzela i neke veoma uočljive nedostatke te sistematike u ovim poglavljima. Tako je opći propis o pretpostavkama stjecanja vlasništva (titulus i modus) svrstala među posebne propise o stjecanju vlasništva prisvajanjem, a propise o posljedicama stjecanja vlasništva i o prestanku vlasništva u poglavlje o stjecanju vlasništva tradicijom.

Ovdje su redaktori mijenjali tekst OGZ-a ili na taj način što su neke njegove propise ispuštali ili prerađivali ili na taj način što su unosili posve nove propise. Pri tome su većinom slijedili kao uzor III novelu OGZ-a.

Ispušteni su među ostalima propisi OGZ-a o preživjelom (feudalnom) institutu podijeljenog vlasništva, o posebnom režimu prenošenja vlasništva na »seoskim dobrima«, o tabularnom posjedu, nadalje propis u kojemu je pogrešno određen pojam priraštaja te nekoliko propisa koji se nalaze u Zakonu o zemljišnim knjigama iz 1930. god., odnosno u Građanskom postupniku iz 1929. god.

Posve su novi propisi §§ 384, st. 2, 385, 386 i 387 Predosnove o ograničenjima prava vlasništva. Oni, u stvari, predstavljaju najznačajniju promjenu sadržaja OGZ-a u propisima o vlasništvu, jer donekle mijenjaju koncepciju tog zakonika o vlasništvu kao neograničenoj pravnoj vlasti. OGZ je imao samo opći propis o ograničenjima prava vlasništva (§ 364) i propis o eksproprijaciji (§ 365).⁹¹ Predosnova je, preuzevši i ova dva propisa OGZ-a (§ 384, st. 1 i § 388 Predosnove), unijela još i nova ograničenja prava vlasništva, i to zabranu štetnih imisija (§§ 384, st. 2, 385, 386) i zabranu otuđenja i opterećenja (§ 387). Pri tome je slijedila kao uzor III novelu (§§ 11, 12, 13), odnosno, posredstvom ove, BGB i ZGB.

Više ili manje prerađeni su u Predosnovi propisi OGZ-a o derelikciji nekretnina (traži se upis u zemljišne knjige), o nalazu izgubljenih stvari te o nalazu blaga. Usprkos tome uređenje ovih instituta u Predosnovi nije bitno izmijenjeno.

Šireg domašaja nisu ni promjene u nekim propisima o načinu stjecanja vlasništva na nepokretnim stvarima putem tradicije. Preuzimanjem dvaju novih propisa iz III novele (§§ 13 i 19) u propisima §§ 453 i 454 Predosnove i djelomičnom preradom propisa §§ 436 i 437 OGZ-a, prema njihovim novelama (§§ 20 i 21), u propisima §§ 455 i 456 Predosnove, riješen je, s jedne strane, problem tehničke prirode, koji je u staroj Jugoslaviji postojao zbog toga što na svim njenim područjima nije bilo zemljišnih knjiga, a slijedom toga ni mogućnosti uknjiženja prijenosa vlasništva na nekretninama, a, s druge strane, problem, također tehničke prirode, koji je nastajao pri prenošenju vlasništva na tzv. superedifikatima, tada vrlo rasprostranjenima.⁹²

Kako vidimo, redaktori Predosnove nisu izvršili veće promjene u propisima OGZ-a o pravu vlasništva. Predosnova je posve preuzela iz tog zakonika uređenje instituta vlasništva, pa i koncepciju o vlasništvu kao pravu neograničenog iskorištavanja i raspolaganja (§§ 379, 383 itd. Predosnove). Malobrojna ograničenja prava vlasništva, koja su preuzeta iz III novele, tek su blagi nagovještaj preobražaja kojemu ovaj institut, kao i građansko pravo uopće, podliježe u novije vrijeme u pravcu njegove humanizacije i socijalizacije. Po ovim ograničenjima, koja predstavljaju tek škrtu razradu općeg pravila o mogućnosti ograničavanja vlasništva, priznatog, uostalom, i u OGZ-u (§ 364), jedva da je narušena liberalistička suština tog instituta i Predosnove uopće.

Šesto poglavlje »O založnom pravu« (§§ 464—499) obuhvaća propise o pojmu založnog prava i »zaloge«, o postanku založnog prava, o podzaložnom pravu, pravima i obvezama založnog vjerovnika, o pojedinim vrstama založnog prava, o prestanku založnog prava, te o raspolaganju vlasnika hipotekom i o pravu retencije. I ovo poglavlje se po sistematici podudara s odgovarajućim poglavljem OGZ-a, s neznatnim razlikama koje su, uglavnom, posljedice uvođenja novih propisa, posebno onih o raspolaganju vlasnika hipotekom (§§ 491—498).

U ovom poglavlju se promjene teksta OGZ-a sastoje više u unošenju novih i u prerađivanju postojećih propisa, nego u brisanju propisa OGZ-a. Ispušteni su samo propisi o zabrani dužnikova sudjelovanja u dražbi (ovaj je sadržan

⁹¹ Ako previdimo ograničenja u propisima §§ 384, 850—854 OGZ-a.

⁹² Maurović, op. cit., 30.

u Zakonu o izvršenju), o izvršenim pravima vjerovnika i o njegovim tužbama, od kojih su ova dva posljednja propisa zamijenjena propisima §§ 480 i 481 Predosnove.

Posve novi, odnosno posve prerađeni propisi sadržani su u § 469, preuzetom iz III novele (§ 22). Odnose se na način stjecanja zemljišta koja nisu upisana u zemljišnim knjigama (tamo gdje vlada tapijski sistem itd.) i na način stjecanja tzv. superedifikata.

Posve tu novi i propisi §§ 480—485 Predosnove.⁹³ Njima se — da spomenemo sadržaj nekih najvažnijih — utvrđuju ista prava vjerovnika u slučajevima kad je njegov dužnik vlasnik zaloga i kad on to nije. Vjerovniku se u oba slučaja prepušta sloboda izbora da realizira bilo dužnikovu osobnu odgovornost, bilo odgovornost iz zaloga, bilo obje odgovornosti zajedno (OGZ u prvom slučaju upućuje vjerovnika na sudski postupak, a u drugom mu pruža slobodu da najprije realizira dužnikovu osobnu odgovornost, pa odgovornost iz zaloga). Nadalje ovim se propisima Predosnove preciznije reguliraju zabilježba hipotekarne tužbe u javnim knjigama i otkaz tražbine osigurane hipotekom.

Najvažnija su novina u ovom poglavlju propisi o raspolaganju vlasničkom hipotekom i o retenciji, svi uređeni prema III noveli (§§ 33—35, 37—41). Prvi bi trebali biti zamjena za institut vlasničke hipoteke BGB-a. Iz režima, koji je već priznat u OGZ-u, a koji je preuzela i Predosnova (§ 369, odnosno § 1446 OGZ-a; § 491, odnosno 1388 Predosnove), da »za skidanje hipoteke nije dovoljno samo izmiriti dug. Hipotekarno dobro jamči sve dotle, dok se dug iz javnih knjiga ne izbriše...«, izvedeno je u Predosnovi ovlaštenje vlasnika (založnog dužnika) da, prije nego što se to brisanje izvrši, »prenese založno pravo na novu tražbinu, koja ne prelazi iznos upisane hipotekarne tražbine« (§ 491). Pri uvođenju ovog instituta redaktori Predosnove bili su motivirani istim razlozima kojima su bili motivirani i redaktori novela OGZ-a; omogućiti »slobodnije iskorištavanje realnog kredita, tako da bude moguće založna prava stanovitoga ranga držati otvorena i konvertirati teške terete u povoljnije zajmove«.⁹⁴

Propisom § 499 Predosnove dopušteno je pravo retencije kao načelo.⁹⁵ Odgovarajući propis OGZ-a sadržava protivnu odredbu, tj. isključuje pravo retencije.

Sedmo poglavlje »O služnostima« (§§ 500—558) sadržava propise koji se odnose na pojam prava služnosti, na podjelu služnosti na zemljišne i osobne, na poljske i kućne, te na uobičajene vrste jednih i drugih služnosti, na vrste osobnih služnosti, na »neredovne i prividne« služnosti, nadalje na stjecanje služnosti (titulus i modus), na pravni odnos kod služnosti i opće propise o pravu služnosti te na posebne propise o zemljišnim služnostima. Daljnji propisi odnose se na pojedine služnosti, zemljišne (pravo na prozor, na kapnicu, na dovođenje kapnice, na stazu, na progon stoke i na kolovoz, pravo crpljenja vode itd.) i osobne (pravo uporabe, plodouživanja, stanovanja) te, na kraju, na zaštitu služnosti i na prestanak.

⁹³ Prema Mauroviću, op. cit., 31 (podatke potvrđuju i Eisner i Pliverić, op. cit., 334) propisi §§ 481—485 Predosnove preuzeti su iz §§ 1 i 2 naredbe austr. ministarstva pravosuđa od 19. IX 1864.

⁹⁴ Maurović, op. cit., 32.

⁹⁵ Iznimka od ovog načela predviđena je u propisu § 1382 Predosnove, koji se nalazi među propisima o prijeloju.

U ovom poglavlju ima svega jedan posve novi propis. Propis § 509, st. 2, u kojem je, po uzoru na III novelu (§ 23), popunjen stari propis OGZ-a, utvrđuje način stjecanja (modus) služnosti na nekretninama koje nisu upisane u javnim knjigama, kao i na gradnjama, u kojim slučajevima je dovoljno polaganje ovjerene isprave kod suda.

Isto tako je samo jedan propis OGZ-a ispušten, i to propis § 530 o pojmovnom razgraničenju rente od služnosti, koji je postao suvišan uvođenjem instituta realnih tereta.

Drugi propisi OGZ-a o služnostima preuzeti su neizmijenjeni, s neznatnim sadržajnim poboljšanjima i promjenama u formulacijama pojedinih pravnih pojmova i propisa.⁹⁶

Osmo poglavlje »O realnim teretima« (§§ 559—570)⁹⁷ u stvari je jedino poglavlje koje je kao cjelina novost u Predosnovi. Svoje mjesto među stvarnim pravima dobili su realni tereti po ugledu na BGB, ZGB, kao i na čehoslovačke i mađarske osnove.⁹⁸ Kako saznajemo od Maurovića, redaktori Predosnove nisu se posebno bavili pitanjem pravne prirode ovih instituta. Međutim, ovakvom sistematikom realnih tereta stvarno su se priklonili novijem mišljenju o njihovoj stvarnopravnoj prirodi.

I sadržaj ovog poglavlja (pojam realnog tereta; stjecanje, prijenos i prestanak) kompilacija je istih zakonika, točnije rečeno, BGB-a, ZGB-a i III mađarske osnove,⁹⁹ a otkriva bliskost ovih instituta sa služnostima, s jedne strane, i sa založnim pravom, s druge strane. Realni teret je definiran kao dužnost svakidašnjega vlasnika zemljišta »onome, u čiju je korist zemljište opterećeno, činiti periodične činidbe na taj način, da za svoje obveznosti odgovara opterećenim zemljištem«.

Osam poglavlja odjeljka »O stvarnim pravima« (od IX do XVI; §§ 571—809) zaprema n a s l j e d n o p r a v o. Nasljedno pravo je u Predosnovi ostalo potpuno utopljeno među stvarnim pravima, kao što je bilo i u OGZ-u, pa, kao i u tom zakoniku, nakon ovih poglavlja o nasljednom pravu slijedi i u Predosnovi jedno poglavlje koje opet sadržava čisto stvarnopravnu materiju (o zajednici vlasništva i drugih stvarnih prava). U sistemu OGZ-a takvo mjesto dobilo je nasljedno pravo zbog toga što se ono, kao i obvezno pravo, promatra kao način stjecanja vlasništva. To je bilo u skladu s prirodnopravnim, individualističkim raspoloženjem redaktora tog zakonika, koji su na taj način, gledajući u pravu vlasništva jednu od osnovnih prirodnih manifestacija čovjekove ličnosti, osigurali tom pravu centralno mjesto u zakoniku i dali mu karakter osnovnog instituta. Zbog već poznatog stanovišta redaktora Predosnove o sistemu, zbog kojeg stanovišta su odlučili taj sistem ne mijenjati, nasljedno pravo i u Predosnovi zadržava isto mjesto kakvo ima i u OGZ-u. Da to nije značilo ujedno i njihovo pristajanje uz preživjelo stanovište redaktora OGZ-a, pokazuje rječito njihov postupak pri recipiranju propisa § 532 OGZ-a. Iz njega

⁹⁶ Potanje vidi: Eisner-Pliverić, op. cit., 342—346.

⁹⁷ Poglavlje o realnim teretima uneseno je tek pri posljednjoj redakciji od strane uže komisije. Vidi naprijed str. 260.

⁹⁸ §§ 1105—1112 BGB, čl. 182—192 ZGB, §§ 496—500 II č. o. §§ 712—727 III mađarske osnove.

⁹⁹ Maurović, op. cit., 34.

su oni, naime, recipirali samo definiciju prava nasljedstva, a ispustili su izreku »Ovo je pravo stvarno« (§ 572 Predosnove). Noviji građanski zakonici (BGB, ZGB i dr.)¹⁰⁰ oslobađaju nasljedno pravo podređenosti vlasništva i daju mu u sistemu samostalnost posebnog dijela. To je, svakako, opravdanije s obzirom na to što je nasljedno pravo jednako blisko statusnom (porodičnom) pravu i imovinskom pravu, pa predstavlja po karakteru prijelaz između ovih dvaju područja prava.

Poglavlja o nasljednom pravu (IX—XVI) u Predosnovi su raspoređena po istom redosljedu kao i poglavlja OGZ-a o nasljednom pravu, a imaju i unutrašnju sistematiku podudarnu s unutrašnjom sistematikom tih poglavlja u tom zakooniku.

U propisima poglavlja »O pravu nasljedstva« (§§ 571—589) definiraju se pojmovi ostavine, prava nasljedstva, te pojam nasljedstva i legata, određuju »naslovi prava nasljedstva« (testament, ugovor, zakon), trenutak dodjeljivanja nasljedstva, razlozi nesposobnosti za nasljeđivanje, učinak prihvata nasljedstva, te formalne pretpostavke i pravna priroda odricanja od nasljedstva.

Predosnova se u ovom poglavlju ponešto udaljila od OGZ-a odredbama o sposobnosti za nasljeđivanje, o uzrocima nesposobnosti, te o odricanju od nasljedstva. Tako je, pored ostalog, ispustila propis o apsolutnoj nesposobnosti za nasljeđivanje osoba koje su se uopće odrekle prava stjecanja imovine (redovnici), reproducirala — po mišljenju Eisner-Pliverić pogrešno¹⁰¹ — dekret dvorske kancelarije od 30. VI 1845. god. (dodatak br. 54) o učinku postavljanja osoba još nerođenih za nasljednike ili legatate, te utvrdila pretpostavke valjanosti naredbe posljednje volje kojom se buduća pravna osoba postavlja nasljednikom, uskladivši ovo posljednje s propisima o pravnim osobama.

Nadalje je ublažila, inače strogi, propis OGZ-a o nasljeđivanju potomaka osobe isključene zbog nedostojnosti od nasljeđivanja, smanjila broj uzroka nedostojnosti, ispustivši preljub i rodoskrvrnjenje, koje OGZ predviđa, utvrdila formalne pretpostavke za valjanost odricanja od nasljedstva i riješila dva, inače sporna, pitanja ovog instituta, utvrđujući njegovu ugovornu prirodu i dajući oblik kogentne norme posljednjoj izreci o tome da odricanje vrijedi i za potomke.

Poglavlje »O izjavi posljednje volje uopće i o testamentima« (§§ 590—633) sadržava, kao i odgovarajuće poglavlje OGZ-a, propise o materijalnim i formalnim pretpostavkama izjave posljednje volje. Nalazimo ovdje definiran pojam oporuke i kodicila, interpretacione propise o dodjeljivanju nasljedstva i o slučajevima kad se više osoba postavlja nasljednicima s kolektivnim značenjem, nadalje propise o pravu akrescencije, o uzrocima nesposobnosti za izjavljivanje posljednje volje, o formama izjave posljednje volje, o osobama nesposobnim da budu svjedoci pri izjavama posljednje volje te, na kraju, propise o povlaštenim posljednjim naredbama.

I u ovom poglavlju, kao i u prethodnom, nema većih stvarnih razlika prema odgovarajućem poglavlju OGZ-a. Stanovita poboljšanja postignuta su ipak time što su ispušteni propisi OGZ-a o mogućnosti dokazivanja »lucidum

¹⁰⁰ O sistemu (pandektarnom) novijih zakonika vidi bilj. 66.

¹⁰¹ Eisner-Pliverić, op. cit., 363.

intervalluma« ostavioca, kojemu je bila oduzeta poslovna sposobnost,¹⁰² o nesposobnosti redovnika za izjavljivanje posljednje volje, o nesposobnosti učinilaca krivičnih djela itd., nadalje time što je unesen posve novi propis (§ 605) o utjecaju oduzimanja poslovne sposobnosti na sposobnost nasljeđivanja, odnosno time što je, po ugledu na »Entmündigungsordnung«, kao uzrok nesposobnosti za izjavljivanje posljednje volje uvedeno i oduzimanje svojevlasti (OGZ predviđa samo proglašenje rasipnikom kao razlog ograničenja sposobnosti raspolaganja izjavom posljednje volje) te time što žene i redovnici nisu ubrojani među osobe nesposobne da budu svjedoci pri izjavama posljednje volje, itd., itd.

Poglavlje »O potonjim nasljednicima« (§§ 634—646) sadržava propise o običnoj supstituciji i o fideikomisarnoj supstituciji, odnosno o pravima koja proizlaze iz prve, o ograničenjima druge, o prestanku obiju itd. Ovo je jedino poglavlje nasljednog prava koje je bitno drukčije po sistematici i po sadržaju od odgovarajućeg poglavlja OGZ-a. Bitna razlika se, uostalom, otkriva i po naslovima. Predosnova, naime, nema brojnih propisa o obiteljskom fideikomisu (§§ 618—648 OGZ-a), koji institut ona ne priznaje. U relativno malobrojnim propisima koji su preostali ima svega nekoliko razlika. Među njima najznačajnije su dvije: prvo, Predosnova, za razliku od OGZ-a, ne priznaje pupilarnu i kvazipupilarnu supstituciju, i drugo, ona rješava — prihvaćajući, po uzoru na III novelu (59), drugu alternativu — sporno pitanje nauke i prakse: da li je za prijelaz prava fideikomisarnog supstituta na njegove nasljednike potrebno da njemu doista i pripadne fideikomis ili je dovoljno samo njegovo postavljanje za fideikomisarnog supstituta.

Poglavlje »O legatima (zapisima)« (§§ 647—688) obuhvaća propise o sposobnosti legiranja i sposobnosti biti legatar, o načinu legiranja, o osobama koje mogu biti opterećene legatom, o supstituciji kod legata, o predmetima legata, nadalje propise o legatima prema njihovom predmetu, o tumačenju, o pripadu, o danu plaćanja, o osiguranju legata itd.

Ovdje su promjene teksta OGZ-a sasvim iznimne i nisu većeg značenja. Između ostalog smanjen je, kao suvišna kazuistika, broj propisa u kojima se pravi razlika među legatima po njihovom predmetu, neznatno su i neprecizno nadopunjeni propisi o legatima ostavljenima skupini osoba, odnosno »siromasima« i u »pobožne« i humane svrhe, dodan je recipiranom propisu OGZ-a o tumačenju legata još jedan propis koji se odnosi na tumačenje svih izjava posljednje volje, a ne samo legata (§ 655) itd.

U poglavlju »O ograničenjima i ukidanju posljednje volje« (§§ 689—719) sadržani su, odvojeno grupirani, propisi o uvjetima, roku (vremenu) i nalogu kao načinima ograničenja posljednje volje i o ukidanju naredaba posljednje volje.

I ovdje su preuzeti propisi odgovarajućeg poglavlja OGZ-a, tek s ponekim, malobrojnim razlikama. Svega dva propisa OGZ-a su kao cjelina ispuštena: prvi, kao sam po sebi razumljiv,¹⁰³ o razgraničenju ostaviočevih raspolaganja

¹⁰² Maurović (op. cit., 36) to obrazlaže time da je »lucidum intervallum« sa psihijatrijskog gledišta davno napušten kao neispravan.

¹⁰³ Maurović, op. cit., 39.

legatima od njihovih obveza propisanih posebnim zakonima; drugi, kao »neispravan« i »pogibeljan«, o »iznovičnoj« valjanosti ukinutog pravnog akta.¹⁰⁴

Ima samo nekoliko posve novih, odnosno temeljito prerađenih propisa. Među ostalima to je propis § 694, koji predviđa dva izuzetka od zabrane negativnog uvjeta »nestupanja u brak« (kad su tako uvjetovani »plodouživanje ili drugi trajni dohotci na ime uzdržavanja«), kao i propis § 710, koji ukida derogatornu klauzulu, dopuštenu po OGZ-u.

U poglavlju »O zakonskom nasljeđivanju« (§§ 720—744) sa-
držani su, po rasporedu koji se uglavnom podudara s rasporedom odgovarajućeg poglavlja OGZ-a, propisi o slučajevima zakonskog nasljeđivanja i o zakonskim nasljednicima te propisi o zaostavštini (ostavini) i o odstupanju od općeg reda nasljeđivanja.

U ovom poglavlju Predosnove su neki propisi OGZ-a pretrpjeli vrlo radikalne izmjene, a drugi izmjene nešto manjeg značenja. Navodimo samo one radikalne: U prvom redu, zakonsko pravo krvnih srodnika ograničeno je po propisu § 723 na četiri nasljedna reda, s tim da su po četvrtom nasljednom redu pozvani na nasljedstvo samo ostaviočevi pradjedovi i prababe. Radi ovog sužavanja kruga zakonskih nasljednika propis § 731 OGZ-a preuzet je samo djelomično, a posve su ispušteni propisi §§ 742—749, koji predviđaju šest nasljednih redova (četvrti uključuje potomke pradjedova i prababa). Kako saznajemo od Maurovića,¹⁰⁵ redaktori Predosnove su ovoj izmjeni OGZ-a pristupili zbog istih motiva zbog kojih su to učinili redaktori novela, na koje su se ovdje ugledali: zato što su smatrali da šest nasljednih redova i ne predstavlja nikakvo ograničenje zakonskog nasljeđivanja, da su neopravdani prigovori da takvo noveliranje ne odgovara svijesti seljačkog (zemljoradničkog) stanovništva o obitelji kao veoma širokoj zajednici te da »baš u tim slojevima naroda nasljeđivanje kolaterala, radi većeg broja descendenata, ne igra ulogu« (Schey).¹⁰⁶

Po Predosnovi je poboljšan položaj vanbračne djece kao zakonskih nasljednika. § 737, udešen prema I noveli (§ 65), razlikuje se od § 754 OGZ-a po tome što su vanbračna djeca po zakonskom nasljeđivanju izjednačena s bračnom djecom, ne samo prema materi nego i prema materinim srođnicima. I ovdje se redaktori Predosnove pozivaju na motive redaktora novela, odnosno na opće gledanje u nauci (Unger, Schey, Ehrenzweig).¹⁰⁷

¹⁰⁴ Maurović, op. cit., 40.

¹⁰⁵ Maurović, op. cit., 40.

¹⁰⁶ Maurović, op. cit., 40. Razloge redaktora u prilog ograničenjima zakonskog prava nasljeđivanja, koja uvodi Predosnova, upotpunit ćemo jednim zanimljivim citatom iz citiranog djela Eisnera i Pliverića (str. 350), iz kojeg citata se vidi da su i ovi odobravali uvođenje tih ograničenja: »Prema današnjim društvenim i socijalnim prilikama između ostavioaca i njegovih daljih rođaka u većini slučajeva ne postoje nikakve veze. Ostavitelj u mnogim slučajevima za svoje dalje rođake niti nezna. Obzirom na to priznanje zakonskog prava nasljeđivanja daljnjim rođacima nije ničim opravdano, niti odgovara to presumptivnoj volji ostaviočevoj niti može to da služi za pojačanje porodičnih veza. Smrt ostaviočeva je pri takvim prilikama za daljnje rođake samo sretan događaj. Oni su u pravom smislu, kako se veli, smijajući se nasljednici (»lachende Erben«).«

¹⁰⁷ Maurović, op. cit., 41.

Vrlo je značajna razlika između Predosnove i OGZ-a u režimu nasljeđivanja bračnog druga. Ako je nasljeđivao zajedno s djecom, OGZ je preživjelom bračnom drugu osiguravao samo pravo doživotnog uživanja na određenom dijelu nasljedstva (§ 757), a samo ako je nasljeđivao s ostalim ostaviteljevim srodnicima, davao mu je vlasništvo na jednoj četvrtini nasljedstva, odnosno na čitavom nasljedstvu ako nije bilo nijednog ostaviteljeva srodnika iz svih šest nasljednih redova (§ 758 i § 759 OGZ-a). Predosnova, međutim, preuzevši odgovarajuće propise I novele, pruža preživjelom bračnom drugu, i kad nasljeđuje s ostaviteljevom djecom, jednu četvrtinu ostavine u vlasništvo, umjesto na uživanje, a jednu polovicu kad nasljeđuje s ostaviočevim roditeljima i njihovim potomcima ili s ostaviočevim djedovima i babama, s tim da mu, ako ima, pored djedova i baba, potomaka umrlih djedova i baba, daje uz navedenu polovicu i dio koji bi pripao potomcima umrlih djedova i baba (§ 740, st. 1 Predosnove). Predosnova, osim toga, osigurava preživjelom bračnom drugu pravo vlasništva na čitavu ostavinu ako nema zakonskih nasljednika prvog i drugog nasljednog reda, te djedova i baba (§ 740, st. 2). Još jedno poboljšanje donosi Predosnova u pravnom položaju bračnog druga: priznaje mu kao prelegat pokretne stvari koje pripadaju bračnom domaćinstvu, s tim da se ograničava samo na ono što bračnom drugu treba za vlastite potrebe ako ima ostaviočeve djece (§ 741).¹⁰⁸

U poglavlju »O nužnom dijelu i uračunavanju u nužni dio« (§§ 745—779), slijedeći sistematiku OGZ-a, Predosnova obuhvaća propise o nužnim nasljednicima, o opsegu i ograničenjima, te o oblicima nužnog dijela, o iznasljeđivanju, o pravnim sredstvima nužnih nasljednika, o načinima izmirenja nužnog dijela, o načinima odmjeravanja i proračunavanja nužnog dijela, o uračunavanju u nužni dio i u dio nasljedstva, kao i o načinima tog uračunavanja i o vremenu mjerodavnom za procjenu unaprijed primljenog te, na kraju, propise o pravu nužnog nasljednika i o pravu bračnog druga na nužno, odnosno pristojno uzdržavanje.

Veće razlike u odnosu na propise OGZ-a nalaze se u propisima o načinu odmjeravanja i proračunavanja nužnog dijela. Tako je, između ostalog, propisom § 767 uveden posve novi institut da se, na zahtjev djeteta koje ima pravo na nužni dio, priračunavaju ostavini — uz neke iznimke — darovanja koja je ostavilac učinio inter vivos (OGZ je to predviđao samo pod uvjetom da darovanja prekoračuju polovicu imovine u vrijeme kad su učinjena). Nadalje u §§ 775 i 776 Predosnove prerađeni su, odnosno nadopunjeni propisi o načinu uračunavanja u zakonski dio i u nužni dio (OGZ je utvrđivao samo način uračunavanja u zakonski dio), u § 746 je upotpunjen propis OGZ-a koji sadržava interpretaciono pravilo o djeci kao nužnim nasljednicima (usvojenici su u pogledu prava na nužni dio izjednačeni s bračnom djecom), u propisu § 779 je izričito utvrđeno pravo bračnog druga na »pristojno uzdržavanje« ako »ono nije prikriveno njegovim zakonskim delom ili opskrbom, koja je uglavljena za slučaj da nadživi svoga druga«,¹⁰⁹ itd.

U poglavlju (XVI) »O uzimanju nasljedstva u posed« (§§ 780—809) sadržani su, po sistematici koja se podudara sa sistematikom odgova-

¹⁰⁸ Usporedi čl. 38 Zakona o nasljeđivanju (1955).

¹⁰⁹ I. Maurović, op. cit., 47.

rajućeg poglavlja OGZ-a, propisi o uvjetima za uzimanje nasljedstva u posjed, o pravnim naslovima kao pretpostavkama uzimanja nasljedstva u posjed, o izjavi o prihvatu nasljedstva, o učincima bezuvjetne i uvjetne izjave o prihvatu, o ovlaštenjima za uvjetno i bezuvjetno stupanje u nasljedstvo i za odbijanje nasljedstva, o prijenosu prava nasljedstva, o naredbama prije izručenja nasljedstva, o vremenu izručenja nasljedstva, o odgovornosti zajedničkih nasljednika, o sredstvima osiguranja nasljednikovih vjerovnika, o tužbama za nasljedstvo i o njihovim učincima.

Kao što se podudara po sistematici, tako se ovo poglavlje podudara i po sadržaju s odgovarajućim poglavljem OGZ-a uz stanovite stilističke i druge promjene koje ne predstavljaju bitna odstupanja.¹¹⁰

Sedamnaesto poglavlje »O zajednici vlasništva i drugih stvarnih prava« (§§ 810—842), slijedeći posve sistematiku odgovarajućeg poglavlja OGZ-a ponovo se vraća stvarnopravnoj materiji te obuhvaća propise o postanku zajednice, o zajedničkim pravima sudionika, o pravima dionika na udio, o njihovim pravima u pogledu zajedničke stvari (u pogledu glavne stvari, u pogledu koristi i tereta, u pogledu diobe), te propise o obnavljanju i ispravljanju međa i o predmnijevanoj zajednici.

U ovom poglavlju većina je propisa preuzeta iz odgovarajućeg poglavlja OGZ-a. Razlike se mogu ustanoviti samo u nekim propisima o pravima sudionika u pogledu diobe zajedničke stvari, te u propisima o obnavljanju i ispravljanju međa. Među prvim propisima nalazimo najprije dva posve nova propisa: propis § 829 Predosnove koji isključuje mogućnost stjecanja samostalnog vlasništva »na materijalnim delovima zgrade, koji se ne mogu smatrati kao samostalne telesne stvari, kao npr. na pojedinim spratovima ili prostorijama jedne iste zgrade...«,¹¹¹ i propis § 835 koji predviđa mogućnost da se, kad neko stvarno pravo daje ovlaštenje na koristi, pri diobi gospodujućeg, odnosno služnog zemljišta sudskim putem traži uređenje vršenja prava, postavljajući pravičnost kao mjerilo kojeg se sud mora pridržavati.¹¹²

Djelomično su pretrađeni, odnosno nadopunjeni odgovarajući propisi OGZ-a u slijedećim paragrafima Predosnove: U § 833 preuzetom § 847 OGZ-a dodana je po III noveli (§ 28), posljednja rečenica, kojom se u pogledu zemljišnih služnosti predviđa izuzetak od pravila — ovdje ustanovljenog — da dioba zajedničke stvari ne smije štetiti trećim osobama, odnosno da treće osobe svoja stvarna prava vrše nadalje kao i prije diobe.

Inače nedostatni propisi OGZ-a o obnavljanju međa, odnosno o postupku za uređenje međa i o mjerilima suda, u Predosnovi su zamijenjeni uglavnom propisima II novele (§§ 1 i 2). Postupak je vanparnični, a kriteriji pri uređenju međa su posljednji posjed, odnosno pravična ocjena.¹¹³

Drugi odjeljak II dijela Predosnove »O obveznim pravima« obuhvaća daljnjih četrnaest poglavlja (XVIII—XXXI). Navodimo njihove na-

¹¹⁰ Vidi: Maurović, op. cit., 47, i Eisner-Pliverić, op. cit., 424—435.

¹¹¹ Propis je preuzet iz Zakona o unutrašnjem uređenju, osnivanju i ispravljanju zemljišnih knjiga iz 1930, odnosno iz austr. zakona od 30. III 1879.

¹¹² Propis je preuzet iz III novele (§ 30).

¹¹³ §§ 836 i 837 Predosnove.

slove, po redoslijedu u Predosnovi: O ugovorima i o pravnim poslovima uopće, O darivanjima, O ugovoru o čuvanju, O ugovoru o posluži (posudi), O ugovoru o zajmu, O ugovoru o opunomoćivanju i drugim vrstama posloводства, O ugovoru o razmjeni (promjeni), O kupovnom ugovoru, O ugovorima o uporabi (porabi), O ugovorima o vršenju službe, O ugovoru o zajednici dobara, O bračnim imovinskim ugovorima, O ugovorima na sreću, O pravu na naknadu štete.

Kako vidimo, podjela ovog odjeljka Predosnove po poglavljima sasvim se podudara s podjelom odgovarajućeg poglavlja u OGZ-u, s neznatnim modifikacijama u naslovima poglavlja.

U slijedećem izlaganju prikazat ćemo — po dosadašnjem postupku — osnovne karakteristike sistema i sadržaja pojedinih poglavlja ovog odjeljka Predosnove, da bi se ustanovile daljnje sličnosti i razlike između Predosnove i OGZ-a, kao i porijeklo drugih utjecaja na Predosnovu.

Poglavljje »O ugovorima i o pravnim poslovima uopšte« (§§ 843—924) predstavlja, u stvari, »opći dio« obveznog prava. Sadržava propise o osnovima obveznih prava, o javnom obećanju nagrade, o sklapanju ugovora, o pretpostavkama valjanog ugovora (1. sposobnost lica, 2. »pravo privoljenja«, 3. mogućnost i dopustivost), o ugovorima u korist trećih, o formi ugovora, o zajedničkim obvezama i zajedničkim pravima, kao i o solidarnim obvezama, nadalje propise o sporednim uglavcima (1. uvjeti, 2. motiv, 3. vrijeme, mjesto i način ispunjenja, 4. kapara, 5. odustatnina), pravila o tumačenju ugovora, opće propise o naplatnim ugovorima i poslovima, propise o jamstvu, o prekomjernom oštećenju (laesio enormis) te o preliminarnom ugovoru i o odricanju od prigovora.

Po sistematici i po predmetu reguliranja, ovo poglavljje se uglavnom podudara s odgovarajućim poglavljem OGZ-a. Jedina je upadljiva razlika nastala zbog uvođenja propisa o javnom obećanju i zbog upotpunjavanja propisa o ugovorima u korist trećih.

Što se tiče sadržaja, i u ovom se poglavlju može ustanoviti nekoliko slojeva: propisi koji su preuzeti iz OGZ-a bitno neizmijenjeni, propisi koji su iz tog zakonika preuzeti više ili manje prerađeni ili upotpunjeni i, na kraju, posve novi propisi, kojih u tom zakoniku uopće nema, ili su u njemu posve drukčijeg sadržaja.

Među ove posljednje, posve nove, odnosno posve prerađene propise spadaju, u prvom redu, propisi o javnom obećanju nagrade (§§ 844—846), koji ovaj institut uređuju, slijedeći III novelu (§§ 76 o sl.), kao jednostrani pravni posao (tzv. teorija obećanja). U ovu grupu propisa treba ubrojiti i propise u ugovorima u korist trećih (§§ 868—869), također preuzete iz III novele (§§ 106—107). Propis § 881 OGZ-a je takve ugovore zabranjivao, dopuštajući samo ugovaranje prilično neodređene obveze »da će se zauzeti u trećega...«. Predosnova dopušta ugovor u korist trećih, utvrđujući bezuvjetno pravo ugovorne stranke kojoj je obećana činidba da zahtijeva njeno ispunjenje od druge ugovorne stranke — »obećavaoca«, nadalje utvrđujući kriterije po kojima će se prosuđivati »da li i u kojem trenutku« treći stječe pravo da sam zahtijeva ispunjenje. Posve prerađeni propis § 914 OGZ-a donosi propis § 900 Predosnove, u kojem je ranije subjektivističko pravilo o interpretaciji ugovora zamijenjeno

objektivističkim pravilom da »... treba istraživati nameru stranaka i ugovor razumeti tako, kako to odgovara običajima u poštenom prometu«. I pri ovoj preradi poslužila je kao uzor III novela (§ 102).¹¹⁴

U propisu § 902, st. 1 i 2 posve je preraden propis § 916 OGZ-a time što je izričito predviđena ništavost simuliranog pravnog posla, po tom propisu dvojbena te zaštićeno povjerenje trećih osoba.

Slijedeći III novelu (§§ 109—113), upadljivu novost donose i opći propisi o naplatnim ugovorima i poslovima (§§ 903—907), posebno propis § 904. Od ovih propisa preuzet je iz OGZ-a u istom značenju jedino općenito koncipirani propis § 903 (§ 921 OGZ-a). Propisi § 904 Predosnove drukčije od OGZ-a uređuju pitanje ovlaštenja jedne stranke naplatnog ugovora u slučaju neizvršenja obveze od strane druge stranke. Po § 919 OGZ-a u tom slučaju načelno nije dopušteno odustati od ugovora, već samo tražiti ispunjenje i naknadu (*pacta sunt servanda*). Predosnova u st. 1 takvoj stranci pruža mogućnost izbora između ova dva puta, kao i većina građanskih zakonika. Daljnji propisi, tj. propisi §§ 904, st. 2 i 3, 905, 906 i 907, koji razrađuju dalje ovaj princip, odnosno rješavaju ovo pitanje u slučajevima: kad je ispunjenje djeljivo za obje stranke, kad se činidba sastoji u propuštanju, kad je ispunjenje ugovoreno u točno vrijeme ili u točno određen rok¹¹⁵ i, na kraju, kad »ispunjenje bude osujećeno krivnjom obavezanikovom ili usled slučaja, za koji on odgovara, itd.« — preuzeti su, također, iz III novele i njih u OGZ-a uopće nema.

Ima u ovom poglavlju dosta propisa koji nisu posve drukčiji po sadržaju od odgovarajućih propisa OGZ-a, već samo donose stanovite korekture i nadopune preuzetim propisima tog zakonika. Takva je većina propisa o pretpostavkama valjanosti pravnog posla. § 858 u kojem se određuje sposobnost osoba kao pretpostavka, uređen je prema »Entmündigungsordnung«. U § 855 preuzet je propis § 870 OGZ-a, koji utvrđuje strah, nepravedni i osnovani, kao razlog nevaljanosti pravnog posla, s tim da je prema III noveli (§ 15) nadopunjen time što je s tim razlogom izjednačena i prijevara. U § 856 Predosnove nalaze se dva propisa o utjecaju zablude na valjanost pravnog posla, koji propisi se u OGZ-u nalaze odvojeni u dva paragrafa, i to ne jedan iza drugog (§§ 871 i 876). Ovi propisi Predosnove uređeni su prema III noveli (§§ 86 i 88), ali je iz njih izdvojeno pitanje zablude o sadržaju očitovanja koje se prenosi preko druge osobe (glasnika) i riješeno posebnim propisom (§ 861) na način na koji je riješeno u švicarskom Zakonu o obligacijama (čl. 27).

Iste težine su i razlike između OGZ-a i Predosnove u propisima o mogućnosti i dopustivosti kao pretpostavkama valjanosti pravnog posla. Ovdje se poboljšanje sastoji u tome što su mogućnost i dopustivost, koje su u OGZ-u pojmovno pomiješane (§§ 878, 879), u Predosnovi pojmovno razlučene i kao pretpostavke regulirane svaka u svom propisu, prva u propisu § 864, druga u propisu § 865. Ovdje se — kako kažu redaktori novele, a ponavljaju redaktori Predosnove — radi o dva različita pojma: u prvom slučaju o mogućnosti čini-

¹¹⁴ O vezi između novele i austrijskog trgovačkog zakona, kao i BGB-a vidi: Maurović, op. cit., 54.

¹¹⁵ § 905 odnosi se na fiksne pravne poslove, ali te poslove ispravno ne definira. Ne ističe, naime, da rok kod tih pravnih poslova ima karakter uvjeta, zbog čijeg neispunjenja nastaje ovlaštenje odustati od ugovora.

dbe, u drugom o dopustivosti pravnog posla.¹¹⁶ Ovi propisi se, uglavnom, podudaraju s propisima III novele (§§ 89 i 90), sa stanovitim razlikama u pogledu nedopuštenih pravnih poslova. Nema, naime, potpune podudarnosti u pogledu nedopuštenih, odnosno ništavih pravnih poslova,¹¹⁷ a osim toga pojam nedopustivosti u Predosnovi je širi jer uključuje i protivnost »dobrim običajima«.¹¹⁸

Što se tiče propisa o formi ugovora, osim što su oni pregrupirani i što je brisan § 887 OGZ-a, prerađen je, po uzoru na III novelu (§ 92), propis § 884 OGZ-a tako da se otklanjaju neke njegove nejasnoće u pitanju forme kad su je stranke posebno ugovorile. § 871 Predosnove postavlja, naime, predmnjevu da stranke neće biti vezane tim ugovorom ako ne bude zaključen u unaprijed ugovorenoj formi, dakako, osim ako se ne radi o formi ad solemnitatem.

Među propisima o uzgrednim uglavcima pri ugovorima, od kojih je većina preuzeta iz OGZ-a bitno neizmijenjena, nalazimo nekoliko propisa, i to među onima o vremenu, mjestu i načinu ispunjenja obveze, koji su preuzeti više ili manje prerađeni, odnosno drukčije formulirani. Propis § 888 Predosnove o roku i njegovu računanju, dobio je posve drukčiji izgled. Ispuštena je prva rečenica § 902 OGZ-a i izričito rečeno da se u rok ne uračunava dan od kojeg rok počinje teći (*computatio civilis*), te je, također, pojednostavljeno računanje roka.¹¹⁹ Propis § 903 OGZ-a, koji sadržava pravila o računanju rokova kad se radi o stjecanju prava, dobio je u Predosnovi (§ 889) jasniju i opširniju formulaciju. Propis § 891 Predosnove pruža modernije rješenje pitanja mjesta ispunjenja ugovora od propisa § 905 OGZ-a: ako nije ugovoreno, niti se može odrediti po svrsi i prirodi posla, mjesto ispunjenja je prebivalište dužnikovo, odnosno sjedište poduzeća; za novčana plaćanja to je prebivalište vjerovnikovo. U slučaju nemogućnosti ispunjenja jedne od alternativno dugovanih činidbi, Predosnova u § 893 ograničava obvezu onoga tko ima pravo na izbor na preostale činidbe (koncentracija), dok OGZ predviđa prestanak obveze (§ 907). Promjene u propisima o vremenu, mjestu i načinu ispunjenja inspirirane su III novelom (§§ 98—100), osim posljednje, koja je inspirirana uglavnom propisima § 265 BGB-a i § 1144 III mađarske osnove građanskog zakonika.¹²⁰

Na kraju, treba navesti neke značajnije promjene propisa OGZ-a o jamstvu, odnosno o odgovornosti za faktičke i pravne nedostatke stvari. Svaki je propis više ili manje prerađen, a ima i posve novih propisa. U § 909 Predosnove, koji nabraja slučajeve odgovornosti za nedostatke stvari, ustanovljene u prethodnom § 908 kao općem, ispušten je slučaj otuđenja stvari »koja više ne postoji«, koji slučaj je predviđen u § 923 OGZ-a. Redaktori su ovdje pošli primjerom I č. o. (§ 855), pozivajući se i na motive te iste osnove, da se, naime, radi o nemogućnosti činidbe, a taj slučaj da je apsolviran propisima o pretpostavkama valjanosti pravnog posla. OGZ je u §§ 924—925 predviđao predmnjeve o postojanju mana životinja prije predaje. Predosnova je ove propise ispustila,

¹¹⁶ Maurović, op. cit., 51.

¹¹⁷ Predosnova briše obećanje advokatu dijela iznosa koji će dobiti stranka, a dodaje ugovor o nenadmetanju na javnoj dražbi.

¹¹⁸ Klauzula »*contra bonos mores*« potječe iz § 138 BGB-a.

¹¹⁹ Računanje je kalendarsko (prema trgovačkom pravu).

¹²⁰ Prema I. Maurović, op. cit., 54, i prema Eisner-Pliverić op. cit., 450.

zamijenivši ih, prvo, propisom o mogućnosti ugovaranja garancijskog roka i, drugo, propisom kojim dopušta određivanje takvih predmnjeva putem uređaba. Zbog ovih promjena, promijenjen je u § 912 propis § 926 OGZ-a o obavještenju predavaoca, odnosno nadležnog organa kao pretpostavci realizacije odgovornosti u slučajevima u kojima su predviđene predmnjeve. § 913 sadržava jednu važnu novost, određujući da u slučaju propuštanja spomenutog obavještenja za realizaciju jamstva treba dokazati postojanje mane prije predaje, a ne prije sklapanja ugovora, kao što je predviđao odgovarajući § 927 OGZ-a. U propisu § 914 Predosnove recipiran je propis § 928 OGZ-a o iznimkama, tj. o slučajevima u kojima nema mjesta jamstvu, ali je dodan i slučaj ako je mana »lukavo prešućena« (reticentia). U § 918 i 919 dvije su važne novine. U prvom je prema III noveli (§ 123) prerađen § 932 OGZ-a o sredstvima realiziranja jamstva, i to tako da se uz actio redhibitoria predviđa izričito i actio quanti minoris, te utvrđuju pretpostavke za njihovo podizanje. U § 919 preuzet je, posredstvom III novele (§ 124), propis § 489 BGB-a o mogućnosti sudske prodaje životinje u toku spora o raskidanju ugovora zbog njenih mana. Stanovite prerade i nadopune u odnosu na odgovarajući propis OGZ-a (§ 923) sadržava i propis § 920 Predosnove o rokovima unutar kojih se jamstvo može ostvariti sudskim putem.¹²¹

Ostali propisi ovog, općeg dijela obveznog prava preuzeti su iz OGZ-a u sličnom ili posve istom značenju, tako propisi o zajedničkim obvezama i pravima, o solidarnim obvezama, o uvjetima, o motivu kao uvjetu, o kapari, o odustatnini i o sporednim potraživanjima, o laesio enormis, o preliminarnim ugovorima, o odricanju od prigovora itd.

Daljnja poglavlja drugog odjeljka »O imovinskom pravu« (XIX—XXX) odnose se na pojedine tipove ugovora obveznog prava, te na pravo na naknadu štete (XXXI).

U poglavlju »O darivanjima« (§§ 925—943) sadržani su, po sistematici posve preuzetoj od OGZ-a, propisi o pojmu darovanja, o odricanju kao darovanju, o nagradnom darovanju, o uzajamnim darovanjima, o formi, o ograničenjima, o odgovornosti pri darovanju tuđe stvari, o neopozivosti darovanja, kao i o izuzecima (zbog oskudice, zbog nezahvalnosti, zbog povrede nužnog uzdržavanja, zbog povrede nužnog dijela, zbog oštećenja vjerovnika, zbog naknadnog rođenja djece) te, na kraju, o darovanjima koja ne prelaze na nasljednike i o darovanju za slučaj smrti.

U ovom poglavlju su posve preuzeti propisi OGZ-a, s neznatnim razlikama u propisima o formi (propis § 930 traži javnobilježnički akt za darovanje bez prave predaje), o opozivosti darovanja zbog povrede nužnog dijela (propis § 938 prilagođen je promjenama u propisu § 767 o proračunavanju nužnog dijela), o opozivosti darovanja zbog oštećenja vjerovnika (propis § 940 upućuje na posebne propise) te o darovanju za slučaj smrti (propis § 943 upućuje na § 930 u pogledu forme kao pretpostavke valjanosti takvog darovanja kao ugovora).

Na promjene u propisima §§ 935 i 936 Predosnove nećemo se osvrtni jer su — prema Mauroviću izvještaju¹²² — posljedica štamparskih pogrešaka.

¹²¹ Vidi potanje u Eisner-Plivertić, op. cit., 456, 457.

¹²² Maurović, op. cit., 59, 60.

Poglavlje »O ugovoru o čuvanju« (§§ 944—959), također po sistematici koja je preuzeta od OGZ-a, sadržava propise o pojmu depozituma, o pretvaranju depozituma u ugovor o zajmu, o posudbi i o opunomoćavanju, nadalje propise o dužnostima i pravima depozitara i deponenta, o nagradi za čuvanje, o sekvestru, te o odgovornosti gostioničara itd. za unesene, odnosno ostavljene stvari u gostionici itd.

Osim što je izbrisan § 966 OGZ-a (kao suvišan s obzirom na propise Gpp-a) i neznatno u propisu § 953 Predosnove prerađen propis § 967 OGZ-a (predviđena obveza međusobnog obavještanja o uzajamnim tražbinama prigodom žrtvovanja stvari u nuždi, a ne prijava sucu), propisi o depozitumu preuzeti su uglavnom neizmijenjeni. Samo su propisi o odgovornosti gostioničara itd. razrađeni i upotpunjeni. U Predosnovi posebno i naslovljeni (»Primanje gostiju«), ovi propisi su preuzeti, s neznatnim izmjenama, iz III novele (§§ 127, 128). Umjesto jednog paragrafa (970) OGZ-a, koji sadržava propis o odgovornosti gostioničara, lađara i kiridžija kao depozitara, u Predosnovi nalazimo više propisa, raspoređenih u četiri paragrafa (956—959). Tim propisima se potanko utvrđuju pretpostavke odgovornosti gostioničara i osoba koje su s njime izjednačene (st. 1 i 3, § 956), određuje interpretaciono pravilo o stvarima za koje se odgovara (st. 2, § 956), utvrđuju pretpostavke odgovornosti za »dragocenosti, novac i vrednosne papire« (§ 957), nadalje utvrđuju uvjeti pod kojima može zahtjev gostiju na naknadu prestati (§ 958) i, na kraju, daje pravo retencije osobama označenim u § 956 radi osiguranja tražbina »za prenoćište, ishranu i izdatke, učinjene za goste« (§ 959).

Propisi poglavlja »O ugovoru o posluži (posudi)« (§§ 960—970) odnose se na pojam ovog ugovora, na prava i dužnosti komodatara (u pogledu upotrebe, vraćanja, oštećenja i troškova održavanja) te na vremensko ograničenje uzajamnih tužbi komodatara i komodanta. Raspoređeni po istoj sistematici kao i odgovarajući propisi OGZ-a, ovi propisi Predosnove i po sadržaju se uglavnom podudaraju s propisima tog zakonika. Ima svega tri razlike. Ispušten je kao suvišan propis § 975 OGZ-a po kojem se, u slučaju dvojbe o roku trajanja posudbe, presumira kraći rok. Nadalje po propisu § 966 Predosnove obveza komodatareva da povrati stvar nastupa i onda kada on stvar upotrebljava drukčije nego što to odgovara »pravilima poštenog prometa«, čime je nadopunjen propis § 978 OGZ-a. Na kraju, u § 969 predviđeno je da u pogledu izvanrednih troškova održavanja stvari komodataru pripada naknada kao poslovođi bez naloga, a ne kao poštenom posjedniku (puna naknada, a ne naknada »po sadašnjoj vrijednosti«).

Poglavlje »O ugovoru o zajmu« (§§ 971—987) sadržava propise o pojmu ugovora o zajmu, vrstama zajma, odnosno o novčanom i o nenovčanom zajmu, te propise o kamatama. Iako je raspored propisa podjednak s rasporedom odgovarajućih propisa OGZ-a, po sadržaju se propisi Predosnove o zajmu prilično razlikuju od propisa o zajmu u tom zakoniku. Promjene su izvršene uglavnom prema I č. o.¹²³ Već u prvom stavu § 971 Predosnove o zajmu taj se institut pojmovno ispravnije i preciznije određuje nego u OGZ-u. Zajam po Predosnovi nastaje »ako se kome prepuštaju zamjenljive stvari...«, dok po

¹²³ Maurović, op. cit., 61; Eisner-Pliverić, op. cit., 471. i sl.

OGZ-u nastaje »kad se predaju kome potrošne stvari...«. ¹²⁴ U stavu 2 ovog paragrafa Predosnova sadržava, osim toga, propis o formi zajma između supruge (javnobilježnički akt).

Daljnji propisi Predosnove o zajmu, tj. propisi o novčanom zajmu (§§ 973—980) predstavljaju ili posve prerađene propise OGZ-a ili posve nove propise. Taj institut uređuju modernije i potpunije. Posebno se to odnosi na propise koji rješavaju pitanje novčanog iznosa koji zajmoprimac mora vratiti (§ 976), pitanje vraćanja dugovanog iznosa u slučaju promjene valutnih zakona (§ 977), kao i u slučaju stavljanja izvan opticaja novca koji je predmet zajma (§ 988) te, na kraju, pitanje zajma čiji su predmet papiri na donosioca (§ 979) i pitanje vraćanja novčanog zajma na temelju otkaza (§ 980).

Osnovni principi na kojima počivaju propisi Predosnove o kamatama posve se razlikuju od onih na kojima počivaju propisi OGZ-a. OGZ je ograničavao slobodu ugovaranja kamata (§ 993), ¹²⁵ pa i utvrđivao maksimalne kamatne stope za pojedine pravne poslove (§§ 994—995). Ovu nedosljednost OGZ-a liberalizmu Predosnova napušta i dopušta slobodno ugovaranje kamata (§ 982) sa stanovitim suženjem te slobode u mogućnosti da se otkáže glavnica kad protekne šest mjeseci od zaključenja ugovora, a ugovorena je veća kamatna stopa od 8/100 godišnje (§ 983). OGZ je, isto tako, zabranjivao anatocizam, dopuštajući samo pribrajanje glavnici ostataka kamata od dvije godine ili više (§ 998). Predosnova, međutim, dopušta ugovaranje kamata na kamate (§ 984). Po Predosnovi je dopušteno i slobodno ugovaranje vremena plaćanja kamata (§ 985), dok je u OGZ-u način plaćanja kamata određen kongentnim propisom (§ 997). ¹²⁶

Slijedeće poglavlje nosi naslov »O ugovoru o opunomoćavanju i drugim vrstama posloводства« (§§ 988—1027). ¹²⁷ Po sistematici koju je preuzelo od OGZ-a, ovo poglavlje sadržava propise o pojmu ugovora o opunomoćavanju (mandatu), o podjeli (vrstama) mandata (naplatni i nenaplatni, usmeni i pismeni, opći i posebni, neograničeni i ograničeni), o međusobnim pravima i obvezama mandatarata i mandanta, o njihovim pravima i obvezama prema trećima, o prestanku ugovora o mandatu (opoziv, otkaz, smrt, stečaj), o produženju obveza nakon prestanka ugovora, o prešutnom mandatu službenika te, na kraju, propise o sudskom i zakonskom mandatu, o poslovodu bez naloga i o upotrebljavanju stvari u korist drugoga (in rem versio).

Propisi ovog poglavlja uglavnom su preuzeti iz OGZ-a. Tek je poneki propis OGZ-a, sekundarnog značenja ili suvišan, ispušten (§ 1019 o mandatu

¹²⁴ Eisner i Pliverić (op. cit., str. 472) smatraju izraz »prepuštati« adekvatnijim jer je širi, tj. jer obuhvaća i slučajeve »gdje se valuta daje indirektno«. Pojava u definiciji zajma »zamjenljivih« stvari, umjesto »potrošnih« rezultat je njihovog pojmovnog razgraničenja u Uvodu drugog dijela Predosnove. Vidi prije 54.

¹²⁵ Ovo ograničenje je ukinuto zak. člankom IX iz 1870, koji članak je opet kasnije izmijenjen. Austrijsko je zakonodavstvo, naime, mijenjalo svoje stanovište o slobodi ugovaranja kamata.

¹²⁶ U pogledu daljnjih razlika (u § 986, koji je posve nov, i u § 987, u kojem je st. 2 također posve nov) upućujemo tekstove Predosnove i OGZ-a, odnosno na njihovu usporedbu.

¹²⁷ Predosnova, kao i OGZ, obrađuje zajedno mandat i zastupanje, dok ih moderna zakonodavstva odvajaju.

u korist trećega, § 1044 o dodjeljivanju »ratnih šteta«), a poneki neznatno preuređen ili nadopunjen. Među ove posljednje spadaju propisi § 989 o obaveznom preuzimanju zastupanja, § 992 o podjeli mandata na opći i specijalni, § 994 o posebnom opunomoćivanju, § 999 o zabrani nagrade i primanja darova za zastupanje i, na kraju, propisi §§ 1012—1017 o prešutnom mandatu službenika.

Poglavlje »O ugovoru o razmeni (promeni)« (§§ 1028—1034) obuhvaća, kao i odgovarajuće poglavlje OGZ-a, propise o pojmu ugovora o razmjeni te o pravima i dužnostima ugovornih stranaka. U uređenju ovih instituta nema bitnijih razlika između OGZ-a i Predosnove. Samo je jedan propis, odnosno rečenica, ispušten, i to u § 1046 OGZ-a o predmetu činidbe, po stanovištu redaktora suvišan i sporan, a samo tri propisa su djelomično preinačena ili nadopunjena: § 1028, st. 2 sadržava propis o formi ugovora o razmjeni između supruge, § 1029, prema III noveli (§ 114), nema posljednje rečenice odgovarajućeg § 1074 OGZ-a o odgovornosti za štetu i za izmaklu dobit, § 1034 sadržava preuzeti propis OGZ (§ 1052), nadopunjen propisom o pravu retencije.

Poglavlje »O kupovnom ugovoru« (§§ 1035—1072) obuhvaća propise o pojmu kupoprodajnog ugovora, o kupovnici, o dužnostima prodavaoca i kupca, o kupoprodaji stvari kojoj se tko nada, nadalje propise kojima se upućuje na primjenu propisa o mijeni, propise o posebnim vrstama kupoprodajnog ugovora, odnosno o uzgrednim ugovorima (pridržaj otkupa, pridržaj povratne kupnje, pridržaj prekupa, kupnja na probu, po uzorku, na kušanje, uz pridržaj boljeg kupca, prodajni nalog) te propise o sudskoj prodaji.

U ovom poglavlju je, kako vidimo, uglavnom preuzeta sistematika odgovarajućeg poglavlja OGZ-a. Neznatne razlike nastupile su zbog toga što su uvedeni propisi o kupnji po uzorku (§ 1064) i o kupnji na kušanje (§ 1065), kojih u OGZ-a nema. U više propisa o kupoprodaji Predosnova, međutim, odstupa od OGZ-a, uglavnom slijedeći III novelu, trgovačke zakone i čehoslovačke osnove. U § 1035 Predosnova upotpunjuje, odnosno proširuje pojam kupoprodaje time što za kupovninu dopušta da se može »odrediti po okolnostima« (po uzoru na čl. 184 švicarskog Zakona o obligacijama). U tom paragrafu nalazimo kao st. 2 propis o formi kupoprodaje među supruzima, kojeg u OGZ-u nema. U propisima o kupovnici ima samo jedna veća razlika, i to ona između propisa § 1041 Predosnove i propisa § 1059 OGZ-a. Umjesto zahtjeva za naknadu štete od odgovarajućih organa vlasti, Predosnova, po uzoru na II č. o. (§ 957), u slučaju kad se prodavalac ne drži taksirane cijene predviđa nevaljanost kupoprodaje samo za prekoračeni iznos cijene, a ne i ugovora samog.

Predosnova unosi dvije značajne nadopune, odnosno prerade u propise OGZ-a o prodavaočevim i kupčevim obvezama. Propis § 1061 OGZ-a o prodavačevoj dužnosti čuvanja i predaje stvari upotpunjuje Predosnova u § 1042 propisom o tome tko snosi troškove predaje i preuzimanja stvari, prenošenja prava, kao i upisa u javne knjige tamo gdje je ovaj potreban. U § 1044 Predosnove o prodaji »na poček« preuzetom § 1063 OGZ-a dodan je, u prvom redu, propis kojim se isključuje pravo prodavaočevo da odustane od ugovora ako mu kupac pravodobno ne isplati kupovninu, a zatim i propis o posljedicama i o formi ugovaranja pridržaja vlasništva za prodavaoca pri prodaji

»na poček«. Ove razlike su izraz utjecaja I č. o. (§ 986) i Ehrenzweiga.¹²⁸ Kao značajniju novost u ovom poglavlju treba spomenuti i uvođenje propisa o kupnji na kušanje i o kupnji po uzorku. Prvi institut je preuzet iz austrijskog trgovačkog zakona (čl. 340), drugi iz hrvatskog trgovačkog zakona (§ 362).¹²⁹ Neke manje razlike mogu se ustanoviti uspoređujući i propise §§ 1049, 1051, 1056, 1057, 1061, 1071 itd. s odgovarajućim propisima OGZ-a.¹³⁰

Poglavlje »O ugovorima o uporabi (porabi)« (§§ 1073—1103) sadržava propise o pojmu ugovora o uporabi, o učinku, o međusobnim pravima i dužnostima ugovornih stranaka i o prestanku ugovora o uporabi.

Po sistematici se propisi ovog poglavlja uglavnom podudaraju s propisima odgovarajućeg poglavlja OGZ-a, s tom razlikom što u Predosnovi nema propisa koji se odnose na preživjele institute nasljednog zakupa (§ 1122 OGZ-a), ugovora o nasljednoj dažbini (§§ 1123, 1124 OGZ) i podnine (§ 1125 OGZ-a). Ovo je ujedno i najupadljivija razlika i po sadržaju između ovog poglavlja u Predosnovi i u OGZ-u. Međutim, ima i drugih razlika koje su nastale zbog toga što su redaktori većinu propisa ovog poglavlja OGZ-a više ili manje preradili ili nadopunili propisima III novele (§§ 135—147), izmijenivši mjestimično i same propise novela pod utjecajem drugih zakona i zakonskih nacrtā (BGB, ZGB, čehoslovačkih osnova i dr.).

U propisu § 1073 Predosnove, u kojem su spojeni §§ 1090 i 1091 OGZ-a, te dodan kao st. 2 novi propis, modernije je definiran ugovor o uporabi, odnosno modernije su razgraničeni ugovori o najmu i o zakupu. Dodani, novi propis (st. 2) rješava problem procjenjivanja prirode ugovora u slučaju ako je istim ugovorom ugovorena upotreba jedne stvari, a ubiranje plodova druge stvari.

Veću novost donosi § 1077 Predosnove, u kojem se, pored preuzetog propisa § 1096 OGZ-a, nalazi kao dodatak izreka u kojoj se utvrđuju uvjeti za oslobođenje uporaboprimca od dužnosti plaćanja najamnine (zakupnine) ako predmet uporabe ima nedostataka zbog kojih se ne može upotrebljavati na ugovoreni način. U propisu § 1078 Predosnove preuzetom propisu § 1097 OGZ-a o pravima uporaboprimca u slučaju kad sam izvrši nužne i korisne popravke dodan je propis u kojem se utvrđuje i njegova dužnost obavještanja uporabodavca o izvršenju takvih popravaka, odnosno dužnost naknade štete ako ovu dužnost ne ispuni. Propisi § 1101 OGZ-a o zakonskom založnom pravu najmodavca, odnosno zakupodavca na uneseno pokušstvo i pokretne stvari, odnosno na *invecta et illata* preuzeti su u § 1082 Predosnove prema stanju nakon treće novele (§ 139). Ovo pravo uporaboprimca ne odnosi se prema tome samo na stvari najmodavca, već i na stvari članova njegove obitelji, dok se ne odnosi na stvari njima povjerene, niti na stvari podstanara. Osim toga, uklanjanjem stvari prije pljenidbenog popisa po Predosnovi prestaje založno pravo, što znači da je ovaj popis njegova pretpostavka. Predosnova, nadalje, kao i III novela, utvrđuje uvjete pod kojima može najmodavac zadržati stvari u slučajevima kad je najmoprimac već iselio, odnosno kad su stvari već iznesene. Osim ovih nadopuna i izmjena propisa § 1101 OGZ-a, izvršeno

¹²⁸ Maurović, op. cit., 62.

¹²⁹ Eisner-Pliverić, op. cit., 489.

¹³⁰ Vidj o njima: Maurović, op. cit., 62, 63.

je i jedno skraćenje, i to ispuštanjem druge rečenice, koja se odnosi na odgovornost podnajmitelja. U § 1083 Predosnove preuzeti propis § 1102 OGZ-a o plaćanju uporabnine unaprijed nadopunjen je time što se uporabprimcu pruža pravo prigovora da je isplatio uporabninu unaprijed za više nego jedan rok — ako je plaćanje unaprijed bilo ugovoreno — ne samo prema kasnije uknjiženim vjerovnicima, već i prema novom vlasniku. U § 1085, u kojem je preuzet propis OGZ-a o uvjetima oslobođanja od plaćanja uporabnine u slučaju nemogućnosti uporabe stvari zbog izvanrednih slučajeva, izričito je predviđeno da uporabodavac tada nije dužan uspostaviti prijašnje stanje. Te odredbe nema u § 1104 OGZ-a. U § 1088 Predosnove, u kojem je preuzet propis § 1107 OGZ-a, pa i slučajevi, tamo predviđeni, u kojima uporabprimac sam snosi terete štetnog događaja, posljednja je izreka dodatak koji to pravilo ublažava: predviđa, naime, dužnost uračunavanja uporabprimcu eventualno ušteđenih troškova i koristi, postignutih na drugi način od predmeta uporabe. U § 1090 je preuzetom pravilu § 1109 OGZ-a o vraćanju stvari uporabodavcu dodana rečenica kojom je pravo retencije, koje inače Predosnova načelno priznaje (§ 449), iznimno uskraćeno uporabprimcu. Osim navedenih razlika među propisima OGZ-a i Predosnove o uzajamnim pravima i dužnostima uporabodavca i uporabprimca ima i drugih, ali ih kao manje značajne ne navodimo.¹³¹

Među propisima o prestanku ugovora o uporabi udaljavaju se od OGZ-a propisi o prestanku ugovora protekom vremena, otkazom i odustankom. U § 1094 o prestanku ugovora protekom vremena nalazimo znatno skraćen propis § 1113 OGZ-a. Skraćenje je izvršeno zbog antinomije tog propisa s propisom § 1116, koja je nastala zbog toga što ovaj posljednji propis ustanovljava za ugovore na neodređeno vrijeme otkaz kao razlog prestanka, a prvi propis takav ugovor uopće ne predviđa. U § 1095 o obnavljanju ugovora na određeno vrijeme skraćen je propis § 1114 OGZ-a, u kojem se nepotrebno spominje i slučaj obnavljanja kad je izričito ugovoren otkaz, pa ovaj izostane. I u § 1096 o uvjetima pod kojima se obnavlja ugovor o uporabi nalazimo izmijenjen propis § 1115 tako što se u njemu otklanjaju nejasnoće koje je taj propis OGZ-a pokazivao. Propis § 1097 o prestanku otkazom ugovora sklopljenog na neodređeno vrijeme modernije je koncipiran u pogledu određivanja vremena u kojem se može dati otkaz, kao i u pogledu određivanja otkaznih rokova. Ovdje je dodan posve novi propis (st. 3) u kojem se navodi slučaj kada izostanu učinci otkaza. § 1098 Predosnove sadržava posve novi propis (§ 145 III novele), koji određuje da smrt ugovorne stranke ne prekida ugovor o uporabi te u pogledu najma stana predviđa mogućnost prestanka otkazom od strane nasljednika obiju stranaka sa zakonskim otkaznim rokom. U § 1099 nalazi se djelomično izmijenjen propis § 1117 OGZ-a o prestanku ugovora o uporabi odustankom. Osim što svojom formulacijom otklanja nejasnoće u pogledu razlikovanja između otkaza i odustanka, ovaj je propis usklađen s propisom 1077, u kojem su utvrđene iste pretpostavke za oslobođenje od plaćanja najamnine (zakupnine), a osim toga proširen je propisom koji predviđa da to pravo kod najma stana ili drugih prostorija ne prestaje i kad ga se najmnik izričito odrekao ili kad je pri zaključivanju ugovora znao za svojstva prostorija,

¹³¹ Vidi §§ 1079, 1081, 1084, 1086 Predosnove, odnosno §§ 1098, 1100, 1103, 1105 OGZ-a.

zbog kojih su one neupotrebive. Na kraju, treba spomenuti i razliku između propisa Predosnove i OGZ-a o posljedicama otuđenja stvari putem prisilne sudske prodaje. OGZ je u § 1121 dopuštao otkaz uporaboprincu sa strane novog vlasnika, makar je pravo uporabe bilo upisano u javnim knjigama. Predosnova u § 1103 određuje da se u tom slučaju s pravom uporabe mora postupati kao sa služnošću, dakle kao sa stvarnim pravom.

Poglavlje »O ugovorima o vršenju službe« (§§ 1104—1141)¹³² odnosi se na dva ugovora, i to na ugovor o službi, tj. o radu (*locatio-conductio operarum*) i na ugovor o djelu (*locatio-conductio operis*). U prva tri paragrafa određuje se pojam ovih dvaju ugovora, a u slijedećim paragrafima odvojeno se govori o svakom ugovoru. Na prvi ugovor odnose se §§ 1106—1128, a na drugi §§ 1129—1137. §§ 1138—1139 odnose se na ugovor o nakladi, kao posebnoj vrsti ugovora o djelu. Propisi o ugovoru o službi (radu) odnose se na obvezu osobnog vršenja službe sa strane služboprimca, na zahtjev naplate služboprimca, na dužnosti službodavca u slučaju bolesti, na njegovu dužnost »da se stara o služboprincu« (HTZ mjere), na prestanak službenog odnosa, na otkazne rokove, na obvezu službodavca da služboprincu dađe poslije otkaza primjereno vrijeme radi traženja drugog mjesta, na učinak otvaranja stečaja na službeni odnos, na prijevremeno raskidanje službenog odnosa, na svjedodžbu koju izdaje službodavac »o trajanju i vrsti službovanja«.

Propisi o ugovoru o djelu odnose se na obvezu poduzimaoca posla da izvrši djelo osobno, odnosno pod osobnom odgovornošću, na uvjete pod kojima će se ugovor smatrati kupoprodajnim, na jamstvo za mane, na osujećenje izvršenja, na dužnost »staranja o preduzimaocu«, na dužnost naručioca na naplatu, na prestanak ugovora smrću. Dva paragrafa ugovora o nakladi definiraju ovaj ugovor. Posljednja dva paragrafa ovog poglavlja odnose se na »činidbu za nedopuštenu svrhu« te na službene odnose na koje se ne primjenjuju propisi o ugovorima o vršenju službe.

U ovom propisu recipirani su propisi III novele (§ 150). Propisi OGZ-a prije ove novele posve su nedostatni, naročito oni koji se odnose na ugovor o radu (najamni odnos). Ovaj ugovor je reguliran posve nesistematski zajedno s ugovorom o djelu i bez i najmanjeg nagovještaja ograničenja ugovorne slobode, čime posebno otkriva svoj eksploatorski karakter, odnosno eksploatorski karakter samog OGZ-a. U III noveli, pa i u Predosnovi, ovaj ugovor zadržava svoju čisto građanskopravnu prirodu. Međutim, stanovite, doduše vrlo ograničene dužnosti službodavca u slučaju bolesti služboprimca (novčana naplata, ishrana itd.), predviđene u § 1111 Predosnove, dužnosti da se »stara o prostorijama i oruđu radi zaštite života i zdravlja služboprimca na radnom mjestu« (§ 1114 Predosnove) itd. tek navješćuju daleki preobražaj tog ugovora i njegovu emancipaciju od građanskog prava. Predosnova ovaj preobražaj navještava i po tome što nekima od ovih propisa, među kojima i propisu § 1111, daje oblik kogentne norme. Osim toga, najamni ugovor je ipak u Predosnovi, kao i u III noveli, sistematskije i potpunije uređen.

Poglavlje »O ugovoru o zajednici dobara« (§§ 1142—1177), po sistemu koji se uglavnom podudara sa sistemom odgovarajućeg poglavlja

¹³² O neadekvatnosti tog naslova vidi: Eisner-Pliverić, op. cit., 506.

OGZ-a, obuhvaća propise o postanku ugovora, o pravima i dužnostima članova, o odnosima društva prema nečlanovima, o prestanku društva i o istupanju iz njega te o diobi društvene imovine.

Po sadržaju se ovo poglavlje gotovo potpuno podudara s odgovarajućim poglavljem OGZ-a, pa se može reći da je u cijelosti recipirano iz tog zakonika. Razlika se sastoji samo u tome što je u Predosnovi ispušteno nekoliko paragrafa OGZ-a. Većina od tih propisa je izostavljena zato što pripada materiji trgovačkog zakona (§§ 1179, 1165, 1204, posljednja rečenica § 1207, te §§ 1214 i 1216), samo dva zbog drugih razloga.¹³³

Poglavlje »O bračnim imovinskim ugovorima«¹³⁴ (§§ 1178—1213) sadržava propise o pojmu tih ugovora, o mirazu, o uzmirazju, o zajednici dobara, o upravi prvobitnom ili stečenom imovinom, o udovičkom uzdržavanju, o ugovorima o nasljeđivanju te, na kraju, propise o odvajanju imovine.

Po sistematici se ovo poglavlje uglavnom podudara s odgovarajućim poglavljem OGZ-a. Neznatne razlike su nastale zbog toga što su redaktori Predosnove neke propise, odnosno institute izostavili.

Redaktori Predosnove su recipirali ovo poglavlje OGZ-a znatno ga skrativši, odnosno preradivši, ali nisu bitno izmijenili osnovne značajke uređenja materije koju to poglavlje sadržava. Propise OGZ-a o utjecaju stečaja na bračne imovinske ugovore izostavili su ostavivši ih za Uvodni zakon. Propise o jutarnjem daru, o upućivanju na zakon o darovanjima uopće u pogledu darovanja među supruzima, o plodouživanju za slučaj smrti i o nevaljanosti ugovora o izjednačavanju djece iz raznih brakova izostavljeni su kao nepraktični, suvišni ili preživjeli. Dosta opširna regulacija OGZ-a o zajednici dobara zamijenjena je u Predosnovi jednim, općim propisom (§ 1192) o mogućnosti ustanovljenja ugovorom takvih zajednica »sviju vrsta« (egzemplifikativno su nabrojene neke od njih).¹³⁵ Predosnova je inače preuzela režim odvojenih dobara OGZ-a (§ 1237 OGZ-a. § 1193 Predosnove), uskladivši ga s modernim zahtjevima života. U § 1193 je, naime, presumpciju Mucijanu iz § 1237 OGZ-a (2. rečenica) zamijenila presumpcijom u korist obaju bračnih drugova (»u jednakim delovima«).¹³⁶ Veće nadopune donose propisi o ugovorima o nasljeđivanju. Predosnova, između ostalog, predviđa mogućnost njihova zaključivanja i među zaručnicima, mogućnost konverzije u slučaju nevaljanosti zbog nedostatka formalnosti (§ 1200), kao i zbog protivnosti propisima o sposobnosti za sklapanje ugovora (§ 1201), nadalje dopušta, suprotno OGZ-u, pravo pridržaja odustanka od ugovora o nasljeđivanju, kao i pravo odustanka zbog razloga koji opravdavaju razvod braka krivnjom supruga postavljenog za nasljednika (1206, st. 2), itd.

¹³³ Razloge vidi u: Maurović, op. cit., 66.

¹³⁴ U modernim zakonicima (BGB i dr.) ova je materija regulirana s ostalom materijom bračnog, odnosno porodičnog prava, pri čemu su jedino izdvojeni ugovori o nasljeđivanju i regulirani u nasljednom pravu.

¹³⁵ Opravdanje za ovo redaktori nalaze u teškoćama u praksi i teoriji, koje je stvaralo uređenje zajednice dobara u OGZ-u.

¹³⁶ Presumpcija se odnosi na imovinu stečenu za vrijeme trajanja braka.

Razlike u odnosu na odgovarajuće propise OGZ-a nalazimo i u nekim drugim propisima, ali ih zbog manje važnosti ne navodimo.¹³⁷

Poglavlje »O ugovorima na sreću« (§§ 1214—1239) sadržava propise o pojmu i vrstama ugovora na sreću, te propise o pojedinim vrstama tih ugovora, odnosno o opkladi, igri, žrijebu, kupnji nade (posebno o kupnji nasljedstva), o doživotnoj renti i o »preživitku«.

Po sistematici se ovo poglavlje uglavnom podudara sa sistematikom tog poglavlja u OGZ-u. Razlike su nastale zbog sadržajnih promjena teksta OGZ-a. S jedne strane, ovo poglavlje nije preuzeto u cjelini, a s druge strane, popunjeno je nekim novim propisima. Među vrstama ugovora na sreću u Predosnovi ne nalazimo »društvena opskrbilišta« (ugovor o osnivanju fondova za zajedničko uzdržavanje članova i njihovih obitelji, § 1287 OGZ-a), niti ugovor o osiguranju o pomorskim zajmovima (§§ 1288—1291, 1292 OGZ-a). Prvi su izostavljeni zato što za njih vrijede statuti, odnosno pravo o udruženjima, a drugi zato što za njih vrijedi trgovačko pravo. U Predosnovi je, s druge strane, uveden i uređen po uzoru na I i II č. o. i na III mađarsku osnovu institut »preživitka«, kao posebna vrsta ugovora o doživotnom uzdržavanju (doživotnoj renti), kod kojeg se obveza primaoca uzdržavanja sastoji u prenošenju nekretnine u vlasništvo davaoca uzdržavanja, a obveza davaoca na periodička davanja »koja treba činiti od nekretnine« doživotno ili na neodređeno vrijeme u korist primaoca ili treće osobe. Na ovaj institut odnose se propisi §§ 1233—1239 Predosnove, dakle propisi koji su pridodani propisima o doživotnoj renti (§§ 1230—1232 Predosnove), koji su, međutim, preuzeti iz OGZ-a bez većih izmjena. Jedina je razlika u formi kao bitnoj pretpostavci valjanosti tog ugovora po Predosnovi (§ 1230, st. 2).

Od ostalih razlika spomenut ćemo još samo neke: U Predosnovi je među propisima o žrijebu dodan propis o pretpostavkama utuživosti lutrije koju priređuje privatna osoba (§ 1220, st. 2), među propisima o kupnji nade propis o formi kupoprodaje nasljedstva (§ 1224, st. 2) i o obvezi prijave prodaje nasljedstva ostavinskom sudu (§ 1228, st. 2).

Posljednje poglavlje drugog odjeljka imovinskog prava »O pravu na naknadu štete« (§§ 1240—1286) sadržava propise o pojmu štete i izmakle dobiti, o izvorima oštećenja, o obvezi naknade štete, i to najprije štete nanesene krivnjom štetnikovom (opće propise, kao i posebne u pogledu štete učinjene od strane vještaka i od strane više sudionika), zatim štete nanesene zbog vršenja prava, usljed djelanja nehotičnog i bez krivnje, usljed slučaja, štete nanesene tuđim djelanjima, štete od gradnje, štete od životinja i štete od upaljivih stvari i opasnih poduzeća. Nadalje sadržava propise o vrstama naknade štete, posebno pri povredama tijela, osobne slobode, časti, imovine te, na kraju, propise o konvencionalnoj kazni i o obvezi štetnikovih nasljednika.

Kako vidimo, i ovo se poglavlje uglavnom po sistematici podudara s odgovarajućim poglavljem OGZ-a. Razlike su neznatne, a nastale su zbog promjena sadržaja, posebno usljed uvođenja propisa o obvezi naknade štete od upaljivih stvari i opasnih poduzeća (§§ 1270—1272), kojih u OGZ-u nema

¹³⁷ Promjene se sastoje u manjim proširenjima, preinačenjima i promjenama u stilizaciji. Vidi: Maurović, op. cit., 66. i sl.

te usljed uklanjanja propisa o pravnom sredstvu »da se dobije naknada štete« (§§ 1338—1341 OGZ-a).

Što se tiče sadržaja, u ovom poglavlju ima dosta propisa koji su preuzeti iz OGZ-a posve neizmijenjeni, ali i dosta takvih koji su preuzeti više ili manje prerađeni, a ima i posve novih propisa, kojima se uvode novi instituti, kojih u OGZ-u nema. U postupku prerađivanja i popunjavanja propisa ovog poglavlja OGZ-a redaktori su uglavnom slijedili put III novele, tek iznimno — u stvari tamo gdje su bili najradikalniji — i druge izvore (III mađarsku osnovu, I čehoslovačku osnovu itd.).

U propisima o obvezi naknade štete učinjene štetnikovom krivnjom ima samo jedna promjena. U § 1242 Predosnove preuzeti propis § 129¹ OGZ-a o dužnosti naknade takve štete (ugovorne i vanugovorne) proširen je odredbom koja takvu dužnost utvrđuje i za štetnika koji namjerno učini štetu na način protivan »dobrim običajima«, kao i protivno propisu § 9 Predosnove, što znači da se dužnost naknade odnosi i na štetu koju štetnik nanese namjerno vršeći svoja prava i ispunjavajući svoje dužnosti protivno načelima poštenja i povjerenja, odnosno vršeći svoja prava šikanozno. Dok je OGZ u propisu § 1305 potpuno isključivao odgovornost za štetu nastalu pri vršenju vlastitog prava, Predosnova, dosljedno općem propisu § 9, isključuje ovu odgovornost pod pretpostavkom da se vlastito pravo vrši »na dopušteni način«, kao i s daljnjom pretpostavkom da nije drukčije određeno (§ 1252 Predosnove).

Među propisima o obvezi naknade štete učinjene nehotičnim djelanjem ili bez krivnje, Predosnova donosi dvije novosti: U § 1254 utvrđuje odgovornost ne samo za štetu učinjenu u stanju neuračunljivosti, u koju se sam štetnik stavio svojom krivnjom, kao u propisu § 1307 OGZ-a, već i za štetu učinjenu u stanju nužde, u koje stanje se štetnik stavio na isti način, kako to traži § 13 Predosnove. Drugu novost donosi propis § 1255. Sadržavajući spojene propise §§ 1308—1309 OGZ-a, ovaj propis Predosnove, u stvari, zadržava principe OGZ-a, ali ih proširuje i na nedorasle osobe, isključujući i u pogledu njih, a ne samo u pogledu duševno bolesnih ili slaboumnih osoba, odgovornost za štetu, odnosno prenoseći tu odgovornost na osobe koje su zanemarile njihovo čuvanje.

Neke nadopune donose i propisi o obvezi naknade štete nanесene tuđim djelanjima. Posve je nov propis § 1260. Po uzoru na propis III novele (§ 159) ovaj propis utvrđuje odgovornost dužnika za krivnju njegova zakonskog zastupnika i osoba kojima se poslužio pri ispunjenju obveze, kao za svoju vlastitu krivnju. Ta se odgovornost, kako kaže Maurović,³⁸¹ iz OGZ-a »bez prisilnog tumačenja, ne da izvesti«. Propis § 1962 Predosnove utvrđuje odgovornost za rad nesposobne (»nevješte«) osobe ili »sa znanjem« opasne osobe kojom se netko poslužio pri obavljanju vlastitih poslova. Za razliku od § 1315 OGZ-a, koji je pretpostavljao znanje za odgovornost u oba slučaja, ovaj propis pretpostavlja znanje samo u drugom slučaju. Za rad nespособne osobe odgovara se bez obzira na to da li je nespособnost bila poznata. U § 1263 Predosnove, koji odgovara propisu § 1316 OGZ-a, nalazimo neke promjene povezane s promjenama u § 956 Predosnove. U ovom propisu se u pogledu gostioni-

¹³⁸ Maurović, op. cit., 70.

čara, zatim osoba označenih u § 956,¹³⁹ te u pogledu lađara i vozara, predviđa izuzetak od pravila da se ne odgovara za tuđa protupravna djelanja, § 1259. Ove osobe, naime, odgovaraju pod određenim uvjetima za štete prouzrokovane od strane njihovih vlastitih službenika ili službenika koje su oni odredili za službovanje.

U § 1266 sadržan je sasvim novi propis (umjesto propisa § 1319 OGZ-a, koji je historijskog značenja i suvišan). Ovaj propis utvrđuje odgovornost za štetu prouzrokovanu rušenjem zgrade ili druge naprave, ili odvaljivanjem njihovih dijelova. Za ovu štetu odgovara posjednik zgrade, odnosno naprave, i to po principu pretpostavljene krivnje.

Propis § 1267 Predosnove, koji odgovara propisu § 1320 OGZ-a, preuzima u pogledu štete prouzrokovane od životinje princip kulpozne odgovornosti, utvrđen tim propisom OGZ-a, ali s dodatkom da je držalac životinje odgovoran »ako ne dokaže, da se starao za potrebno čuvanje ili nadziranje«.¹⁴⁰

§§ 1270—1272 sadržavaju propise o odgovornosti za štetu »od upaljivih stvari i opasnih preduzeća«. Ovim propisima dobiva princip kauzalne odgovornosti široko područje primjene. Teoretski razrađen tek u drugoj polovini XIX stoljeća, u vezi s tehničkim usponom, ovaj princip i nije mogao naći mjesta u OGZ-u. Uostalom, princip kulpozne odgovornosti koji je taj zakonik utvrđivao, s izuzecima u §§ 1310 i 1313, predstavljao je u vrijeme donošenja tog zakonika pozitivnu kulturnopravnu tekovinu. Predosnova je ove propise o slučajevima kauzalne odgovornosti za štetu reciperala uglavnom iz III mađarske osnove (§§ 1740 i 1741), te iz I č. o. (§ 1213).¹⁴¹

Nekoliko razlika u odnosu na odgovarajuće propise OGZ-a ima i u propisima o vrstama naknade štete: u § 1275 o odgovornosti za tjelesne povrede preuzetom propisu OGZ-a (§ 1325) dodan je, kao st. 2, po uzoru na I č. o. (§ 1122) propis kojim pravo povrijeđenog, ovdje utvrđeno, ne isključuje već postojeće dužnosti treće osobe da daje povrijeđenom izdržavanje ili obeštećenje, ako zakon drukčije ne određuje. U propisu § 1278 Predosnova utvrđuje pravo ženske osobe, zavedene »kažnjivim djelanjem ili inače lukavstvom, prijetnjama ili zloupotrebom odnosa zavisnosti«, ne samo na naknadu štete, koju je pretrpjela, već i na izmaklu dobit. Ovakvom formulacijom i ovakvim sankcijama znatno je moderniziran propis § 1328 OGZ-a, koji utvrđuje veoma ograničene zahtjeve, uvjetovane rođenjem djeteta (naplata troškova porođaja i »babinja«).

U § 1280 Predosnova utvrđuje pri povredi časti samo pravo na naknadu, a ne i na »puno zadovoljenje« kao OGZ u § 1330. Osim toga, tako preuzetom propisu dodan je kao st. 2 propis III novele (§ 168), u kojem se, s jedne strane, utvrđuje pravo naknade, s mogućnošću traženja opoziva i objave opoziva, i za prenošenje činjenica »koje ugrožavaju kredit, privređivanje ili budućnost drugog lica«, za koje je prenosilac znao ili morao znati da su neistinite, a s

¹³⁹ U propisu ovog paragrafa Predosnove je, kako smo vidjeli, proširen krug osoba u odnosu na odgovarajući propis OGZ-a (§ 970).

¹⁴⁰ Zakonodavstva različito rješavaju pitanje odgovornosti za štetu prouzrokovanu od životinje, kao i pitanje pretpostavki odgovornosti držaoca.

¹⁴¹ Prema Maurović, op. cit., str. 71. BGB i švic. Zakon o obligacijama nemaju takvih propisa, jer teorija objektivne odgovornosti nije jednodušno prihvaćena. I Eisner-Pliverić (op. cit., 545) smatraju da je dovoljna zamjena za ove propise presumpcija u § 1244, kao i propis § 1246.

druge strane, isključuje odgovornost za prenošenje činjenica ako to prenošenje nije bilo javno i ako neistinitost činjenica nije bila poznata. Ovo je određeno, prema Mauroviću, radi osiguranja nesmetanog poslovanja informacionih biroa.¹⁴²

U § 1283 preuzet je propis § 1333 OGZ-a o dužnosti plaćanja zatezних kamata u slučaju morae solvendi, ali je, po I č. o. (§ 1230), dodana odredba koja uz ovo daje pravo vjerovniku na naknadu daljnje štete.

Po III noveli (§ 169) preuređeni su i propisi o konvencionalnoj kazni. Preuzeti propis § 1336 OGZ-a formuliran je u § 1285 Predosnove tako da uklanja nejasnoće koje »nastaju napose konfundiranjem dvaju pitanja: imade li dužnik pravo, da se isplatom konvenc. kazne oslobodi ispunjenja ugovora; nadalje: može li se konv. kazna tražiti pored ispunjenja (ili pored odštete zbog neispunjenja)«. ¹⁴³ Predosnova određuje za sve slučajeve (dakle bez iznimke u pogledu zajma) da sudac snižava konvencionalnu kaznu ako dužnik dokaže da je prekomjerna i da se obvezna strana tog prava ne može unaprijed odreći. Ovo posljednje je uneseno po uzoru na I č. o. (§ 1232).

Osim navedenih razlika između propisa Predosnove i OGZ-a o pravu na naknadu štete treba spomenuti još i one koje su nastale zbog ispuštanja nekoliko propisa OGZ-a, i to propisa § 1335 (prebačen među propise o kamata), § 1338 (sam po sebi razumljiv), § 1339 i § 1340 (ne spadaju u građanski zakonik), § 1341 (pripada ustavnoj materiji).¹⁴⁴

4. Treći dio Predosnove: »ZAJEDNIČKA NAREĐENJA« (§§ 1287--1432)

Treći dio Predosnove, kao i odgovarajući dio OGZ-a, razdijeljen je na četiri poglavlja. Prvo se poglavlje odnosi na utvrđivanje, drugo na preinačenje, treće na prestanak prava i obveza, a četvrto na dosjelost i zastaru.

Poglavlje »O utvrđivanju prava i obaveznosti« (§§ 1287—1316), po sistemu koji se posve podudara sa sistemom odgovarajućeg poglavlja OGZ-a,¹⁴⁵ sadržava propise o načinima utvrđivanja prava, o obvezivanju trećega: kao poruka i kao sudužnika, o poručanstvu za naknadu štete, o obvezama koje se mogu utvrđivati poručanstvom, o opsegu, o prestanku i o načinima prestanka poručanstva, o založnom ugovoru, odnosno o njegovim učincima, o nedopuštenim uglavcima i, na kraju, o redovnim načinima osiguranja obveza.

U ovom poglavlju nema većih razlika u odnosu na isto poglavlje u OGZ-u. One manje uglavnom su izvršene prema III noveli. Spomenut ćemo samo neke: u § 1290 recipiranom propisu OGZ-a (1346) o pojmu poručnog ugovora dodan je, kao st. 2, propis kojim se valjanost tog ugovora uvjetuje pismenom formom (§ 97 III novele). U § 1294 Predosnove preuzetom propisu OGZ-a kojim se negativno utvrđuje predmet poručanstva dodan je, kao st. 2, propis koji

¹⁴² Op. cit., 72.

¹⁴³ Maurović, op. cit., 72.

¹⁴⁴ Vidi Maurović, op. cit., 72, 73.

¹⁴⁵ Jedina se razlika sastoji u tome što je ispušten propis § 1342 OGZ-a, uvodnog značenja.

predviđa, pod određenim uvjetima, iznimku u pogledu zastarjelih obveza. § 1300 sadržava propis § 1358 OGZ-a o pravu poruka na regres, preinačen po III noveli (§ 171). U Predosnovi ovaj propis, u prvom redu, dobiva formulaciju iz koje je jasno da se odnosi na isplatu formalno vlastitog, a materijalno tuđeg duga, za razliku od propisa §§ 1364 i 1365 Predosnove iz poglavlja o prestanku prava i obveza, koji se odnose na isplatu formalno i materijalno tuđih dugova. Osim toga, ovaj propis predviđa cesiju ipso iure kao posljedicu isplate, za razliku od OGZ-a, koji predviđa samo dužnost namirenog vjerovnika da na poruka prenese odgovarajuća pravna sredstva.

Propis § 1309 Predosnove, u kojem je recipiran propis OGZ-a o prestanku poručanstva po proteku tri godine ako je vjerovnik propustio opomenuti u tom roku nasljednika, predviđa iznimku u pogledu nasljednika onoga koji se obvezao kao poruk i platac (1299).

U § 1310 o pojmu založnog ugovora nalazimo skraćeni propis § 1368 OGZ-a. Skraćenje je postignuto upućivanjem na propis § 468 iz poglavlja o založnom pravu i brisanjem odredbe o nevaljanosti obećanja zaloga.

Ostali propisi ovog poglavlja uglavnom se podudaraju s propisima OGZ-a, s tim da među njima nema propisa §§ 1342, 1349, 1354 tog zakonika.¹⁴⁶

Poglavlje »O preinačenju prava i obveznosti« (§§ 1317—1353) sadržava opći propis o preinačenju prava i obveza te posebne propise o novaciji (t. 1), o poravnanju (t. 2), o cesiji (t. 3), o asignaciji (t. 4) i o preuzimanju duga (t. 5).

Po sistematici se ovo poglavlje donekle razlikuje od odgovarajućeg poglavlja OGZ-a. Instituti asignacije i preuzimanja duga, koji su u OGZ-u pojmovno pomiješani i uređeni zajedno pod t. 4, u Predosnovi su uređeni odvojeno i pojmovno se razlučuju. U stvari, jedina se veća promjena u ovom poglavlju i odnosi na ova dva instituta. Propisi o novaciji,¹⁴⁷ poravnanju¹⁴⁸ i o cesiji¹⁴⁹ recipirani su iz OGZ-a posve neizmijenjeni. Instituti asignacije i preuzimanja duga uređeni su prema III noveli (§§ 176—179, odnosno §§ 181—189), dobivši svaki svoje odvojeno mjesto u sistemu. Institut asignacije pojmovno je preciznije određen i definiran kao dvostruko ovlaštenje (§ 1341), tako da je moguća njegova individualizacija u odnosu na njemu srodne institute, posebno u odnosu na preuzimanje duga. Assignacija nije ograničena na plaćanje, već se odnosi na svaku činidbu. Osim toga, nije uvjetovana pismenom formom. Potpunije je uređen slučaj asignacije koja služi namirenju asignatova duga asignantu: izričito je označeno da je u tom slučaju assignat dužan prihvatiti asignaciju (§ 1342, st. 1), kao i da se svrha asignacije ispunjava tek izvršenjem činidbe, a ne samom uputom (st. 3). Predosnova donosi i propis o prigovorima koje može istaknuti assignat assignataru: to su samo oni koje dopušta apstraktna

¹⁴⁶ Razloge ispuštanja vidi u Maurovićevom izvještaju (op. cit., 73).

¹⁴⁷ U BGB-u nema propisa o novaciji, što je posljedica nazora da se novacijom ukida stari obvezni odnos, pa da ne predstavlja preinačenje, već prestanak obveze.

¹⁴⁸ Ima svega jedna promjena, a sastoji se u ispuštanju § 1391 OGZ-a.

¹⁴⁹ Cesija je smještena u ovo poglavlje usprkos mišljenju redaktora da je pitanje njezine prirode, pa prema tome i mjesta u sistemu neraščišćeno. Vidi: Maurović, op. cit., 76.

priroda njegove obveze (§ 1343). Na kraju, donosi i propis o opozivu upute i o njegovim učincima (§ 1344).

Propisima o preuzimanju duga (§§ 1345—1353) određuje se pojam preuzimanja ispunjenja duga, i to pojam preuzimanja duga uopće, kao i preuzimanja duga na temelju samog ugovora s vjerovnikom (bez pristanka dužnika), utvrđuju se učinci preuzimanja duga na sadržaj obveze, uređuje pitanje preuzimanja založnog prava pri otuđivanju nekretnina (tretira se kao preuzimanje duga), pitanje preuzimanja obveza pri preuzimanju imovine ili poduzeća uopće (samo do vrijednosti preuzete imovine, odnosno poduzeća), kao i pitanje preuzimanja duga pri preuzimanju imovine ili poduzeća od bliskih srodnika i, na kraju, određuje se slučaj kada ugovor o stupanju novog dužnika na mjesto dosadašnjeg ne proizvodi učinke preuzimanja duga, već novacije.

Poglavlje »O prestanku prava i obaveznosti« (§§ 1354—1391), po sistematici koja se posve podudara sa sistematikom tog poglavlja OGZ-a, obuhvaća propise o prestanku prava i obveza isplatom (1), prebijanjem (kompenzacijom) (2), odricanjem (3), sjedinjenjem (4), propašću stvari (5), smrću (6), protekom vremena (7).

Ovo se poglavlje i po sadržaju uglavnom podudara s odgovarajućim poglavljem OGZ-a. Manje promjene nalazimo u propisima §§ 1356 (1414 OGZ), 1362 (1420 OGZ), 1364 (1422 OGZ),¹⁵⁰ 1365 (1423 OGZ), 1380—1382,¹⁵¹ (1438—1440 OGZ), 1386—1388¹⁵² (1444—1446 OGZ).¹⁵³

Poglavlje »O doselosti (održaju) i o zastari« (§§ 1392—1432) obuhvaća dva uvodna propisa o pojmu dosjelosti i o pojmu zastare, posebne propise o ovim institutima, kao i njihove zajedničke propise. Posebni propisi o dosjelosti pod naslovom »Što je potrebno za doselost« (§§ 1394—1406), obuhvaćaju propise o posjedu, kao prvoj pretpostavci, i o vremenu, kao drugoj pretpostavci dosjelosti, a posebni propisi o zastari, pod naslovom »Što je potrebno za zastaru« (§§ 1407—1421), obuhvaćaju propise o općem i o posebnom vremenu zastare. Na kraju ovog poglavlja nalaze se propisi koji se odnose na oba instituta (§§ 1422—1432), odnosno na uračunavanje prethodnikova vremena dosjelosti i zastare, na zaustavljanje, prekidanje i učinke dosjelosti i zastare, te na odricanje od zastare i na njeno produženje.

Sistematika ovog poglavlja Predosnove uglavnom se podudara sa sistematikom tog poglavlja u OGZ-u. Neznatne razlike nastale su uglavnom zbog toga što je znatan broj propisa OGZ-a ispušten, među njima i propisi §§ 1453—1459, 1465, raspoređeni u tom zakoniku pod posebnim naslovima: »Tko zastarom i dosjelošću može steći posjed«, »Protiv kome ima mjesta zastari i dosjelosti«, »Kakvi zastarjeli predmeti mogu se dosjesti«, »Istečenje vremena«.

Iako su redaktori Predosnove, preuzimajući ovo poglavlje iz OGZ-a, izvršili dosta skraćivanja, izmjena i nadopuna, bitno nisu time izmijenili uređenje instituta dosjelosti i zastare u tom zakoniku. Skraćenjima koja se — kako se vidi i iz gornjeg — uglavnom odnose na dosjelost, uklonjeni su suvišni,

¹⁵⁰ U pogledu ovog vidi naprijed 298.

¹⁵¹ § 1380, pored ostalog, jasnije od § 1438 OGZ-a izražava prigovor kao pretpostavku kompenzacije (dakle, da ne nastupa ipso iure).

¹⁵² § 1386 prestanak obveze odricanja uvjetuje dužnikovim prihvaćanjem.

¹⁵³ O ovim razlikama, kao i o razlozima ispuštanja §§ 1411 i 1450 OGZ-a, vidi: Maurović, op. cit., 80—81.

nepraktični ili zastarjeli propisi o tom institutu.¹⁵⁴ Osim navedenih, to su i propisi §§ 1467 i 1496 (o tabularnoj dosjelošći), 1468, 1470, 1472,¹⁵⁵ 1474, 1485 i 1492. Drugim izmjenama i nadopunama propisa o dosjelošći postignuta su stanovita poboljšanja u uređenju ovog instituta. U propisu § 1395, određujući pobliže pojam zakonitog posjeda, kaže se da se on mora osnivati »na takvom naslovu, koji bi bio dovoljan za sticanje prava...«, a ne, uže i pogrešno, samo prava vlasništva, kako je to rečeno u § 1461 OGZ-a.¹⁵⁶ Propis § 1400, zamijenivši propise §§ 1468 i 1470 OGZ-a, utvrđuje jedinstveno vrijeme (30 godina) za stjecanje vlasništva na nepokretnim stvarima i na pravima koje se smatraju nepokretnim stvarima. Nema, dakle, razlikovanja između zemljišno-knjižno upisanih (tabularna dosjelošć) i neupisanih nepokretnih stvari, odnosno prava, koje razlikovanje nalazimo u OGZ-u. U § 1402 recipiranom propisu § 1471 OGZ-a, koji traži za dosjelošć prava koja se mogu rijetko izvršavati uz 30-godišnje vrijeme i dokaz vršenja prava najmanje u tri navrata, dodan je propis I č. o. (§ 1279) koji predviđa produženje vremena dosjelošći, »dok ne bude pravo vršeno treći put«, ako nije bilo moguće takvo vršenje.

Uz nekoliko manjih preinačenja i nadopuna u §§ 1409, 1416, 1418,¹⁵⁷ u posebnim propisima o zastari ima svega dvije značajnije novosti: propisom § 1415, koji je preuzet iz III novele (§ 194), predviđeni su prilično brojni slučajevi trogodišnjeg roka zastare, a propisom § 1421, koji je uređen prema austrijskoj naredbi iz 1858. i prema II č. o. (§ 1304), predviđen je 30-godišnji zastarni rok za prava utvrđena pravomoćnom sudskom odlukom, izvršnim poravnanjem itd.

Veću novost u daljnjim propisima o dosjelošći i zastari nalazimo još samo u propisu § 1426, redigiranom prema BGB-u (§ 207) i I č. o. (§ 1388), koji se odnosi na zapreke za zastarijevanje prava koja spadaju u ostavinu, kao i na zapreke za dosijedanje i zastarijevanje prava protiv ostavine.¹⁵⁸

B. JEZIK, STIL I TERMINOLOGIJA PREDOSNOVE

Na jezik, stil i terminologiju Predosnove utjecalo je više faktora: prvo, da je ona izrađena na temelju OGZ-a, odnosno hrvatskog službenog izdanja tog zakonika od 1853; drugo — što se odnosi samo na terminologiju — da jugoslavenski narodi, izuzevši Crnogorce,¹⁵⁹ nisu imali posebno razvijenu privatno-pravnu terminologiju, a i one razvijenije terminologije (hrvatska i slovenska, a donekle i srbijanska) da su bile u jakoj ovisnosti od austro-germanske terminologije, odnosno od terminologije tog istog OGZ-a; treće, da su pri

¹⁵⁴ Prema Mauroviću, op. cit., 81—82.

¹⁵⁵ Ovaj propis OGZ-a su redaktori Predosnove brisali smatrajući neopravdanom izvanrednu dosjelošć za slučajeve koji su u njemu predviđeni.

¹⁵⁶ Iz ovog paragrafa OGZ-a je također ispušteno egzemplifikativno navođenje pravnih razloga.

¹⁵⁷ U pogledu ovih nadopuna i preinačenja upućujemo na I. Maurovića, op. cit., 82.

¹⁵⁸ O drugim, manje značajnim novostima u propisima §§ 1422, 1429 i 1430 Predosnove (§§ 1493, 1499 i 1500 OGZ-a), upućujemo na Maurovića, op. cit. 82 i 83.

¹⁵⁹ Misli se na terminologiju Bogišićeva Opšteg imovinskog zakonika 1888.

sastavljanju Predosnove pitanja jezika, stila, a donekle i terminologije, slično kao i pitanje sistema, bila smatrana drugorazrednima u odnosu na pitanje sadržaja,¹⁶⁰ i četvrto, da nije bilo o ovim pitanjima službenog stanovišta nadlogodavca, odnosno vlade, iako stanovite odrednice pruža nalog time što je upućen na izradu jednog teksta građanskog zakonika, i to na osnovu OGZ-a, odnosno hrvatskog službenog izdanja tog zakonika 1853. Nedostaci ovog, doslovnog prijevoda:¹⁶¹ tvrda i opora rečenica s obiljem germanizama u konstrukcijama, koji ne odgovaraju duhu hrvatskog jezika, a i južnoslavenskih jezika uopće, često ropski prevedeni i preuzeti pravni termini, karakteriziraju i Predosnovu. Ne baš velika odstupanja od tog prijevoda mjestimičnim pojednostavljivanjem stila, ispuštanjem posve zastarjelih izraza, preuzimanjem, u manjem opsegu, srbijanske terminologije SGZ-a (posljednjih izdanja 1903. i 1918) i Aranđelovićeva prijevoda OGZ-a (1922)¹⁶² učinjena su bez sigurnih kriterija, a bitno taj prijevod i ne mijenjaju. Ovdje ne ulazimo u pitanje, pomalo i političkog prizvuka, da li je te kriterije bilo uopće moguće stvoriti tako da se pomire razlike između više jezika jugoslavenskih naroda, a ujedno zadovolje zahtjevi za što preciznijom pravnom terminologijom. Uostalom, pretpostavljajući sadržaj Predosnove njenom stilu, jeziku, pa i terminologiji, redaktori nisu ni pomišljali na veće zahvate u hrvatski prijevod. Ipak, da ugođe međusobnim osjetljivostima, učinili su, slično kao i u pogledu terminologije, kompromis u pogledu narječja i interpunkcije: Predosnovu su napisali ekavskim narječjem i gramatičkom interpunkcijom. Međutim, s obzirom na to što Predosnova — kako pokazuje i sam naziv — nije predstavljala konačni prijedlog redaktora, može se pretpostaviti da bi na daljnjem putu do njenog pretvaranja u konačni prijedlog, tj. u osnovu (nacrt), došlo do stanovitog poboljšanja teksta zakonika i u pogledu jezika, odnosno stila i terminologije.

IV

ZAKLJUČAK

Izlaganje o Predosnovi je pokazalo da, izrađujući nacrt »Građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju«, Privatnopravni odsjek (od 1929/30. komisija) nije bitno iznevjerio svoje polazište. Veću ili manju podudarnost Predosnove s OGZ-om mogli smo otkriti u svim njezinim, materijalnim i formalnim, komponentama kao buduće kodifikacije građanskog prava. Predosnova je, u prvom redu, preuzela trodijelni sistem OGZ-a, kao što je preuzela i njegovu sistematiku unutar pojedinih dijelova i pojedinih poglavlja; ovo po-

¹⁶⁰ To je bila opća značajka zakonodavstva stare Jugoslavije, proizašla iz hitnje da se donesu novi zakoni, odnosno izjednače stari.

¹⁶¹ Prvi, službeni prijevod OGZ-a bio je predmet stalne kritike hrvatskih znanstvenika i praktičara. Zato su i uslijedila kasnija izdanja tog zakonika (Rušnov, Spevec, Posilović itd.). Međutim, nedostaci tog prijevoda su razumljivi s obzirom na stanje hrvatskog jezika uopće, a pravne terminologije posebno, u doba u kojem on datira (1853).

¹⁶² Neke primjere navodi Ž. M. Perić, op. cit., str. XVI i XVII.

sljednje s neznatnim odstupanjima, koja bitno ne narušavaju cjelovitost sistematike odnosnih dijelova i poglavlja, a još manje cjelovitost preuzetog trodijelnog sistema. Predosnova je preuzela posve i tehniku OGZ-a: relativno jednostavan stil i jezik, kratke i sažete formulacije pravnih pojmova i instituta, pretežno apstraktno koncipirana pravila i — ovim posljednjim uvjetovan — relativno malen opseg. Preskočivši, kao manje značajne u ovoj usporedbi, jezik u užem smislu te riječi (gramatika i sintaksa) i terminologiju, koji pokazuju ovisnost o OGZ-u, ali imaju i neke specifičnosti, treba istaknuti da je Predosnova uglavnom preuzela i materijalnu strukturu OGZ-a što je, uostalom, i najodlučnije za ocjenu njene podudarnosti s tim zakonikom. Ova je struktura, doduše, ispresijecana i elementima koji potječu od drugih utjecaja, ali ne toliko da bi Predosnova izgubila svoje osnovno obilježje kopije OGZ-a, razumljivo ne posve vjerne, i postala — kao konglomerat raznih utjecaja — samostalno djelo, različito od OGZ-a. Ovi drugi utjecaji, po podrijetlu veoma brojni — osim triju austrijskih tzv. Djelomičnih novela (1914, 1915, 1916), na Predosnovu su utjecali njemački građanski zakonik, švicarski građanski zakonik, švicarski zakon o obligacijama, lihtenštajnski građanski zakonik, dvije čehoslovačke i tri mađarske osnove građanskog zakonika, razne austrijske carske naredbe i dvorski dekreti, brojni zakoni, najčešće austrijski (austrijski trgovački zakon i zakon o trgovačkim pomoćnicima, vanparnični i parnični postupnik itd., itd.) te, na kraju, građanskopravni naučni autoriteti¹⁶³ i građanskopravna sudska praksa — u svojoj ukupnosti u odnosu na utjecaj OGZ-a ne prelaze znatnije onaj odnos u kojem se nalazio u Austriji, pa i u Dalmaciji i Sloveniji, kao njenim pokrajinama, nakon 1914/1916. nenovalirani dio OGZ-a prema noveliranome. Glavni, naime, utjecaji na Predosnovu, osim OGZ-a kao osnovnog, potječu upravo od triju austrijskih novela, dok su ostali u odnosu na utjecaj novela minimalni, ako previdimo da su neki od njih već apsorbirani u samim novelama (BGB, ZGB i dr.). Ovi su utjecaji ograničeni većinom na pojedinačne propise, pa i dijelove propisa, sasvim iznimno i na čitave institute, shvaćene u širem smislu te riječi, s tim da se rijetko utjecaj pojedinog izvora pojavljuje kao isključiv, već češće u stjecaju s utjecajima drugih izvora. Mogu se na prste nabrojiti čak i propisi Predosnove koji su, djelomično ili potpuno, izrađeni pod utjecajem dviju čehoslovačkih osnova, iako se ove osnove — ako pokušamo kvantitativno stupnjevati utjecaje pojedinih pravnih izvora na predosnovu neposredno, a ne posredstvom novela — nalaze na prvom mjestu. To su s područja porodičnog prava propisi §§ 105, 110, 150, 152, st. 2, 156, 159, 165 (bračno pravo), 175, 176, 184, st. 2, 196, 205, 206, 212, 217, 218, 220, 225 (odnosi između roditelja i djece), 241, 250 (štitništvo i skrbništvo), s područja nasljednog prava propisi §§ 597, 613, 635, 713, 715, 720, 735, 774, 795, s područja stvarnog prava propisi §§ 343, 411, 1400—1402, 1426, 1430, s područja obveznog prava propisi §§ 747, 971—987, 988, 1041, 1044, 1189, 1192, 1193, 1199, st. 2, 1200, 1201, 1207, 1210, 1219, 1228, 1233—1239 (preživitak), 1256, 1270—1272, 1275. Treba ovdje uzgred napomenuti da su redaktori Predosnove često sebi olakšavali rješavanje dilema oko izbora rješenja koja pružaju za konkretni slučaj drugi

¹⁶³ Ehrenzweig, Mayr, Klang, Pfaff i dr. Treba ovima pribrojiti same redaktore Predosnove, od kojih su neki predstavljali znanstvene autoritete ne samo u nas, već i u svijetu (Perić, Maurović, Arandelović i dr.).

građanski zakonic, pa i same austrijske novele, promatrajući kakvo su rješenje izabrale upravo čehoslovačke osnove.¹⁶⁴

Još malobrojniji su propisi Predosnove izrađeni po uzoru na mađarske osnove. Djelomično su pod njihovim utjecajem izrađeni — da spomenemo samo neke — propisi o realnim teretima (§§ 559—570), inače udešeni i prema čehoslovačkim osnovama, BGB i ZGB-u, propisi o »preživitku« (§§ 1233—1239), o »šteti od upaljivih stvari i opasnih preduzeća« (1270—1272) itd.

Preostao je veoma malen broj propisa Predosnove koji su izrađeni pod utjecajem daljnjih, naprijed navedenih izvora, ako previdimo brojne, posve nove propise o pravnim osobama (§§ 42—101),¹⁶⁵ koji su izrađeni uglavnom pod utjecajem BGB-a i ZGB-a, i ako previdimo one, naprijed spomenute, dosta brojne propise, koji su također plod utjecaja BGB-a, ZGB-a i dr., ali ne neposrednog, već posrednog, tj. posredstvom novela.

Iz činjenice dakle da su se redaktori Predosnove pri reviziji teksta OGZ-a služili najviše novelama, proizlazi da se materijalna struktura OGZ-a u Predosnovi promijenila isto toliko koliko se promijenila kad je taj zakonik, kao važeći zakonik Austrije, revidiran 1914—1916. tim istim novelama. Skromni reformatorski domašaj novela nije, kako je poznato, poremetio osnovnu, individualističko-liberalističku strukturu OGZ-a. Prema tome, nije tu strukturu poremetila ni Predosnova propisima koje je prenijela iz novela. Ona je samo, kao i novele, u stanovitoj mjeri ublažila individualističko-liberalistički karakter OGZ-a, unoseći malobrojne institute koji su izraz humanizacije i socijalizacije građanskog prava novijeg vremena. To su — da nabrojimo neke od njih — ograničenja prava vlasništva u §§ 384, st. 2, 387,¹⁶⁶ u stanovitom smislu i realni tereti (§§ 559—570), u određenim slučajevima i odgovornost za štetu po kauzalnom principu (§§ 1270—1272), načelo poštenja i povjerenja, kao i zabrana zloupotrebe prava, iz tog načela izvedena (§ 9), zaštita »služboprimca« (najmnika) pri »vršenju službe«, u slučaju bolesti itd. (§§ 1111 i sl.). Slijedeći inače, u načelu, OGZ, Predosnova je preuzela njegovo uređenje bračnog, odnosno porodičnog prava na patrijarhalnim principima, iako je ovu nedosljednost OGZ-a njegovoj osnovnoj prirodi liberalističko-individualističkog zakonika donekle ublažila, služeći se novelama, a i drugim izvorima (»Entmündigungsordnung« itd.). Ali je zato otklonila drugu, prilično krupnu, ali historijski shvatljivu¹⁶⁷ nedosljednost OGZ-a njegovom osnovnom karakteru liberalističko-individualističkog zakonika; izostavila je sve pravne institute feudalnog podrijetla: podijeljeno vlasništvo (§§ 357—360,¹⁶⁸ 363), nasljedni zakup, ugovor o nasljednoj dažbini, podninu (§§ 1122—1150), obiteljski fideikomis (§§ 618—

¹⁶⁴ Neke kritičari Predosnove su prigovarali redaktorima često pozivanje na čehoslovačke osnove, iako se ovo njihovo pozivanje može razumjeti s obzirom na to što su ove osnove stvarane, kao i Predosnova, na temelju OGZ-a.

¹⁶⁵ Većina ovih propisa je, kako smo vidjeli, organizacione prirode. Zato se i postavlja pitanje o umjesnosti njihova unošenja u građanski zakonik.

¹⁶⁶ I OGZ, kako smo vidjeli, ima dva propisa: onaj opći u § 364 i propis o eksproprijaciji u § 365.

¹⁶⁷ OGZ je donesen 1811, kmetstvo je u Austriji ukinuto 1848.

¹⁶⁸ Iz § 360 OGZ-a preuzela je Predosnova jedino izreku o presumpciji vlasništva u poštenog posjednika.

—645) itd. Osim toga, emancipirala je bračno pravo od vjerskog, odnosno crkvenog utjecaja,¹⁶⁹ koji je u OGZ-u također feudalnog porijekla. Predosnova je, kako vidimo, obećavala staroj Jugoslaviji dosljedniji liberalističko-individualistički građanski zakonik nego što je bio OGZ, čak i nakon novela 1914—1916.¹⁷⁰

Po bitnim značajkama Predosnova se, usprkos svim navedenim odstupanjima, pa i odstupanjima u sadržaju, podudara s OGZ-om. Zbog, uglavnom, pozitivne prirode tih odstupanja, Predosnova se ukazuje kao uspješnija, modernija varijanta tog zakonika.

Promatrajući OGZ kao historijski, u određenom vremenu, u određenim prilikama, pozitivnu zakonodavnu i kulturnopravnu tvorevinu, treba odgovoriti na pitanje da li je on predstavljao najbolji izbor, među mogućim alternativama da postane pozitivni građanski zakonik stare Jugoslavije, i to u onoj, uspješnijoj i modernijoj varijanti kakvu je nudila Predosnova. Na ovo pitanje odgovaramo potvrdno, i to obrazlažemo slijedećim argumetima:

Prvo, aktualnost, čak i danas, pitanja kako tehnički koncipirati građanski zakonik da bi bio što prikladniji za praksu, da li, poput OGZ-a i CC-a, kao niz sažetih, pretežno apstraktno, generalno koncipiranih pravila, ili, poput BGB-a, kao niz detaljnih, opširnih, većinom kazuističkih pravila, pokazuje da se izbor OGZ-a, po tehničkim vrijednostima, a pogotovo s poboljšanjima koja mu daje Predosnova, nikako ne može ocijeniti kao promašaj.

Drugo, OGZ je sa svojim osnovnim karakteristikama individualističko-liberalističkog zakonika, s nabrojenim korekcijama, odgovarao stupnju društveno-ekonomskog razvitka stare Jugoslavije. Jedva se — i to opet ne potpuno — oslobodivši ostataka prošlih epoha, ne samo feudalne, već i davne kolektivističke, stara je Jugoslavija doživljavala fazu razvitka koja bi se mogla usporediti s fazom liberalnog kapitalizma. OGZ je, kako znamo, bio prilagođen upravo toj fazi društveno-ekonomskog razvitka. Historijski je razumljivo preuzimanje OGZ-a čak i s onom nedosljednošću na području bračnog, odnosno porodičnog prava, tj. s uređenjem tog prava na patrijarhalnom principu. Bilo bi teško — sa stanovišta realne zakonodavne politike — ostatke kolektivism, koji su još postojali u nekim područjima stare Jugoslavije, odnosno Srbije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, a naročito Crne Gore, posve previdjeti i pravno ih ne izraziti, makar i u tako blagom stupnju, kao što ih je izrazila Predosnova, zadržavši patrijarhalnost na području bračnog, odnosno porodičnog prava. Ovo tim više, što je te ostatke, kao razrađene institute i posve ravnopravne s individualističko-liberalističkim institutima, sankcionirao Bogišićev Opšti imovinski zakonik, stvoren upravo na našem tlu, a izvikan u nas i u svijetu kao primjer u pravom smislu »nacionalnog« zakonika.¹⁷¹

¹⁶⁹ S naprijed navedenom iznimkom u pogledu forme zaključenja braka.

¹⁷⁰ To se vidi i po pojedinačnim institutima. Izraziti primjer predstavlja slabost ugovaranja kamatne stope. Vidi naprijed, str. 288.

¹⁷¹ Kritičari Predosnove koji su napadali osnovu na kojoj je ona izrađena, tj. sam OGZ, prigovarali su redaktorima što Predosnovu nisu izradili na temelju OIZ-a, ili bar koristeći se principima na kojima počiva ovaj zakonik (Č. Marković, F. Čulinović, B. Marković i dr.).

Treće, na gotovo čitavom području stare Jugoslavije, osim u Crnoj Gori i u Makedoniji do 1912, OGZ je imao veoma dug vijek važenja, bilo neposrednog, bilo posrednog.¹⁷² I zbog toga recepcija tog zakonika imala bi više prednosti nego recepcija nekog drugog zakonika. U prvom redu, taj bi zakonik, zadovoljavajući zahtjeve tradicije, imao već gotov ugled, umjesto da ga tek stječe mukotrпно, kako to biva pri prihvaćanju svake nove kulturne i pravno-kulturne tekovine. Recepcijom OGZ-a bi se, osim toga, izbjegle sve one perturbacije koje se zbivaju u sudskoj praksi pri zamjenjivanju starih zakona novima, bez obzira na to koliko oni bili međusobno srodni. I, na kraju, građanskopravna znanost, koja se u jugoslavenskih naroda razvila prije postanka stare Jugoslavije, nastavila bi svoj daljnji razvitak na istim temeljima.¹⁷³ Kolika bi to bila prednost za nju samu, a preko nje i za sudsku praksu, ne treba, mislimo, posebno ni isticati.

Četvrto, sudska praksa, najvažnije mjerilo vrijednosti zakona, odgovorila je u prilog OGZ-u na pitanje, da li stvoriti »nacionalni« građanski zakonik, poput OIZ-a, ili recipirati, u većem ili manjem opsegu, strani građanski zakonik, poput OGZ-a, zakonika koji je bio relativno uspješno prilagođen za potrebe kapitalističkog društva liberalne faze. OGZ je, naime, za čitavog trajanja stare Jugoslavije zadovoljavao potrebe sudske prakse za građanskim pravom, posebno za njegovim najvažnijim područjima, za stvarnim i obveznim pravom, bivajući posredno ili neposredno, izvor tog prava u većini tadašnjih pravnih područja. Štoviše, obuhvaćajući, tehnički relativno uspješno obrađene i u sistem pretvorene, konstante građanskog prava, prava potrebnog svugdje gdje ima robno-novčane proizvodnje, taj je zakonik odolio čak i promjeni društveno-ekonomskog sistema iz kojeg je proizašao; u socijalističkoj Jugoslaviji, u prikrivenom obliku »pravnih pravila«¹⁷⁴ vrijedi taj zakonik u znatnom opsegu sve do najnovijih dana.¹⁷⁵

Tako promatrano, OGZ — u Predosnovi, s jedne strane, očišćen od remisenicija na prirodno-pravno podrijetlo, na feudalizam, na utjecaj crkve, i obogaćen, s druge strane, modernim institutima već humaniziranog građanskog prava, a donekle i tehnički poboljšan — bio je najbolje pogođen izbor među tada mogućim alternativama. Bez obzira na to što je — kako smo vidjeli, prikazujući postanak Predosnove — taj izbor bio rezultat i nekih sporednih činilaca, zadovoljavao je on potpuno i zahtjeve jedne realne zakonodavne politike, politike koja se rukovodi stvarnim potrebama i mogućnostima pri donošenju zakona.

¹⁷² OGZ je tako važio u Dalmaciji i Sloveniji od 1815/16, u Banskoj Hrvatskoj od 1852, u Srbiji — u obliku SGZ-a — od 1844, u Bosni i Hercegovini — najprije supsidijarno i u manjem opsegu, s vremenom primarno i u sve većem opsegu — od okupacije 1878.

¹⁷³ Uz OGZ je i vezan njezin postanak. U svojoj razmjerno kratkoj povijesti hrvatska građanskopravna znanost, a i građanskopravna znanost drugih jugoslavenskih naroda, dala je dosta značajnih imena. Domet ovih u evropskim razmjerima nije, nažalost, dovoljno ispitan. Kratak pregled nalazi se u: J. Andrássy, *Pravo*, posebni otisak iz Zbornika *Naša domovina*, Zagreb, s. a. 514. i sl.

¹⁷⁴ Vidi *Zakon o nevažnosti pravnih propisa donesenih prije 6. aprila 1941. i za vrijeme neprijateljske okupacije*, *Službeni list* br. 86. od 25. X 1946.

¹⁷⁵ Taj se opseg postepeno smanjivao donošenjem posebnih propisa. (OZB 1946, ZN 1945. itd., itd.).

Pozitivno u tom smislu ocijenivši i rezultat rada Privatnopravnog odsjeka, odnosno komisije, tj. samu Predosnovu, ne znači da su time otpali i svi prigovori njoj upućeni u brojnim kritikama i osvrtima nakon objavljivanja 1934. godine. Odbacivši one, katkad i žučljive, od nekih srbijanskih pravnika, koje su je rušile od samog temelja, napadajući OGZ, njezin izvorNIK, zaslužuju te kritike i osvrti posebno proučavanje, ako ne radi drugog, a ono radi otkrivanja eventualnog prinosa građanskopravnoj znanosti tog vremena. To međutim prelazi okvire ovoga rada.

Zusammenfassung

KODIFIZIERUNGSVERSUCH DES BÜRGERLICHEN RECHTES IM ALTEN JUGOSLAWIEN

(»Predosnova građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju« — »Vorentwurf zum bürgerlichen Gesetzbuch für das Königreich Jugoslawien«)

Ihre Darstellung der im alten Jugoslawien unternommenen Bemühungen um die Kodifizierung des bürgerlichen Rechtes, d. h. um das Erlassen des bürgerlichen Gesetzbuches, hat die Verfasserin in vier Teile eingeteilt, denen eine kurze Einleitung vorangeht. In der »Einleitung« wird die Bedeutung eines bürgerlichen Gesetzbuches für den Ausbau und die Einrichtung der modernen bürgerlichen Staaten hervorgehoben, und dies mit mehreren bedeutsamen Beispielen aus der allgemeinen Rechtsgeschichte (Frankreich, Österreich, Deutschland) sowie aus der Geschichte der jugoslawischen Völker (Serbien, Crna Gora — Montenegro, Kroatien) illustriert.

Der I. Teil bringt eine kurze Darstellung der Situation in bezug auf die Rechtsquellen, die das alte Jugoslawien vorgefunden und zeitweilig beibehalten hatte (sechs juristische Gebiete). Da werden auch die Ursachen (politische, juristische usw.) angeführt, derentwegen ein ungenügend ausgeglichenes bürgerliches Recht für den ersten gemeinsamen Staat der jugoslawischen Völker gewissermassen ein zweitrangiges Problem bedeutete im Verhältnis zu anderen Problemen soziale, nationale usw.), mit denen sich dieser Staat auseinandersetzen hatte.

Im II. Teil werden Organisation und Verlauf der Ausarbeitung des Vorentwurfes zum bürgerlichen Gesetzbuch dargestellt, sowie Plan und Ausgangspunkt für die Privatrechtliche Abteilung, bzw. die spätere Kommission, die mit dieser Ausarbeitung betraut worden war. Da wird nebst anderem auch hervorgehoben, dass sich die Kommission zur Rezeption eines fremden bürgerlichen Gesetzbuches entschieden und unter den möglichen Alternativen zur Übernahme des (in »bescheidenen Grenzen« revidierten) österreichischen BGB entschlossen hatte. Es werden ferner die Gründe für einen derartigen Entschluss der Kommission angeführt (dieses Gesetzbuch war auf dem grösseren Gebietsteil Jugoslawiens direkt oder indirekt lange Zeit in Kraft, es bot

technische Vorteile usw., usf.) wie auch die Umstände, warum es mit der Arbeit der Kommission, trotz ihrer verhältnismässig leichten Aufgabe, nur langsam voranging, ja sogar zu völligem Stillstand kam, nachdem der Vorentwurf zum bürgerlichen Gesetzbuch des Königreichs Jugoslawien (unter dem Titel »Predosnova građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju«) im Jahre 1934 im Druck erschienen war.

Der III. Teil enthält die grundlegenden Merkmale des Systems und des Inhaltes (A) sowie die bezeichnenden Eigenschaften von Sprache, Stil und Terminologie des erwähnten Vorentwurfes. Inhalt und System werden in kurzer Fassung der Reihe nach, und nach ihren einzelnen Teilen (Einleitung, I. Teil: Über das Personenrecht; II. Teil: Über das Vermögensrecht; III. Teil: Gemeinsame Bestimmungen), und innerhalb dieser nach den einzelnen Kapiteln übertragen. Schon dadurch ist es möglich, Ähnlichkeiten und Verschiedenheiten zwischen dem Text des Vorentwurfes und dem Wortlaut des österreichischen bürgerlichen Gesetzbuches wahrzunehmen. Ausführlicher befasst sich die Verfasserin mit den Normen des Sachen- und des Obligationenrechtes mit Rücksicht auf ihre Aktualität auch im heutigen Jugoslawien, wo man noch immer bezüglich dieser Rechtszweige auf die faktische Anwendung des österreichischen ABGB angewiesen ist. Ebenfalls umfassender behandelt sie jene Satzungen, bzw. Institute des bürgerlichen Rechtes, die im Vorentwurf wesentlicher von den angeführten Gesetzbüchern abweichen, wobei sie auch auf die Vorbilder hinweist, die man für den Vorentwurf gewählt hatte (drei österreichische sog. Teilnovellen 1914—1916. BGB, ZGB, OR; zwei tschechoslowakische Entwürfe zum bürgerlichen Gesetzbuch usw.).

Nachdem die Verfasserin im IV. Teil (»Schlussfolgerung«) das Verhältnis des Einflusses zum österreichischen BGB, zu anderen Gesetzbüchern, Gesetzen, Gesetzbuchentwürfen usw. annähernd bestimmt hat, wird der Ausgangspunkt und die Arbeit der Kommission sowie auch das Ergebnis ihrer Tätigkeit, d. h. der Vorentwurf — mit gewissen Einschränkungen — von ihr positiv bewertet, denn sie sieht in ihm eine erfolgreichere und modernere Variante des österreichischen bürgerlichen Gesetzbuches.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

7

ZAGREB

1975

UREDNIČKI ODBOR

Ljubo BOBAN, Ljubiša DOKLESTIĆ, Ivan KAMPUŠ, Hrvoje MATKOVIĆ,
Gordana VLAJČIĆ

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

IVAN KAMPUŠ

Radovi 7

Izdavač

**Sveučilište u Zagrebu
Institut za hrvatsku povijest**

Za izdavača

Prof. dr Igor Karaman

Prijevod

Dr Blanka Jakić (njemački)

Lektor

Branko Erdeljac

Korektor

Branko Erdeljac

Za sadržaj priloga odgovara autor